

ISTORIA OMENIREI
IN
EVUL MEDIU

DE

N. A. CONSTANTINESCU

Doctor în Litere, Profesor

Fost Membru al „Școlii Române în Franța”.

Pentru
Clasa II-a
Secun-
dară

Ediția I-a

aprobată
de minister cu
Ord. No. 264
1924

Exemplar oferit gratuit de autor spre
consultare

D-lui Profesor *G. Dumitriu*
Se. Nume: Găliș Foașani.

BUCUREȘTI

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”

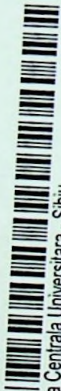
6803

10.000 ex.

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

PREȚUL LEI 38,—

Biblioteca Centrala
L163951160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

9. July

ISTORIA OMENIREI IN EVUL MEDIU

Pentru clasa II Secundară

DE

N. A. CONSTANTINESCU

DOCTOR ÎN LITERE

PROFESOR, FOST MEMBRU AL ȘCOLII ROMÂNE ÎN FRANȚA

APROBATA DE MINISTER CU ORD. No. 264 DIN Iunie 1924

Ediția I-a

Fundația Universitară

ALMA MATER "Sibiu"

Nr. Inv. 281/2001

Taxa timbrului didactic de
5% pentru acest manual s'a
plătit direct Casei Corpului
didactic conform deciziunii
No. 3660/925.

BUCUREȘTI

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCA”

INVENTAR
2020

*Toate drepturile rezervate.
Reproducerea clișeeilor oprită.*

P R E F A Ț A

Buna primire de care s'a bucurat „Istoria „Românilor“ — ajunsă acum la ediția IV-a — m'a îndemnat să dau manualul de față, care se întemeiază pe aceleași principii ca precedentul, în ce privește metoda de tratare și expunere.

Trebue să recunoaștem, măcar acum în ajunul proiectatei reforme a Invățământului secundar, că programa clasei II este prea încărcată. Imbrățișind întreg Evul Mediu și o parte din cel Modern — dela 476 până la 1648 — eu obligă pe profesor a da elevului noțiuni prea fugitive și riscă a compromite bunele rezultate ce se așteaptă dela învățământul Istoriei. Cartea devine atunci un compendiu abstract, obositor pentru mintea copilului. Noțiunile istorice rămân ne-definite, personagiile șterse și înlănțuirea faptelor iluzorie.

Pentru a evita aceste cusururi, am stărui mai mult asupra personagiilor de mână întâi — actorii principali ai dramei istorice — și asupra evenimentelor de seamă — renunțând la înșirarea de date și nume proprii.

Dacă n'am atins îndestul scopul acesta, cerem numai indulgența binevoitorilor noștri colegi, cu făgăduiala că manualul va fi îmbunătățit la ediția următoare, dacă se va simți nevoie de dânsa.

Autorul

Buzău, August 1924

I. ISTORIA OMENIRII IN EVUL MEDIU.

EPOCA I: Sfârșitul lunei vechi și regatele barbare.

I. IMPĂRĂȚIA ROMANĂ PE TIMPUL NĂVĂLIRILOR.

1. **Civilizația Romanilor.** — Impărăția romană cuprindea în secolul din urmă (al IV-lea) cele mai frumoase și mai bogate ținuturi din Europa, din Africa de Nord și din Asia. Hotarele ei se întindeau dela Rin și Dunăre până în pustia Saharei, și dela Oceanul Atlantic până la Tigru și Eufrat, iar Marea Mediterană era ca un lac în mijlocul acestei largi împărății. Dintre țările cuprinse într'însa, unele erau civilizate din vechime (ca Egiptul, Siria, Grecia, etc.), altele au primit civilizația numai din clipa în care au căzut sub puterea Romei (ca Hispania, Gallia, Britania, Panonia, Illyricum, Tracia, etc.). Aceste țări din urmă erau sălbatice, când le-au cucerit Romanii, cu sate sărăcăcioase, risipite prin poeni și păduri. Cum cădeă în mâna Romanilor o asemenea țară barbară, în cel mai scurt timp rășăreau, ca din pământ : drumuri pietruite, valuri cu cetăți de pază, orașe frumoase cu apeducte, teatre, circuri și temple; oștile păzeau liniștea și pacea între popoarele Impărăției, apărau hotarele de barbari și toți supușii Impăratului găseau dreptatea la judecată. Romanii respectau legea și dreptatea până într'atât, că popoarele cuprinse în stăpânirea lor se simțeau fericite de a se *romaniza cu totu*, primind graiul și datinile frumoase ale Romei. Cine era harnic se îmbogățea ușor prin negoț sau prin industrie, iar soldatul viteaz, din țăran se făcea general, și din

general putea să ajungă Împărat. Științele, artele și literatura erau în cea mai mare cinste, și ajutau mult la desfășurarea și fericirea poporului. În orașe erau tribunale de judecată, bănci, societăți, biblioteci și școli cu profesori plătiți de stat.

2. **Administrația provinciilor.** Fapta prin care s'au ridicat Romanii mai presus de toate popoarele din Lumea veche, a fost *cârmuirea iscusită*. Împărăția lui Alexandru Macedon fusese mai mică și tot n'a putut să dureze după moartea lui, ci s'a sfârșit în mai multe părți.

Romanii însă au știut să găsească talismanul de a înfrânți popoarele supuse, nu prin forța armelor, ci prin tăria legilor bune și drepte pentru toți, prin rânduiala iscusită a cârmuirii orașelor și provinciilor. Ca să păstreze și să garanteze pacea, împăratul are putere absolută, cu drept de viață și de moarte asupra tuturor. Chiar și biserica creștină îl primește de căpetenie și apărător al ei. Ca să înlesnească administrația, Constantin cel Mare împărțise împărăția în patru părți, zise *prefecturi* (cu un *prefect* al pretoriului în frunte fiecare), pe acestea în diocese și diocesele în provincii. Pe timpul acela numai o mică parte din țara noastră era cuprinsă în Împărăție: Dobrogea, care se chema *Scythia* mică și lăcea parte din diocesa Thracia (de la Dunăre până la Marea Egee.) În fruntea fiecărei provincii stă un președinte (*praeses*), care se zice și *jude* (*judex*), pentru că dânsul avea drept și să judece pe cetățenii romani; iar cine nu era mulțumit de judecata lui, putea să meargă cu jalbă până la Împărat. Tot *judele provinciei* avea grija să strângă și banii birului și alte diferite venituri ale visteriei statului, din care se plăteau funcționarii, se cheltuiau pentru îmbunătățirea drumurilor și clădirilor din provincie, pentru întreținerea oștilor, iar ce mai rămânea se trimetea la visteria statului (la *fisc*).

Judele n'avea putere peste armată: ea ascultă de un general numit *duce*, care avea comanda peste oștile din mai multe provincii.

Dacia Traiană se găseă în sec. IV pe mâna Goșilor (271—375) și a Hunilor (375—453). Cu toate acestea, părți dintr'însa erau sub ascultarea Impărașilor ca : Dobrogea, Banatul, parte din Oltenia și Muntenia dealungul Dunării. Dovadă este și faptul că organizașia cu *juzi și duci* (sau *voevozi*) s'a păstrat la întreg poporul român, ca o frumoasă moștenire dela Impărașia Romană.

3. Slăbirea și decăderea Impărașiei. Pe lângă calitășile ei bune, Impărașia a început să sufere, în secolul IV, și de câteva păcate grele care au dus-o la pierzare. În rândul întâi trebuie să punem, între aceste păcate, greutatea *impozitelor* sau birurilor și nechivernisirea bună a unor împărași, cari în loc să întâmpine nevoile poporului din acești bani, îi risipiau în lux, în mese bogate și alte desfătări. Funcționarii cei mari nu se purtau cinstit și nu se găseă cine să-i mai pedepsească, pentru abuzurile și nedreptășile ce făceau celor mici și săraci. Pentru ca să scape de lăcomia unora, populașia țărănească își căută câte un *patron*, un protector, căruia în schimb îi lăsă moșioara sau îi plătea o dijmă din venituri. Din cauza patronilor eră păgubit foarte adesea ori și statul, în veniturile lui și oastea. Cine nu găseă un patron, ca să se mai ușureze de biruri și să fie apărat de lăcomia celor puternici, trebuia să-și ia lumea în cap, să „dea bir cu fugiși” cum zicem noi. Aceluia i se părea că e mai ușoară viașta sub domnia barbarilor decât sub Impăratul, și trecea hotarul. Pe de altă parte oastea curat romană se împușinase foarte mult și nu mai eră vitează ca în timpurile vechi. Depriși cu traiul luxos și desfrănat, după exemplul celor mari, cetățenii romani nu mai mergeau bucurosi la oaste : în locul lor, Impăratul eră nevoit să primească tot mai mulși *barbari*, așa că pe la sfârșitul secolului IV s'a pomenit Impărașia că mai mult de jumătatea din oastea ei este formată din bande de *barbari*, care nici nu voiau să asculte de generali romani, ci de căpetenii alese dintre dâșșii ; unele căpetenii de barbari au ajuns chiar să fie numiși generali peste toate oștile împărașești (Stilicon, Aetius, etc.).

În ce stătea până atunci secretul puterii Romanilor, de au ajuns domnii popoarelor din lumea veche? În *respectul legilor și al dreptății* de o parte, iar de alta în *iubirea de patrie și vilejia ostășească*. Acuma nu mai erau la preț nici *dreptatea*, nici *vilejia*.

Sub urmașii lui Constantin cel Mare, Impărăția începuse să slăbiască și să decadă văzând cu ochii, din cauza acestor păcate. După patru secole (trecuseră 400 de ani dela moartea lui Caesar) de putere și glorie, ea se dovedea slabă în fața barbarilor și suferi cele mai mari umilințe. Când se împlinca o sută de ani dela *părăsirea Daciei* în mâna *Goșilor*, tocmai atunci se năpusti din pustiurile Asiei un neam cumplit de barbari, cari au spăimântat și pe barbarii din Europa. Aceștia erau Hunii, cari lovindu-se cu Goșii și cu popoarele germanice au produs în lume o așa de mare învălmășeală încât s'a sguduit din temelii Impărăția Romană, șubrezită prin păcatele ei, și i-a grăbit sfârșitul.

2. LUMEA BARBARILOR.

1. *Țările barbare*. Afară de hotarul roman, în Europa, în Asia și Africa era Barbaria, sau lumea popoarelor barbare, înconjurând Impărăția de trei părți și amenințându-i viața. Pământul din aceste țări sălbătice era sterp și neroditor. În unele părți erau păduri amestecate cu poiene înțelenite și nedesfundate pentru cultura cerealelor sau pomilor — ca în Europa, la Miază-noapte de Rin și Dunăre. Aceste ținuturi erau locuite de popoare de rasa albă, dar necivilizate: *Germani* și *Slavi*, cari nu se pricepeau la munca câmpului și râvneau după holdele mănoase din Impărăție. Aceștia, și mai cu seamă Germanii, roiau necontenit împrejurul hotarului roman, încă din timpul lui August, cerând cu stăruință locuri în Impărăție.

Alte ținuturi erau goale de copaci și păduri, ca niște poeni întinse și nesfârșite, unde iarba crește uncori așa de mare, că se poate ascunde într'însa calul și călărețul:

aşa sunt *stepele* din Sudul Rusiei, ce se întind dela Nistru, hotarul Daciei vechi, până în miezul Asiei. În această stepă hălăduiau popoare nomade de rasa galbenă, mişcătoare din loc în loc, cu turmele lor. Deprinse cu stepa chiar din Asia, unde le eră origina din timpuri străvechi, aceste popoare se simţeau bine în stepă şi din timp în timp se prăvăleau din Asia asupra Europei, lovindu-se mai întâi de ţara şi poporul nostru.

În sfârşit alte ţări erau chiar pustii cu totul, formate din nisipuri uscate şi arzătoare, unde abia vezi la mari depărtări câte o oază cu apă şi verdeaţă. Astfel se întindea în Africa, pustia Saharei, unde se ascundeau popoare amestecate cu rasa neagră. Urmaşii acelor *barbari* din timpurile vechi poartă şi azi numirea de *Berberi*. Ei însă fiind puţin numeroşi n'au format o primejdie mare pentru Împărăţie cum s'a întâmplat cu alţi locuitori ai pustiei: Arabii din Asia, cari au năvălit şi dâuşii asupra Romanilor, pela anul 650, după Christos.

2. **Barbarii de neam tătarese.** Dintre toţi barbarii ce s'au aruncat ca haitele de lupi flămânzi asupra Împărăţiei romane, mai grozavi la vedere şi cumpliţi la fire au fost cei de rasă galbenă, veniţi din centrul Asiei, pe care îi grupăm sub numele de : *neamuri tătareşti*. Ei n'aveau religie, ei se temeau numai de duhuri necurate şi credeau că se mântue de ele prin farmece, cum fac şi sălbaticii din zilele noastre. Se îmbrăcau în piei de animale şi se hrăneau cu car ea crudă, frăgezită sub şeaua de pe cal, şi cu laptele oilor sau iepelor, pe care le purtau cu dâuşii din loc în loc : bărbaţii umblând călări în tot timpul, iar femeile şi copii în căruţe, ca lăeşii.

Cele dintâi neamuri tătareşti, care au năvălit şi s'au aşezat în stepele din Europa sunt : *Hunii*, *Avarii*, şi *Bulgarii*. Ca un puhoiu nestăvilat au urmat apoi : *Ungurii*, *Pecenegii*, *Numanii* şi *Tătarii*, iar la urmă de tot : *Turcii*.

Unii din aceştia au trecut ca vântul şi s'au risipit fără urmă (*Hunii*, *Avarii*, *Pecenegii* şi *Cumanii*); alţii s'au creştinat şi s'au mai amestecat

cu alte popoare, ca să poate rămâne în ființă (Bulgarii și Ungurii); iar altele au trecut la religia musulmană (Tătarii și Turcii). Tot de rasă galbenă mai sunt și alte popoare din Europa: Finezii și Laponii, din N. Europei, dar ei sunt așezați acolo din timpuri vechi și n'au făcut năvăliri spre Sud.

3. Slavii și Germanii. În cea mai mare parte a Europei barbare, adică în ținuturile de păduri amestecate cu mlaștini și poieni, dela Nordul Dunării până la Rin și la izvoarele Volgii, trăiau în timpurile vechi două neamuri: *Slavii* mai la Răsărit și *Germanii* spre Apus. Ambele erau de rasă albă și făceau parte din aceeași familie mare a popoarelor *arice* ca și Romanii. Și unii și alții sunt bălani, arșița soarelui fiind mai slabă în ținuturile locuite de dânșii: cu ochii verzi spălăciți sau albaștri, părul castaniu deschis sau bălan și fața mai albă sau roșcovană. Se deosebiau însă după limbă și obiceiuri.

Slavii trăiau mai mult pe lângă ape mari, hrănindu-se din pescuit și vânat; având firea mai domoală, ei s'au supus deseori altor stăpâniri streine, mai ales cădeau sub jugul neamurilor tătărăști ce năvăleau prin stepa din sudul Rusiei. Din cauza acestora s'au deprins și ei să facă năvăliri de jaf în Împărăție, împărțindu-se în cete sub conducerea câte unui *staroste* (om bătrân) sau *knez* (principe). La început, atunci când au venit Hunii peste dânșii, de i-au împins mai spre Apus, Slavii au venit în atingere cu Germanii și au învățat dela dânșii munca câmpului (plugăria).

Mai târziu, peste vreo două-trei sute de ani, au început Slavii să se despartă, formând mai multe popoare: *Slavonii* și *Sârbo-Croații* cei cari s'au așezat în provinciile Împărăției de Răsărit, *Moravi*, *Ceho-Slovaci* și *Poloni* spre Apus, iar cei rămași între Nistru și Volga s'au numit mai târziu *Ruși*.

Germanii trăiau între Dunăre, Rin și Marea Nordului, întinzându-se și peste țările Sca dinave. Din cauza vecinătății lor cu împărăția civilizată a Romanilor, Germanii erau pe o treaptă de cultură mai ridicată ca Slavii. Și

ei se împărțeau în mai multe popoare, având fiecare regele său și dușmânindu-se între dânșii. Mai spre Răsărit dintre ei erau *Goții*, cari s'au scoborât dela Marea Baltică spre Sud și au năvălit în Dacia. Și *Goții* la rândul lor se despărțiau în trei ramuri: *Ostrogoții*, *Vizigoții* și *Gepizii*, pe care Hunii iau găsit în Dacia la năvălirea lor. Alte popoare germane, care au năvălit în Impărăție pe timpul Hunilor au fost: *Vandalii*, *Burgunzii*, *Francii*, *Anglo-Saxonii*.

4. **Viata și obiceiurile Germanilor.** Germanii se îmbrăcau cu piei de animale și mai rar cu haine țesute; aceasta e o probă că erau mai pe jos în cultură ca strămoșii noștri, Dacii din timpul lui Traian. Ei nu știau nici să zidească cetăți ca Dacii, iar satele lor eră o adunătură de colibe de lemn rău făcute și destul de răslețe. Au învățat dela Romani să cultive cerealele însă, nefiind destul de pricepuți și pământul fiind sărac în țara lor, lăsau holdele în păragină și căutau neconținut pământuri mai bune. De aceea erau buni-bucuroși când puteau să treacă în Impărăție ca lucrători, muncitori de pământ sau ca soldați. Pe hotarul satului (*mark*) stăpâneau de-avalma toți sătenii, iar la muncă puneau doar pe femei și pe sclavi, căci bărbaților le plăcea să umble după vânat, la pescuit și să facă războiu.

Un număr de sate formau un trib și mai multe triburi formau o *națiune*, care ascultă de un rege (*kuning* sau *Koenig*); regele nu mergea totdeauna la războiu. Adeseaori el trimetea pe un general al său, zis *Herzog* sau *duce*, ca să poarte în luptă pe războinici. Multe din obiceiurile Germanilor vechi s'au împrăștiat mai târziu și la alte popoare. Intre acestea sunt: obiceiul ca regele să împartă țara la fii săi ca pe o moșie a sa; judecata prin *jurători*, prin *duel* sau prin *ordalii* (proba cu foc și cu apă); prețul sângelui (*Wehrgeld*), un fel de amendă în bani, plătită de ucigaș ca să scape de pedeapsă. Ca și popoarele vechi, Germanii se închinau la mai mulți Zei din care mai în-

semnați sunt : *Odin* zeul cerului, *Donar* (tunetul), *Freya* (primăvara). Ei credeau că sufletele vitejilor morți în războiu se duc în *Walhalla* sau raiul lui *Odin*, unde sunt primiți la ospățul cel vecinic..

Tabloul popoarelor vechi (după rase)

RASA ALBĂ	}	fam. <i>arică</i>	}	Roma ii și urmașii lor. Grecii, Perșii, Indienii, Fraco-Ilirii etc.) Germanii Slavii	
		fam. <i>semită</i>		}	Evreii (Fenicienii, Asirochaldeii). Arabii
		„ <i>hamită</i>			Egiptenii Berberii
RASA GALBENĂ	}	fam. <i>urato-atta'că</i>	}	Huni, Avari Bulgari, Maghiari	
		fam. <i>turcă</i>		Pecenegi, Cumani. Tătari și Turci.	

3. NĂVĂLIRILE BARBARE ȘI ATILA.

1. Venirea Hunilor. Ca un roi de albine în jurul stulpului cu miere, așa roiau barbarii împrejurul Impărăției : unii atacau hotarul, alții năvăleau și erau dați înapoi cu pierderi. Rar se întâmplă ca Impăratul să primească cete de barbari ca să le așeze prin provincii, ori să le lase în mână câte o provincie întreagă, cum a făcut Aurelian cu Dacia la 271, lăsând-o Goșilor. Dar pe anul la 375 se stârni un fel de vifor în lumea barbarilor din cauza năvălirii Hunilor.

„Hunii întrec în cruzime și sălbăticie tot ce se poate închipui. Au un chip urât, cu capul mare și mânilor lungi... Mănâncă rădăcini de plante și carne crudă... Rătăcitorii totdeauna, ei târăsc după dânșii turmele și căruțele, unde închid familiile lor. Călări își țin adunările, târguesc, beau, mănâncă ; ba chiar și somnul și-l fac aplecați pe gâtul cailor”. (Așa ni-i descrie un general roman. Ammianus Marcellinus).

Din cauza iuțimei și sălbăticiiei Hunilor, când năvăleau cu Țipete ascuțite, barbarii din Europa s'au spăimântat ei singuri de dâșii. De spaimă unii s'au năpustit cu mai mult curaj asupra Impărăției, au spart hotarele și s'au așezat într'însa, după ce au jefuit totul în calea lor.

2. **Năvălirea Vizigoților.** Venind prin stepa ruscască, Hunii s'a lovit mai întâi de Goți cari stăpâneau Dacia și părțile de peste Nistru. O parte din ei (Ostrogoții) s'au dat bătăuți după o singură luptă, ca să rămâe pe loc; tot așa au făcut și Gepizii. Numai frații lor, Vizigoți, au fugit înapăimântați; îngropându-și comorile la Pietroasa (din Buzău) regele Alanaric cu cea mai mare parte din Vizigoți au năvălit peste Dunăre. De voc, de nevoe, împăratul îi primi, așezându-i pe moșiile marilor proprietari din Moesia. Dar viața la munca câmpului, cu tot felul de angarale, dijme și biruri eră destul de nesuferită cetățenilr romani; cu atât mai puțin eră să le placă Vizigoților. Văzând așa, după câțivă ani, s'au răscolat, au biruit oștile romane la Adrianopole (unde împăratul Valens muri) și s'au apucat de jaf în provinciile vecine. Numai când veni la tron *Teodosiu cel Mare*, Vizigoții au fost învinși și siliți a stă iarăși în Moesia, cu îndatorirea să păzească hotarul Dunării în contra Hunilor.

Pe timpul acesta se întâmplă și împărțirea Impărăției romane în două: Teodosiu cel Mare fiind pe patul morții se gândi că e mai bine să dea la fiecare din fii săi câte o jumătate de împărăție ca s'o cârmuiască mai ușor și să o poată apăra de barbari. Astfel la 395 se despărți Impărăția romană: Honoriu luă partea *de Apus*, cu capitala în Roma (și apoi la Ravena) și Arcadiu pe cea *de Răsărit* cu capitala în Constantinopole. Cei doi frați nu s'au dușmănit între dâșii, domneau frățește și se ajutau, cum ar fi fost tovarăși pe toată Impărăția. Simțind însă că lipsește acum brațul cel ager al lui Teodosiu, Vizigoții s'au răscolat din nou. Având în fruntea lor pe viteazul *Alaric*, ei și-au dat pe față toată sălbăticia firii lor, căci

au jefuit provinciile din peninsula Balcanică și nu s'au liniștit până ce nu li s'a dat altă provincie de locuință (Dalmația), ba încă și soldă. sub cuvânt că ei apără pe Romani de năvălirea altor barbari.

3. Năvălirea cea mare. După plecarea Vizigoților din Dacia, Hunii au luat în slăpânire toată țara noastră, dar cu :lașele ei s'au așezat între Tisa și Dunăre, în pusta care seamănă așa de bine cu patria lor. De acolo dâșii

Harta 1 Impărăția Romană și vecinii barbari. Primii năvălitori. 1-4 popasurile Vizigoților și Ostrogoților.

făceau năvăliri de pradă în toate direcțiile: treceau Dunărea de jefuiau și ardeau orașele iar pe Romani îi luau în robie și așezându-i în câmpiile Daciei, îi sileau să lucreze pământul pentru dâșii; năvăliau spre Apus și Miazănoapte, silind toate popoarele barbare din Europa (Slavi Germani) să li se închine. Slăpânirea lor se înlinda acum dela Don până la Rin și eră ca un fel de împărăție barbară, față 'n față cu cea Romană civilizată. Aceste mișcări ale Hunilor au făcut pe multe popoare germane să-și

ia lumea 'n cap, ca să scape de groaza lor, cum făcuseră Vizigoții. Odată (pe la 405) s'au încârduit astfel câteva popoare germane, cu sutele de mii, luând cu dânsii tot ce aveau, femei și copii, și au trecut peste Alpi în Italia (sub conducerea lui Radagais). Dar, ieșindu-le înainte *Stilicon*, generalul lui Honorius, îi bate și-i silește a se întoarce înapoi. În acelaș timp însă, *Vandalii*, *Burgunzii* și alții au trecut Rinul în Galia, de au prădat cât au vrut; apoi *Burgunzii* s'au așezat pe valea Ronului, iar *Vandalii* s'au dus în Spania. Indemnându-se cu dânsii, au trecut și *Francii* în partea de Nord a Galiei, iar *Anglo-Saxonii* în Britania.

Bietul general *Stilicon* în aceste nenorocite timpuri, deabia putea să mai apere Italia, până când fu osândit la moarte din cauza unor intrigi. Auzind de moartea lui, *Vizigoții* s'au sculat a treia oară, dar de data aceasta s'au îndreptat spre Italia, pe care au jefuit-o în lung și-n lat. Roma, cetatea eternă, căzută în mâinile lor. Împăratul cel netrebnic fugi de se închise în Ravenna, unde eră mai bine apărat. Trecuseră opt sute de ani de când Roma, un orașel, mic atunci, căzuse pradă *Galilor* năvălitori, după aceea se înălțase la culmea puterii, iar acum își vedeă iarăși zidurile pângărite de barbari. Aceasta eră dovada slăbiciunii și arată că sfârșitul nu e departe. Întâmplându-se ca *Alaric* să moară în Sudul Italiei, *Vizigoții* s'au grăbit să plece și trecând în Galia, s'au așezat acolo. Apoi au trecut *Prineii* de au ocupat și Spania, isgonind pe *Vandalii* în Africa.

4. **Atila.** Pe timpul acestor năvăliri ale Germanilor, Hunii stăteau în aceleași locuri, făcând dese năvăliri în Împărăția de Răsărit. Când se ridică în fruntea lor banul *Atila*, lumea începă iarăși să tremure de frica lor. *Atila* eră groasnic de urât la înfățișare, ca toți Hunii, dar eră foarte inteligent, viteaz și deprins cu lumea, ca un adevărat rege. Își da bine seama de puterea sa cea mare în lume și de aceea se lăudă că el este *biciul lui Dumnezeu*, trimis anume ca să pedepsească lumea pentru păcatele

ei. Cu hoardele lui, el se porni mai întâi asupra Galiei. Barbarii așezați acolo (Francii, Vizigoții, Burgunzii) s'au unit cu Romanii sub comanda lui *Aețius* și după o sângeroasă bătălie (la Câmpiile Catalaunice, lângă Marna) au isbutit să-l oprească în loc. Atila se întoarce înapoi, dar se aruncă asupra Italiei, ca să cuprindă Roma; în apropiere de marele oraș, papa Leon I avu curajul să iasă înaintea sa cu suită și cu daruri bogate, rugându-l să cruțe cetatea sfântă. Cum eră supertițios Atila se temu să calce peste această solie și se întoarse înapoi; în anul următor muri fără de veste, chiar în noaptea când își serba nunta. Când se respândi șovorul că a murit înfricoșatul barbar, popoarele supuse se răscoală din toate părțile în contra Hunilor, îi înving și-i silesc să se împrăștie în stepa de unde au venit.

Tabloul năvăliilor.

I. *Venirea Hunilor* (375) — Vizigoții fug din Dacia năvălesc în Impărăție, unde fac răscoale în două rânduri. Teodosiu îi bate, iar la 395 împarte Impărăția în două.

II. *Mișcarea Hunilor spre Germania*, produce *năvălirea cea mare* (405) cu Radagais, și așezarea Francilor, Burgunzilor, în Imp. de Apus. Murind Stilicon, trec și Vizigoții în Galia și Spania (după ce au prădat Italia). Vandalii fug în Africa din cauza lor.

III. *Atila* (451) face năvăliri în Galia și Italia. Moartea lui aduce sfărâmarea puterii Hunilor (453).

4. CĂDEREA ROMEI. CLOVIS ȘI TEODORIC.

1. *Căderea Romei*. Impărăția de Apus avusese parte numai de împărați slabi și netrebnici, de aceea își pierduse toate provinciile. Stingându-se neamul lui Honorius, toți ambițioșii voiau să ajungă la tron, fără să-și dea seama de răspunderea și datoriile ce are un stăpânitor. Oastea eră compusă numai din lefegii (barbari cu leafă) sau mercenari și căpetenia lor ridică în scaun pe cine voiă. Unul avu poftă să facă împărat chiar pe fiul său nevârstnic,

botezându-l cu numele de *Romulus Augustulus*; dar la un an după aceea, în 476, mercenarii de neam german, ziși Herulii, nemulțumiți cu solda s'au răsculat. Căpetenia lor *Odoacru*, ocupă Roma și detronează pe micul împărat, dar n'avu curajul să-și zică împărat.

Deaceia trimese semnele domniei (hlamida și coroana) lui *Zenon*, împăratul din Răsărit, și el rămâne stăpân pe Italia cu titlul de rege. Se credeă atunci că nu mai trebuie să fie doi împărați, ci unul singur, de care să asculte și regii barbari, cari au întemeiat regate în provinciile romane din Apus. Cea mai însemnată parte din Impărăția romană își dăduse sfârșitul la 476. Regate noi și popoare noi se vor ridica pe ruinele ei, ceea ce însemnează că s'a sfârșit cu lumea veche. Altfel de timpuri cu altfel de obiceiuri se vor începe de acum înainte, care sunt botezate de istorici: *Evul Mediu*.

Dintre popoarele barbare, ce au pus mâna pe provinciile din Apus, mai însemnate sunt: Francii și Ostrogoții.

2. Francii erau de neam german și trăiau înainte de năvălire pe malul drept al Rinului. Când cu năvălirea cea mare au trecut și dâșii fluviul ca să apuce pământuri în Galia; dar nu în goană sălbatecă ca ceilalți barbari, ci cuprinzând pe încetul orașele și cetățile până la Sena. Erau în Galia deci, când a năvălit acolo Atila (în 451) și ca să-și apere patria cea nouă s'au aliat cu Romanii, cu Vizigoții și cu Burgunzii, luptându-se vitejește contra Hunilor. Regele car: conduceă în luptă pe Franci se numia *Meroveu*; un nepot al acestuia avu norocul să implante solid pe Franci în Galia. El s'a chemat *Clovis* și urmașii săi s'au zis *Merovingieni*, după numele bunicului său. Fiind viteaz, regele Clovis aduce în ascultarea sa pe toți Francii și întinde stăpânirea sa până la fluviul Loire, ajungând vecin cu Vizigoții și Burgunzii. Aceste două popoare erau creștine, dar eretice, ținându-se de învățăturile lui Arie Francii însă erau t t păgâni, cum apucaseră din vechime, cu obiceiuri și credințe ca ale popoarelor germane.

Clovis i-a creștinat pe ei și i-a adus la dreapta credință. Creștinarea lor s'au făcut printr'o adevărată minune. Odată regele Clovis eră în războiu cu *Alamanii* (alt popor german), cari și dâșii voiau să intre peste Franci în Galia ; în toiul luptei dela *Tolbiacum*, văzând Clovis că e gata să piardă lupta, și că zeii păgâni la care se închină el nu-i ajută, se rugă de Iisus și făgădui că se va face creștin, cum eră soția sa Clotilda, dacă va birui. În adevăr a învins pe Alamanii și s'a ținut de cuvânt, botezându-se împreună cu tot poporul său.

Fapta aceasta a fost apoi spre norocul său. Romanii din Galia, cari erau supuși ai Francilor au început să iubiască pe stăpânii lor, fiind creștini adevărați și unii și alții. De atunci a început să nu se mai facă deosebire de neam și să se amestece bucuros unii cu alții în căsătorii și la alte nevoi. Din contră, Romanii urau de foc pe Vizigoții ce țineau pământurile de peste Loire pân' la Pirinei, și pe Burgunzii din părțile Ronului, din cauza ereziei lor. Deaceea nu le-a fost greu Francilor să treacă Loire și să bată pe Vizigoți, alungându-i cu totul în Spania, dincolo de Pirinei. Tot așa mai târziu Francii au pus mâna și pe țara Burgunzilor, adunând sub puterea lor toate părțile din vechea *Galie*. Țara aceasta s'a numit de atunci „*Francia*”, iar Romanii erau huni bucuroși să se amestece cu noii stăpânitori și să-și zică *Franci* sau *Francezi*. (Franc înseamnă atunci om liber, iar Roman înseamnă (m supus). Francii cei adevărați fiind însă mai puțini, s'au romanizat și-au deprins a vorbi limba supușilor lor, o limbă latină, înrudită cu limba noastră. Astfel din acest amestec s'a format poporul francez și *regatul Francilor*, din care a ieșit Franța de azi.

4. **Teodorie și Ostrogoții în Italia.** Cam pe acelaș timp, Ostrogoții au năvălit în Italia și au întemeiat acolo un regat puternic. Scăpând de sub stăpânirea Hunilor, Ostrogoții s'au luat și ei pe urma fraților lor Vizigoți și s'au așezat mai întâi peste Dunăre în Moesia ; după câțva timp s'au mutat în Illyria și de acolo au pornit spre Italia. În

fruntea lor erà viteazul rege *Teodoric*. Acesta își petrecuse tinerețea la Constantinopole, ca ostatic, trimis de părinții săi și erà gelos de norocul ce dăduse peste Odoacru, acela care desființase Impărăția de Apus. Teodoric ceru voe împăratului să cucerească Italia dela Odoacru, pentru că acesta nu erà destul de supus la poruncă împărătească. Dându-i-se această voe, Ostrogoții intră în Italia și bat pe Heruli, luând peste câțivă ani toată Italia și Sicilia în slăpânirea lor. Astfel se întemecază regatul *Ostrogoșilor* în Italia. Teodoric împarte pământurile la ostașii săi luând tot a treia parte dela fiecare Roman și pune în orașele mari câte un *duce*, ca general peste Ostrogoții săi. Romanii însă își păstrau vechea cărmuire, ca pe timpul împărăției și trăiau după legile de mai nainte. Era ca și când două popoare deosebite trăcesc pe acelaș teritoriu, dar fiecare deosebit, fără amestec și fără prietenie. Regele adună împrejurul său pe oamenii învățați; ca să-și facă nume bun, repara multe clădiri stricate de barbari și se stăruia ca să împrietenească pe cele două popoare; dar n'a isbutit. Cauza a fost religia de sebită a lor: Romanii nu-i puteau suferi pe Ostrogoți fiindcă erau eretici (arieni) și nu intrau în legături cu dânșii. Din cauza aceasta regatul Ostrogoșilor din Italia n'a avut parte să dureze și să rodească ceva dintr'însul, ca din regatul Francilor.

Tot așa s'a întâmplat și cu Vizigoții din Spania, cari erau tot eretici.

Regatele barbare din apus, după căderea Romei (476)¹⁾

ITALIA	{ Herulii cu <i>Odoacru</i> (476—493) Ostrogoții cu <i>Teodoric</i> (493—554)	IMPARAȚIA DE RASARIT Zenon Iustin Iustinian.
GALIA	{ Francii cu <i>Clovis</i> (481—511) alongă pe Vizigoți și cuceresc pe Burgunzi.	
SPANIA : Vizigoții (412—711)		DACIA { Gepizii 453-550 și Sclavinii.
AFRICA : Vandalii cu Genserik (429—533)		
BRITANIA : Anglo-Saxonii (450—).		

1) Anii din acest tablou nu sunt de învățat.

5. IUSTINIAN.

1. **Impărăția de Răsărit (Bizantină) în luptă cu barbarii.** Năvălirile barbare am văzut că s'au năpustit mai întâi asupra Impărăției de Răsărit, care eră mai în calea popoarelor tătărăști. Dar această împărăție se întindea și în Asia și în Africa, iar provinciile de acolo erau mai ferite de năvăliri; din cauza aceasta și din altele, ea a fost în stare să țină piept barbarilor și să scape de dănușii. Norocul ei a mai fost iarăși că aveă o capitală foarte bine așezată și întărită, Constantinopolea, în care nu puteau să intre barbarii ca în Roma. Deasemenea și împărați viteji s'au urcat pe tronul acestei împărății, iar nu slabi și netrebnici ca la Roma.

După moartea lui Teodosiu cel Mare (395), pe timpul fiului (Arcadiu) și a nepotului său, împărăția avu mult de suferit de năvălirile Hunilor și ale Vizigoților. Ca să împace pe Huni a trebuit să plătească un fel de bir anual — cum se plătiă odinioară Dacilor. Dintre împărați destoinici cari au venit mai pe urmă, cunoaștem pe Zenon, care a dat voe lui Odoacru să slăpânească Italia, după căderea Romei.

2. **Iustin.** Pe timpul acestuia un fecior de țăran din Dacia nouă, numit Iustin, plecă dela turmele tatălui său, pe care le păzcă și se duse cu traista deaspinare la Constantinopole, ca să se facă ostaș. Eră voinic și bine făcut, căci împăratul cum îl văzû, îl primi în garda împărătească. Fiind om destoinic și isteț, steaua norocului l-a ridicat din treaptă în treaptă, până ce ajunse general și apoi — împărat, ca în poveștile noastre, care încep cu „a fost odată ca niciodată”.

Eră de 60 de ani când ajunse la tron, la această mare cinste, feciorul de țăran, dar tot își făcea datoria cum se cade. Neavând fii, Iustin luă pe lângă dânsul pe nepotul său *Iustinian*, îl dădû la școli înalte și mai pe urmă îl făcû chiar tovarăș la domnie. Peste un an muri, lăsând pe nepot să domnească singur.

3. **Iustinian** a fost unul din cei mai vestiți împărați dela Constantinopole. Eră și el trecut de 45 de ani, când veni la tron și avusese timp ca să-și facă planuri mărețe pentru domnie ; voia ca numele lui să fie legat de fapte mari pentru ca să fie amintit cu cinste de toată lumea. Eră deci plin de mândrie și deșertăciune, dar aceste însușiri, cari sunt defecte la unii, la el au fost calități, fiindcă l-a îndemnat la fapte bune și de folos omenirii. Printre acestea cele mai de seamă sunt : adunarea și întocmirea legilor, lărgirea împărăției peste multe provincii din Apus, și nenumărate clădiri de toată frumusețea.

1. *Împărăteasa Teodora și Curtea ei.*

Pe lângă calitățile bune el avu și părți rele : s'a arătat de multe ori mic la suflet, fricos, crud și lacom față de supușii săi. Cunoștea bine pe oameni și știa să-i aleagă pentru ca să isbutească în planurile sale mărețe, dar uneori se lăsă purtat de intriganți și puneă piedici în calea celor buni, cari-l serviau cu credință. În special cu viteazul și credinciosul *Belizariu* s'a purtat rău : învinuindu-l de trădare, i-a luat toate averile și la pus la închisoare, din care cauză i s'a tras și moartea. De multe ori se arată ca un autocrat, adică stăpân absolut și cu voință strașnică față de supușii săi, dar nu eră în stare să-și stăpânească soția, și făcea multe greșeli și răutăți din cauza gusturilor ei, de fostă actriță. Petrecerile din capitală erau tare iubite de Iustinian și mai ales de împărăteasa Teodora. Se construisse un *hipodrom* pentru alergări de cai aceasta fiind distracția mai căutată, pe atunci, unde puteau să încapă aproape o sută de mii de privitori. Dar poporul eră nemulțumit din cauza

nedreptăților și hoțiilor făcute de funcționari, cu știrea împăratului; odată s'a făcut o răscoală în hipodrom din cauza aceasta. Iustinian își pierde cumpătul și se pregătește să fugă, dar energia soției sale, care dădă porunci lui Belizariu, îl scapă din primejdie. Răscoala s'a zis *Nica* după strigătul ce dădeau răsculații.

4. **Cuceririle lui Iustinian.** Când se urcă pe tron Iustinian, hotarele împărăției se întindeau dela Dunăre și Sava până la Eufrat în Asia, având și Egiptul, de unde se trimeteau mulțime de corăbii încărcate cu grâu la capitală. Aici la Dunăre el zidi o mulțime de cetăți pe amândouă malurile fluviului, astfel că o bună parte din România era cuprinsă în împărăție: Dobrogea (numită Sciția mică), o fășie din Banat și malul stâng al Dunării cu mai multe cetăți (Turnu și altele).

Corăbiile împăratului se plimbau în voce pe Dunăre cu grâu și soldați de pază. Dacia se găsea atunci sub stăpânirea Gepizilor și Slavilor, dar aceștia se țineau în liniște având teamă de Iustinian. Din cauza aceasta și strămoșii noștri, Daco-Romanii, o duceau mai bine; veneau regulat la orașele dela Dunăre (la Turnu, la Durostor) să cumpere unelte și ori să vândă grânele și fructele lor.

Iustinian ar fi putut ușor să cucerească întreaga Dacie, dar înaintea ei, el socoti că e dator să scoată alte provincii, mai bogate ca ea, din mâna barbarilor: Italia, Africa, Spania. Voia să întregască iarăși împărăția romană așa cum fusese cu vreo două sute de ani mai înainte. Făcând pace cu Perșii, el își aruncă mai întâi ochii asupra *Africei*, unde era regatul Vandalilor. Belizariu bătă pe Vandali și-i nimici cu totul, alipind iarăși Africa la împărăție. De acolo el trecu în *Italia* și bătă în mai multe rânduri pe Ostrogoți. Din cauza intrigilor, a fost mai târziu înlocuit cu alt general *Narses*, care isbuti în sfârșit să zdrobiască și să nimicească pe Ostrogoți. Italia supusă e organizată din nou cu provincii cărmuite de *judeci* (judices) sau *comiși* și cu oști comandate de *duci*. Un alt general a fost trimes în *Spania*, dar nu isbuti a cuprinde mai mult de un sfert din peninsula.

După aceste cuceriri, Iustinian se ținea mândru că a întregit iarăși Impărăția Romană — dar îi mai lipseau o bună parte din Spania, Galia toată, Britania, etc.

În timpul acestor războaie, Perșii au făcut multe neajunsuri, jefuind provinciile din Asia. Slavii din țara noastră deasemeni s'au răsculat și au făcut dese năvăliri de pradă peste Dunăre.

5. **Cultura.** Încă dela începutul domniei, Iustinian a îmbunătățit cârmuirea împărăției. Scopul urmărit de dânsul eră ca poporul să muncească, fiecare la locul său, să se bucure de dreptate egală înaintea judecății și mai ales să plătească birurile cele mari ce apăsau pe fiecare supus, bogat sau sărac. Legile erau foarte numeroase și încurcate, că ades juriștii abia le dădeau de căpătâiu. Din cauza aceasta Iustinian numi o comisiune de învățați ca să le rânduiască și să le întocmească mai bine. Astfel au ieșit mai multe volume, care toate la un loc poartă numele de *Corpul dreptului civil*. El este așa de însemnat că toate popoarele europene și-au făcut legi după modelul acesta, primind o mulțime de datine ale Romanilor vechi.

Iustinian a construit o mulțime de cetăți pentru apărarea provinciilor din care n'a mai rămas nici piatră pe piatră până astăzi; a clădit însă și biserici din evlavie și din pofta lui de a se mândri în fața lumii cu faptele sale. Bisericile erau clădite, cu planul în formă de cruce și cu măiestrie împodobite; din ele s'au păstrat câteva, iar cea mai de seamă este *Sfânta Sofie* din Constantinopole.

El voise ca biserica aceasta să întreacă în frumusețe și în bogăție pe cele mai vestite clădiri din lumea întregă; deci întrebuișă cu mână largă aurul, argintul, ivoiul, pietrele prețioase și o împodobî cu marmoră de toate culorile. Altarul eră de aur și de boltă atârnavu peste șase mil policandre aurite. La sărbători, când toate luminile erau aprinse dădeau o priveliște minunată.

În ziua când s'a terminat biserica, Justinian merse pe un car tras de patru cai: sosit la poartă, scoboară și aleargă până la altar, unde strigă, ridicând mâinile în sus: „Mărire ție Doamne, că m'ai învrednicit să isprăvesc o asemenea lucrare. Te-am învins, Solomoane!”

6. HERACLIUS ȘI BARBARII.

(*Avarii, Bulgarii, Longobarzii și Perșii*)

1. Urmașii lui Iustinian n'au fost în stare să păstreze întreagă moștenirea lăsată de el, din cauza altor barbari noi, cari s'au năpustit din toate părțile. Impărăția ajunsese la mare strimtoare și eră gata să fie înghițită de valul năvălirilor, dacă nu se găseă un alt braț viteaz care să o scape din nevoi.

Acesta a fost Heraclius. Barbarii cei noi, cari au năvălit înainte de venirea lui pe scaun sunt : *Avarii și Bulgarii*, două popoare tătărăști, tot așa de urâte la chip și sălbatice ca Hunii, frații lor, — apoi *Longobazii* de neam german. Dar Heraclius a avut mai mult de luptat cu *Perșii*.

2. *Avarii în Dacia*. Venind din Asia, de pe lângă Marea Caspică, *Avarii* s'au așezat în preajma țării noastre încă din timpul lui Iustinian, care singur îi chemase să vină aici, ca să mai sperie pe alți barbari. Căci împărății din Constantinopole au crezut că fac o politică isteată, să bată un popor barbar neascultător, cu brațul altor barbari. Astfel către sfârșitul vieții, fiindcă *Gepizii* din valea Tisei nu mai păzeau pacea, el îndemnă pe *Avari* și pe *Longobarzi* să se arunce asupra lor. *Gepizii* au fost nimiciți, dar în locul lor, Impărăția a căpătat niște vecini cu mult mai priemdioși.

Avarii au pus mai întâi stăpânire pe Dacia și s'au așezat tot în stepa dintre Tisa și Dunăre, unde au fost vechile sălășe ale Hunilor. Ei au supus și pe *Slavii* așezați în Dacia și pe *Bulgarii* veniți la Nistru.

Cu ajutorul lor făceau năvăliri de jaf peste Dunăre, amintind timpurile groaznice ale Hunilor și ajungeau de multe ori până la Constantinopole. În fruntea lor eră *chaganul Baian*, care răspândi groaza mai mult decât *Atila*, fiindcă timp de 50 de ani avu o stăpânire tot așa de înfricoșătoare ca acela. *Avarii* adunau prăzile în sălășele lor, care erau înconjurate de mai multe șanșuri trase de jur împrejur în formă de cercuri. Pe lângă prăzi ei luau în robie din Impărăție și mulțumi nenumărate ca *vecutori* pe care-i așezau în părțile Daciei, cu îndatorirea de a munci pentru stăpânii lor.

3. Longobarzii în Italia. După ce s'a aflat de moartea lui Iustinian, Longobarzii au luat calea spre Italia. Ei cunoșteau cât este de plăcută și roditoare țara aceasta, încă mai dinainte, fiindcă au luat parte la războiul cu Ostrogoții, ca mercenari în oștile împăratului. Ajungând în câmpia Padului, Longobarzii au pus mâna pe mai multe orașe, între care *Pavia*, unde au pus capitala regatului Longobard. N'au fost în stare însă a cuprinde toată peninsula ; astfel Italia rămase pe timp de vreo două secole cu două stăpâniri : la Nord și pe la mijlocul țării eră *Longobardia*, adică stăpânirea Longobarzilor, din care o parte și astăzi se zice „Lombardia” — la Sud și pe toate țărmurile cuprinzând și Roma, Veneția, Genua, eră *Romania*, adică stăpânirea împăratului roman.

Regele care întemeie regatul Longobard în Italia s'a numit *Alboin*. Din îndemnul lui Iustinian, el porni războiul asupra Gepizilor, li bate și omoară pe regele lor Cunimund, luând cu sila pe Rosamanda, fiica acestuia în căsătorie. Din craniul soacrului său își făcuse o cupă de băut vin la ospete. Odată sili și pe regină să bea din cupa aceasta fioroasă ; ea s'a răzburat punând pe doi credincioși ai ei ca să-l omoare.

4. Grecizarea Impărăției de Răsărit. Dintre urmașii lui Iustinian, doar Mauriciu s'a arătat mai destoinic ; el purtă războaie crâncene cu Avarii și Slavii năvălitori. Biruind pe Slavi, ostașii săi au trecut Dunărea și au pus tabăra la noi, ca să desrădăcineze pe Slavi din Dacia. O iarnă grea, s'a lăsat peste dânșii aici, și ostașii cer voe să treacă Dunărea, la cartiere mai bune. Impăratul le dăte ordin să erneze pe câmpiile Muntenici. Atunci un ofițer ambițios, grecul *Focas*, îndeamnă pe soldații nemulțumiți la răscoală ; ridicându-se cu toții de aici, au pus împărat pe Focas și au măcelărit pe viteazul Mauriciu, împreună cu toată familia sa.

Când au văzut Slavii că oștile s'au retras și nu mai păzește nimeni hotarul, s'au năpustit ca lăcustele peste Dunăre, ocupând tocmai acele provincii unde locuitorii, frați buni cu Daco-Romanii, vorbeau limba latină. În a-

celas timp Foca dădă ordin să se înlocuiască limba latină din administrație cu *limba greacă*, pe care o vorbea cea mai mare parte din cetățenii Impărăției (pe la anul 600). De atunci înainte Impărăția de Răsărit a început a se greziza și cu toate că ea și-a păstrat numele de Impărăție Romană, până la cuprinderea ei de Turci (1453), noi îi zicem cu un nume nou: *Impărăția Bizantină*, după capitala sa, care s'a chemat în vechime Bizanț.

5. **Heraclius și Perșii.** În timpul acesta s'au îndârjit asupra Impărăției și Perșii. Ei aveau o stăpânire puternică dela India și până la Eufrat însă voiau să treacă peste fluviu ca să apuce Siria și alte provincii bizantine. Iustinian a avut multe răsboaie cu dânșii, iar acum din nou s'a rupt pacea. Impărăția eră gata să fie cuprinsă de Perși și de Avari pe timpul tiranului Focas; el știuse să se răscoală, împotriva împăratului său, dar nu eră vrednic să domnească. Iși găsi curând răsplata, căci fu ucis în altă răscoală, care aduse la tron pe viteazul *Heraclius*. Așa se înmântă Impărăția dela pieire.

La început el se gândi să mute capitala în Africa la *Cartagena*, singura provincie mai ferită de năvăliri, dar poporul și patriarhul l-au înduplecat să nu părăsească Constantinopolea „cetatea de Dumnezeu păzită”. Apoi s'au făcut pregătiri în contra Perșilor, cari după ce au cuprins Egiptul au luat și lemnul sfintei cruci dela Ierusalim. O însuflețire de nedescris a cuprins atunci pe toți supușii împăratului; chiar bisericile își dădeau sfintele odoare, ca să fie prefăcute în bani, pentru cheltuiala oștilor. Răsboiul a fost crâncen și numai după opt ani Perșii au fost dați afară din provinciile cucerite și siliți să dea înapoi lemnul sfintei cruci.

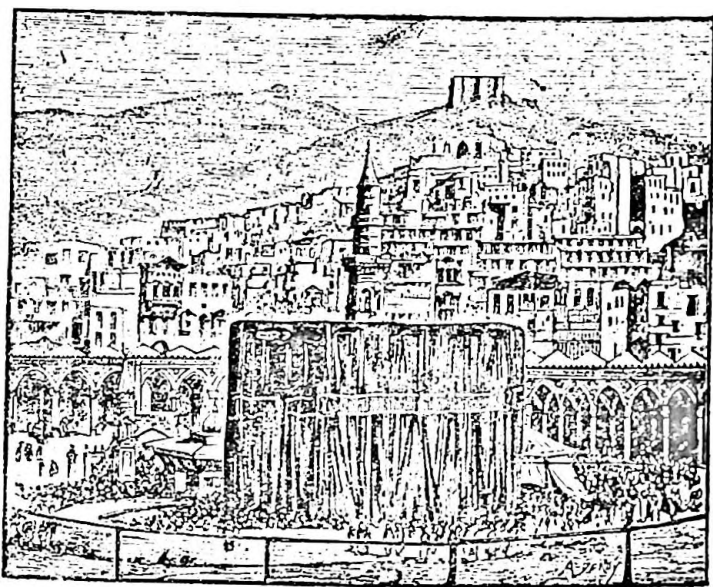
Sfânta cruce a fost adusă iarăși la Ierusalim, cu mare alaiu împărătesc și așezată pe locul său, în muntele Golgotei (la 14 Septembrie 629). În amintirea acestei sapte biserica a rânduit sărbătoarea „Inălțarea Sf. Cruci”. În timpul acesta însă provinciile dela Dunăre tot au

suferit din cauza năvălirilor. Neavând timp să le apere de Avari și Slavi, Heraclius a dat voe *Sârbilor și Croașilor*, de neam slavon, să se așeze în țările pe care le au până astăzi, în paguba Impărăției, dar cu condiția de a plăti un tribut. Nici provinciile din Asia n'au avut însă noroc de liniște după biruința lui Heraclius. Câțivă ani după alungarea Perșilor, un dușman nou, de care nu se auzise nimic până atunci, s'a ridicat din pustia Arabiei, cum se stărnește câteodată furtuna din chiar senin.

7. ARABII. MAHOMET.

1. Țara și poporul. Arabia este de vreo opt ori mai mare ca țara noastră. Cea mai mare parte dintr'însa este însă acoperită de nisipuri sau stepă. Pe acolo rătăcesc Arabii nomazi (Beduini) cu turmele lor căutând la mari depărtări pășune și apă. Numai o îngustă fâșie, dealungul Mării Roșii este bună pentru cultură de cereale și pomi. Acolo trăesc Arabii statornici, ocupându-se cu munca pământului, și comerțul de fructe și mirodenii (tămâe, piper, etc.). Ei n'aveau rege sau stăpân peste toată țara; mai multe familii înrudite formau un trib, având un *șeic* sau *emir* în frunte. La fire ei seamănă cu Evreii (sunt din ramura semită), lacomi la câștig, șireți și răsbunători. Pe timpul lui Heraclius erau păgâni, și se închinau la spirite nevăzute (*gini*), cari trăesc în stele, în pietre și în idoli ciopliți de lemn sau de piatră. Fiecare trib își avea idolul său, și toți idoli erau adunați la un loc, în orașul Meca, la un templu comun pentru toți Arabii. În mijlocul templului se află până azi, o piatră mare, neagră *Caaba*, căzută din aer ca un acrolit, dar pe care Arabii o socotesc trimasă de Alah din cer. Acolo veneau cu toții din toate părțile să se închine; cu ocazia aceasta făceau și oare care jocuri de întrecere, ca Grecii vechi la jocurile olimpice. Ei ar fi trăit multă vreme în felul acesta, nebăgați în seamă de vecini, dacă nu se ridica din mijlocul lor profetul Mahomet.

2. Mahomet s'a născut din tribul Coreișitilor, care avea paza Caabei în seama lor. Rămânând sărac și orfan, tânărul Mahomet a intrat slugă la o văduvă bogată, *Cadija*, care făcea negoț cu caravanele. Purtându-se cu multă vrednicie și credință, căci eră harnic, isteț și bun la inimă, s'a căsătorit cu bogata sa stăpână și a scăpat de sărăcie. El eră din fire nervos și cugetă adânc la rostul tuturor lucrurilor, mai ales acum, după ce scăpase de griji. În

2. Meca. Pelerini în jurul Caabei.

călătoriile sale cu caravana, întâlnise tot felul de oameni: evrei și creștini, dela care auzise multe; eră mai ales nemulțumit de religia poporului său și se chinuia cu gândul să găsească alta mai bună.

Rătăcea prin munți, făcea post și rugăciuni, ori stă ceasuri întregi într'o peșteră unde avea vedenii. I se părea că îngerul *Gabriel* îi șoptește: „predică”! Atunci ideile s'au lămurit în mintea lui și el începă să țină predici la rude și prieteni. Le spunea „că nu sunt mai mulți zei, ci

Allah e singur Dumnezeu, iar Mahomed profetul său”.

3. **Fuga la Medina** (an. 622). Când s'a svonit că Mahomed îndeamnă pe oameni să fărâme idolii — Coreiștii s'au ridicat asupra lui să-lucidă. Profetul scăpă cu fuga, mergând la Medina unde a fost primit bine și ajutat. Fuga (*hegira*) a fost la anul 622 și de atunci Arabii încep calendarul lor. Cu o ceată de credincioși fanatici, Mahomed începe *răsboiul sfânt*: în câțiva ani toate triburile din Arabia s'au supus lui și au primit credința numită *Islamul*, adică „lăsare în voia Domnului” sau *Mahomedanismul*. El a dărâmat idolii, dar a lăsat Caaba.

4. **Coranul**. Mahomed nu știă să scrie dar ucenicii au adunat învățăturile sale în Coran, (ce înseamnă „carte” în limba arabă). Credinciosul sau *musulmanul* trebuie să creadă în Allah, care a destinat mai dinainte soarta fiecărui; să se roage de cinci ori pe zi, când strigă *hoge* din minaretul *moscheii*, să se spele des, să dea de pomană la săraci și să postească odată pe an (*Ramadânul*).

Ii este oprit să bea vin și să joace la noroc, dar i se dă voie să aibă mai multe soții (poligamie). În viața viitoare cei buni merg la raiu și păcătoșii la iad. În Coran se cuprind și sfaturi de tot felul: până și judecătorul sau *ca-diul* judecă pricinile tot după Coran.

5. **Califatul sau Impărăția arabă**. Așa de mult s'au înfierbântat Arabii de religia, pe care le-a dat-o Mahomed, că au pornit s'o răspândească cu sabia la toate popoarele pământului. Musulmanul crede că cel ce moare în răsboiu pentru credință merge la raiu. Pornirea aceasta să lupte până la moarte pentru credință se cheamă *fanatism*. După cucerirea Arabiei, profetul muri; aveă de gând să atace Persia și Impărăția. Fruntașii arabi au ales un *Calif*, adică locțiitor al Profetului ca să-i conducă, și au pornit la luptă vitejească cu toate neamurile. Așa de înflăcărată a fost pornirea, că în mai puțin de o sută de ani au dus cucerirea până la Indus în Răsărit și până la oceanul Atlantic, în Apus. Persia fiind slăbită din răsboiul cu Heraclius, căz

cea dintâi pe mâna lor. Apoi veni rândul provinciilor bizantine: Siria cu Palestina, Egiptul, Africa. Înainte de a se împlini suta de ani, ei atacă și Europa din două părți, pe acolo unde marea este mai îngustă (la Gibraltar și Bosfor).

A. Omeiazii. Cei dintâi califi s'au ridicat prin alegere dintre rudele și prietenii profetului. Al cincilea, care a fost *Muavia* a rânduit ca să fie Califi numai din familia sa : așa s'a întemeiat *dinastia Omeiazilor*, care a stăpânit vreun secol. Ei mută capitala din Meca la *Damasc* în Siria. În timpul Omeiazilor s'au întins hotarele dela Atlantic până la Indus; după aceea au vrut să cuprindă și Europa. Ge-

Fig. 2. Împărăția arabă pe la 750 și vecinii săi.

neratul *Taric* a trecut strâmtoarea Gibraltar (din : *Gebel-al-Taric*) în Spania (711) și desființă regatul Vizigoților. Mulți creștini s'au făcut musulmani, alții s'au retras în munți, luptând cu învierșunare pentru libertatea țării. Din Spania oștile arabe au trecut Pirineii în Franța, amenințând lumea creștină din Europa. A fost mare noroc însă că *majordomul*, căpitanul regatului franc, *Carol Martel* i-a lovit la *Poitiers*, într'o bătălie vestită și i-a dat înapoi.

Tot pe timpul Omeiazilor, Arabii au încercat să cuprindă și *Constantinopole*; altă primejdie pentru Europa, venea acum dinspre Răsărit; dar și aici n'au isbit. Bizantini le oprireau corăbiile pe apă cu *focul grecesc* și *Impăratul*

Leon Isaurianul i-a alungat departe de capitală, scoțându-i și din Asia Mică.

7. **Abbassizii.** La 750 s'a făcut o revoltă condusă de *Abul Abbas*, un strănepot al Profetului; tovarășii săi au măcelărit pe toți Omciazii, dar unul a scăpat cu viață și s'a refugiat în Spania (*Abderaman*). Biruitorul întemeiază o nouă dinastie a *Abbassizilor* și mută capitala în orașul *Bagdad*, zidit de Arabi lângă ruinele Babilonului.

Mai însemnat din această dinastie a fost *Arun al Rașid* (cel drept) a cărui domnie este vestită nu prin cuceriri, dar prin bogăție și dreptate. În Bagdad se adunau negustori din toată Asia și se făcea negoț mare. Arun nu mai umblă ca primii califi, îmbrăcat ca orice soldat și trăind la fel cu dâșii. El întrecea pe împăratul bizantin cu palatele, podoabele, aurul și numărul servitorilor săi. Trăia într'un lux orbitor, care se amintește și astăzi în hasmele Arabilor, din colecția Halima (O mie și una de nopți). Califul eră însă și foarte darnic cu cei săraci, cu artiștii și oamenii învățați. Mulțumită bogățiilor luate dela Perși, dela Indieni și dela Bizantini, Arabii trăiau acum o altfel de viață, mai civilizată. Au învățat a face agricultură cu irigație, știau să fabrice arme de oțel și să țeasă covoare frumoase. Învățații arabi au creiat o știință nouă *algebra* și au inventat țifrele de care ne servim și noi astăzi. Ei au mai făcut progres în medicină și chimie; știau să clădească frumos și aveau o literatură. Aceasta înseamnă că Arabii și-au făcut o *civilizație* a lor, proprie.

DE CITIT

MOARTEA LUI MAHOMET

Profetul eră bolnav de mult timp iar suferința și-o purta cu destulă răbdare. Când simți că i se apropie sfârșitul, adună poporul în moscheea cea mare din Medina; toți se grăbiau să mai vadă încă odată chipul profetului lor prea iubit.

— Frații mei, credincioșii lui Alah, zise el, simt că moartea mea este aproape. Sunt dator deci să mă pocăesc de greșelile mele înaintea voastră, ca să nu răspund de ele în fața judecății lui Dumnezeu. Dacă este printre

voi unul pe care l-am lovit, iată spinarea mea; să vie și să lovească la rândul său. Dacă am infrunlat cu asprime pe cineva, să-mi dea astăzi ocară pentru ocară. Dacă i-am luat pe nedrept ce era al său, să vie ca să-și ia din avutul meu ceea ce i-am luat. Să nu se teamă că-l voi urla pentru asta; ura n'a pătruns niciodată în inima mea. Toată lumea tăcea, îndoișată până la lacrimi de atâta cinste și înălțime de suflet. Mahomet repetă încă odată cele spuse, dar cu o voce mai slabă. Atunci o babă ieși din mulțime și-i ceru o mică sumă de bani ce-i împrunutase odinioară. Profetul i-o dădu pe loc zicând :

— Este mai bine să roșim de rușine pe lumea asta, decât pe cealaltă".
(După Ch. Normand).

8. IMPĂRĂȚIA BIZANTINĂ SUB ICONOCLAȘTI.

1. **Primejdia arabă.** Către sfârșitul domniei, împăratul Heraclius avu nenorocul, să vadă pe Arabi cucerind acele provincii, pe care el le scăpase din mâna Perșilor : Siria cu Palestina și Egiptul. De data asta, ele erau pierdute deapururi, căci urmașii săi n'au mai fost în stare să le ia înapoi. Din contră, Arabii s'au întins fulgerător de repede luând și Africa, după moartea lui Heraclius, și câteva insule. Ei au cutezat să facă și o flotă de corăbii, ca să umble mai ușor pe întinsul Mării Mediterane, ca pe un lac arab și să vină chiar până în fața Constantinopolei. Creștinii se cutremurau de teama lor și făceau rugăciuni în biserici să nu cadă sub puterea *Ayarenilor*, -- cum se zice în Biblie Arabilor.

2. **Slavii și Bulgarii.** În acelaș timp o altă primejdie se arată despre Miazănoapte pentru Impărăția Bizantină. Știm că Heraclius lăsase în voia lor popoarele să se așeze în provinciile de lângă Dunăre (în Dacia nouă și Moesia). Atunci s'au așezat între Dunăre și Adriatica *Sârbii și Croații*, făcând o țară sârbească, din niște provincii curat romane, acolo unde este *Iugoslavia* de azi. Sub urmașii lui Heracliu, Avarii și Bulgarii, cei de neam tătăresc, nu mai conteniau cu prădăciunile lor și înaintau până la zidurile capitalei. Pe Avari i-au mai amăgit uneori cu daruri, ca să se întoarcă înapoi la sălașele lor. Dar Bulgarii,

conduși de *Asparuch* s'au mutat cu totul peste Dunăre în Moesia (675). Acolo ei au dat peste mulți Slavi, așezați pe timpul lui Focaș și s'au amestecat la olaltă. *Asparuch* a făgăduit împăratului că-i va da ascultare și va păstra pacea. Dar urmașii săi nu s'au ținut de cuvânt; fiind păgâni, ei au început să prigonească pe creștinii din țara lor și se purtau cu o cruzime de fiare sălbatice față de cei prinși în luptă. S'a încins atunci un războiu pe viață între pe moarte între Bulgari și Bizantini, care s'a oprit abia după vreo două sute de ani, când s'au creștinat Bulgarii (864).

3. **Impărații Iconoclăști.** Așa cum eră lovită Impărăția bizantină dinspre Miazăzi (de Arabi) și despre Miazănoapte (de Bulgari) eră aproape să se ruineze cu totul și să se prăbușiască, dacă nu veniau la cârmă doi împărați, *Leon Isaurianul* și fiul său *Constantin*. Ei au bătut pe Arabi și i-au alungat din Asia Mică peste muntele Taurus, aproape de Eufrat; în acelaș timp au isbutit să bată pe Bulgari, și să-i dea înapoi, punând iar hotarul la munții Balcani, împărăția Bizantină a rămas mică (cam a treia parte din ce avusese Heraclius). Ca să o facă rezistentă în fața invăzilor, Leon i-a dat și o nouă organizație.

A împărțit-o în provincii mai mari (teme) puse sub comanda unui guvernator cu puteri depline; a simplificat legile, dând o culegere mai puțină (Ecloga) și a lăsat pe țărani în libertate, scoțându-i din robia feudală, la care erau siliți din timpuri mai vechi.

4. **Lupta contra icoanelor.** Acești împărați cari au făcut atât de bine Impărăției, scăpând-o de barbari, au căpătat însă un nume urât mai târziu, din cauza luptei contra icoanelor. De la Heraclius încoace, preoțimea și călugării au avut mai mare trecere în fața credincioșilor; puterea lor creștea mai ales cu ajutorul icoanelor, lucrute în mănăstiri de călugări. Aceștia încredințau poporul că icoanele sunt lucruri sacrate de minuni și adeseori poporul ascultă mai mult de ce spuneau călugării, decât de ordinea împăratului, când

eră vreo neînțelegere. Bisericile erau foarte bogate și clerul atot puternic. Leon Isaurianul s'a hotărît să curme această pricină de neascultare și de aceea a dat poruncă să se strice toate icoanele. Cei ce spărgeau icoanele se ziceau : *iconoclaști*, iar cei cari se închinau lor : *iconoduli*. Leon s'a împărțit în două tabere, unii ascultau de porunca împăratului, alții nu. Printre cei cari n'au vrut să se supună a fost și Papa din Roma, care ținea încă de Impărăție. Impăratul Constantin, fiul lui Leon, a fost și mai aprig : el a pedepsit în casne pe cei neascultători, a închis multe mănăstiri și le-a luat averile în folosul statului. Urmașii săi au avut aceeași purtare, până mai târziu, când două împărătese, care au ajuns să împărățească singure, (mai întâi Irina, apoi Teodora), au dat ordin să se primească iarăși icoanele în casă și în biserică.

5. **Nașterea poporului român din Dacia.** Pe timpul acesta, când Impărăția Bizantină eră la grea cumpănă, strămoșii noștri sufereau mai mult ca oricând, din cauza barbarilor. Daco-Romanii n'au mai avut nici un ajutor dela Impărăție de când s'au așezat Bulgarii în Moesia.

Orașele romane de acolo au fost dărâmate cu totul, episcopii fugiți sau uciși de Bulgari. Populația romană din Impărăție, o parte s'a refugiat prin munți, iar altă parte cădea în robia barbarilor. Avarii aduceau pe robi dincoace de Dunăre, sporind cu ei numărul Daco-Romanilor.

La „Viața Sf. Dimitrie din Tesalonie”, scrisă de un călugăr de pe timpurile acelea, spune că : „Sclavinii și Avarii pustiind aproape tot Iliricum și Moesiile... au dus toată populația romană din ele dincolo de Dunăre (adică în Dacia Traiană)... unde creșcū un popor foarte numeros și mare ; iar sili păstrară dela părinți firea neamului și datinele romane”.

Dela Focas până în domnia Iconoclaștilor trecuse peste o sută de ani. Impărăția de Răsărit a căzut în timpul acesta numai pe mâna Grecilor, cari au înlocuit și limba latină cu cea greacă. Grecizarea Impărăției romane s'a făcut pe nesimțite, încetul cu încetul. Atunci Romanii din Impărăția de Răsărit erau foarte împuținați din cauza năvălirilor. Ei s'au împrăștiat în trei direcțiuni : o parte au trecut Dunărea, la frații lor Daco-Romani, și au format împreună Neamul românesc din România ;

alții s'au retras în munții Balcani, prin văile Macedoniei și Pindului, formând ramura *Macedo-Românilor* (Armânii), iar alții s'au depărtat spre Marea Adriatică numindu-se Morlachii sau *Vlahii Negri*. Popoarele slave din vecinătate ne-au dat numele de *Valahi* sau *Vlahi*, și sub numele acesta ne-au cunoscut streinii multă vreme. Noi însă n'am pierdut niciodată numele frumos al nostru din străbuni și ne-am numit *Români*, adică dreptii urmași ai Romanilor din Impărăția de Răsărit.

9. CAROL CEL MARE

Impăratul Apusului.

1. **Regatul Francilor sub Majordomi.** După moartea lui Clovis, regatul Francilor a crescut și mai departe; întinzându-și stăpânirea peste o bună parte din Germania de azi.

Puterea regatului însă nu eră cu adevărat în mâna regilor. Erau mai mulți regi deodată, fiindcă la moartea sa, Clovis a împărțit regatul la cei patru fii ai săi, și obiceiul s'a păstrat așa mult timp. Dar urmașii lui Clovis, *Merovingienii*, se dușmăneau între ei, ori petreceau în trândăvie pe la câte o moșie. Ei lăseau treburile țării în seama unui mare căpitan, numit *majordom*. Majordomii au luat și dâșii obiceiul să lase funcția lor ca moștenire la fii. Cel mai însemnat majordom a fost *Carol Martel*, care a purtat multe războaie

3. Ofițer franc, îmbrăcat în costum roman.

și a bătut pe Arabii la *Poitiers*, aruncându-i peste Pirinei.

2. **Pipin cel Scurt.** Fiul său, *Pipin cel Scurt* a fost tot așa de viteaz, și de el ascultau toți Francii, cari aproape nu mai știau că au și regi peste dâșii. De aceea Pipin întrebă odată pe Papa din Roma, care eră căpetenia Bisericii din Apus: „cine are drept să fie rege, cel ce stă la umbră și poartă numele, sau cel care duce greul statului?” Și Papa i-a răspuns că: cine are puterea, aceluia i se cuvine și titlul de rege. Văzând că Papa nu se împotrivese la planurile lui, majordonul Pipin trimite la mânăstire pe

cel din urmă rege din neamul lui Clovis, și se încoronează rege al Francilor. Dinastia întemeiată de el se zice a Carolingienilor, având ca strămoș pe Carol Martel. La rândul său, Pipin a avut prilejul să răsplătească și el Papei pentru bunăvoința ce i-a arătat, cum o să vedem îndată.

3. **Papa din Roma, capul Bisericii din Apus.** Aceste lucruri se petreceau pe timpul Impăraților, cari spărgeau icoanele la Bizanț, (Iconoclaștii).

-În Italia, după cum știm, stăpânirea o aveau cam pe din două : Longobarzii și Impăratul bizantin. De împărat ascultă și episcopul din Roma, care se mai zicea *Papă*, și multe orașe italiene. Însă de când cu lupta contra icoanelor, Papa n'a mai voit să asculte de porunca împărașcă. Papa avea pe atunci mare cinste la țările din Apus, fiindcă prin călugări trimeși dela Roma s'au creștinat Anglo-Saxonii din Britania, și o parte din Germani. Tot un papă isbutise a face pe *Vizigoși* și pe *Longobarzi* să se lepede de erezia lui Arie și să fie creștini adevărați. Din cauza aceasta toți creștinii din Apus priveau cu respect la Papă și ceilalți episcopi au început să asculte de ordinele lui. Ca unul ce își avea scaunul în Roma, vechea capitală a Lumii, toți creștinii din Apus, îl socoteau pe Papa de căpetenie a Bisericii.

S'a întâmplat atunci că regele Longobarzilor să atace Roma, care ascultă acum de Papă. Acesta voia să fie numai el stăpân la Roma și peste ținutul dinprejur, ca să n'aibă nevoie a primi ordine dela vreun rege. În nevoia aceasta, și-a adus aminte de Pipin, pe care-l ajutase să ia coroana de rege, și-i ceru ajutor. Pipin trecu peste Alpi cu oștile sale, bătându pe regele longobard și-l sili ca să-i plătească tribut ; în acelaș timp el lăsă o fâșie lungă din Italia împreună cu Roma, să fie în stăpânirea Papei, ca să nu-l mai supere nimeni. Acest ținut s'a chemat *statul Papal*, fiindcă ascultă de Papă, ca de un rege.

4. **Carol cel Mare.** Pipin lăsă urmaș în Franția pe fiul

său Carol, căruia lumea i-a zis „cel Mare” din cauza războaielor glorioase și a legilor întocmite de dănsul.

El a întins și mai mult hotarele de cum le avea tatăl său Pipin și a făcut din regatul său o împărăție. Eră om strașnic la războiu și neobosit la toate, în timp de pace. Avea mult de lucru și multă bătae de cap să ție ordine între supuși, fiindcă stăpânirea lui eră foarte întinsă și supușii pe jumătate barbari. Ca să meargă toate bine, Carol chemă la Curte pe dregătorii statului; în loc să petreacă în desfătări, făcea nopți albe, lucrând cu toți împreună, să dea pe cale trebile țării. Eră încredințat că omul cu cât ajunge la o treaptă mai înaltă, cu atât e dator să lucreze mai mult și să poarte grijă pentru cei de jos.

4. Carol cel Mare.

Nu învățase carte, ci numai la bătrânețe s'a apucat să citească; dar iubea învățătura și pe oamenii învățați îi adună la Curte, împrejurul său. Cu dănsii a întemeiat o școală domnească la palat și mergea singur să vadă pe tinerii silitori la carte.

Intr'o zi Carol intră în școală pe neașteptate și ceru să vadă caetele școlarilor. Compozițiile fiilor de nobili erau proaste și negrijite, pe când ale școlarilor săraci erau destul de bune. Atunci regele făcu așa cum spune la Evanghelie că va fi în ziua de apoi: puse pe cei buni de a dreapta sa, zicându-le: „vă mulțumesc, copiii mei, că v'ați dat osteneala să împliniți poruncile mele; am să vă fac episcopi și dregători înalți”. Apoi, îndreptându-se către leneșii fii ai bogășilor: „Treceți la stânga mea, le zise cu o voce mârnoasă, ca tunetul. Voi ați căleat datoria voustră, uitând cartea din cauza jocului și leneviei; să știți că dacă nu vă îndreptați, n'o să primiți nici un rang dela mine”.

4. Războaiele lui Carol cel Mare n'au fost pornite din lăcomie sau din mândrie. Carol făcea mai mult războaie

pentru ca să întinză religia creștină la barbari și să apere pe capul bisericii, Papa din Roma, cum făcuse și tatăl său, Pipin. Când sună chemarea de războiu proprietarii mari și mici erau datori să iasă călări, înarmați care cu ce putea și cu hrană pe trei zile. Regele mergea totdeauna în fruntea oastei. Astfel Carol a făcut vreo 60 de expediții războinice în domnia sa.

El avu un războiu cu *Longobarii*; regele lor Desideriu voia din nou să pue stăpânire pe Roma, dar Papa ceru ajutor dela Carol. Acesta vine în Italia, bate pe dușmani și se încoronează rege al Italiei, trimițând pe Desideriu la mănăstire. Cu această ispravă s'a desființat regatul Longobard. Longobarii însă fiind catolici de câtva timp, s'au amestecat cu populația romană din Italia, care a format *poporul italian* de azi.

Alt războiu a mai avut Carol cu *Arabii* din Spania, cari se certau între dâșii. Un emir a venit să ceară ajutor dela Carol, și el trecând Pirineii, a cucerit o parte din țară, până la Ebru. Pe locul cucerit s'a înființat un județ de margine (*marcă*), având în frunte un *marcgraaf*, pentru paza hotarului dinspre păgâni.

Cu *Saxonii* din Germania, Carol avu multe și sângeroase războaie. Saxonii erau păgâni și Carol voia să-i creștineze; el trimetea călugări ca să-i învețe a nu se mai închina la idoli și la zei. În loc să-i asculte, Saxonii îi isgoneau și ciopliau idoli din tulpina copacilor (cel mai mare idol a fost *Irmingsäule*); alteori năvăleau chiar în regatul Francilor, sub conducerea lui Witikind. După multe războaie, Carol i-a îngrozit pe Saxoni și i-a silit să primiască botezul. Stăpânirea lui s'a întins atunci până la Elba și mai departe. De atunci a început Germania a se creștina și civiliza, cu cetățile și mănăstirile întemeiate de Carol cel Mare.

El a mai purtat războiu și cu *Avarii* din Panonia, pe care i-a distrus cu desăvârșire, întinzând hotarele până la Tisa. În țara cucerită dela Avari s'au așezat mai târziu

popoare slavone. Toate acestea ascultau de Carol și din cauza aceasta Polonii, Cehii, Sârbii, până în ziua de azi zic la rege *corol*, (*cral* sau *craiu*), după numele lui Carol.

5. **Incoronarea de Împărat.** Carol eră acum stăpân pe țări așa de întinse, care făceau mai cât Împărăția romană de Apus. Papa, care fusese ajutat de el la nevoe, se gândi să-i răsplătească frumos binele făcut; el socoti că lui Carol i se cuvine titlul de împărat, și că e bine să fie iar în Apus un *împărat roman*, cum eră și altul în Răsărit. În anul 800, Carol aflându-se de sărbătorile Crăciunului la Roma, deodată, pe neașteptate, în timpul slujbei, papa îi pune coroana împărătească pe cap. Poporul din biserică începû a strigă: „să trăiască Carol, *Împăratul Romanilor*”. În chipul acesta regatul Francilor s'a prefăcut în Împărăție.

10. ÎMPĂRĂȚIA LUI CAROL ȘI DESMEMBRAREA EI.

1. **Intoemirea Împărăției.** Pentru o conducere mai bună, Carol cel Mare făcu niște despărțiri mai mici, numite *comitate*, altele mai mari, *ducale*; erau numite așa pentru că în fruntea lor se află un *comite* (*conte*), sau un *duce*. Conții dela margine aveau puteri mai mari și se chemau *marcgrafi* (în franțuzește *marchizi*), iar comitatele lor, *mărți*. (Așa a fost marca Spaniei, marca Daniei sau Danemarca, Oestermark, din care a ieșit Austria și altele).

Pe timpul acela nu erau bani mulți și birurile se plăteau de multe ori în natură. Dădea omul adică o dijmă din bucate, o oae sau un bou, ca să se plătească. Din cauza aceasta împăratul nu putea plăti leafa în bani la dregătorii statului: le lăsă o moșie ca drept leafă, pe timpul cât slujeau țării, și asemenea moșii, date vremelnic la funcționari se ziceau: *beneficii* sau *feude*. Cine primea o feudă făcea jurământ că va servi cu credință pe rege.

De obicei funcționarul nu-și face bine datoria când știe că nu-l supraveghează altul mai mare. Știind aceds lucru, împăratul trimetea regulat prin țară niște inspec-

acum. S'a făcut însfârșit o pace la *Verdun* în 843; acolo cei trei fii ai lui Ludovic au făcut trei regate din toată împărăția: *Lotar* cel mai mare a luat mijlocul dealungul Rinului, care s'a zis *Lotaringia*, împreună cu Italia și titlul de împărat. *Carol Pleșuvul* a luat partea de Apus, adică *Francia*, și *Ludovic Germanicul* a luat Germania.

3. Năvălirile din urnă în Apus. Cele trei regate n'au putut să dăinuiască nici așa cum au rămas în 843; ei s'au mai sfărâmat și ele la rândul lor în o mulțime de alte țărișoare mai mici. La aceasta a ajutat și năvălirile noi care s'au întâmplat atunci. Cei din urmă năvălitori în Apus au fost: Nortmanii, Saracini, *Slavii* și *Ungurii*.

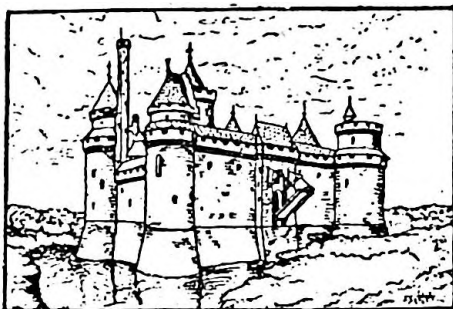
Nortmanii erau oamenii dela Nord din Scandinavia. De neam german; ei erau foarte îndrăsneli și viteji, mai ales pe mare. În curajul de a merge pe mări îndepărtate cu luntre mici, nu i-a întrecut nimeni. Ei au dat roată Europei, au străbătut și Rusia ca să ajungă la Constantinopole după jaf. Cu deosebire năvălirea lor era o adevărată nenorocire pentru țările urmașilor lui Carol cel Mare. Îmbarcați pe luntre ușoare, ei formau bande sub conducerea unui *viking* (rege de mare), intrau din mare pe fluvii și pluteau în sus până în dreptul unui oraș, care cădea pradă în mâna lor. Până să-și adune regele oastea ca să-i atace, ei erau departe, fugiți cu prada ca niște hoși. Poporul suferea mult și un rege al Franciei, *Carol cel Prost* ca să-i potolească le-a dat o provincie în Nordul țării, care s'a chemat *Normandia*; iar pe *Rollon* capul lor l-a numit duce al Normandiei. Cu timpul Nortmanii din Francia s'au franțuzit și s'au zis: *Normanzi*.

Sarazinii nu erau altceva decât Arabii din Africa. Erău *pirați* sau hoși de Mare ca și Nortmanii și au luat dela Bizantini toate insulele din Marea Mediterană; de acolo veneau să atace porturile și coastele Europei cu multă îndrăsneală. Odată au intrat și în Roma de au jefuit-o și au ars biserica Sf. Petru. De atunci Papa și-a zidit un palat întărit cu ziduri, numit *Vaticanul*.

**OCA II: Formarea popoarelor
și statelor noi din Europa.**

1. FEUDALISMUL.

1. Din cauza năvălirilor făcute de barbarii cei noi (Nortmani, Saracini, Unguri și Slavi) viața și avutul oamenilor nu mai erau sigure. Ca să se apere, bogații

5. Un castel feudal, înconjurat cu șanț
plin de apă; podul e ridicat în sus.

au zidit niște cetățui mici, numite castele, iar săracii căutau adăpost la dânșii. Orice om trebuia să-și caute un stăpân sau un protector fiindcă regele era slab și nu putea să-și apere supușii.

În locul regilor s'au ridicat atunci niște stăpânitori mai mici,

cari numai cu numele erau supuși regelui, dar într'adevăr ei se purtau ca niște adevărați regișori pe moșiile și ținuturile lor. Acest fel de rânduială a țării se cheamă *feudalitate*; ea s'a dezvoltat în Franța, și celelalte țări apusene; de acolo au împrumutat-o vecinii noștri Ungurii și Polonii, dar la noi Românii și la popoarele ortodoxe n'a fost așa.

2. Castelul feudal. Mai tot pământul țării era cuprins de moșiile mari și întinse ale marilor proprietari, ale bisericilor și mănăstirilor. Cele mai multe din moșii erau primite în dar, pentru diferite servicii și se ziceau *feude* iar proprietarii acestora, *feudali* sau *seniori*. Pe un loc

Înalt din moșia sa, feudalul zidește un turnuleț de pază înconjurat cu zaplaz de lemn; mai târziu lângă turnuleț s'a zidit un palat cu ziduri groase de piatră, ferestre înguste, ocolit împrejur cu un șanț plin de apă. În turnul înalt, numit *donjon* se păstrau arhivele și banii, iar în fața porții de intrare se găsește un pod pe lanțuri, care se putea ridica după voe (*pont-levis*). În vreme de turburări sau năvăliri, seniorul adună toți oamenii săi, le dădea arme și se închideau în castel, ridicând podul în sus. Cu proviziile și hrana ce aveau la pivnițe, ei puteau să lupte timp îndelungat.

3. **Seniorii și vasali.** Seniorii mai mici nu puteau totdeauna să se apere de barbari și de hoți; la rândul lor căutau și dâșii un protector mai mare, cu moșii mari și oameni mai mulți,

de se închinau lui împreună cu tot avutul. Această închinare se zicea la început *recomandăție*, iar mai târziu *omagiu*: cel slab de clară că se face *omul* de credință al

6. *Omagiul cavalerului către senior, și al seniorului către rege (Desemn vechiu).*

celui tare, îi jură că-l va ascultă întru toate, ca *vasal* sau închinat al aceluia. În același timp el cedează moșia sau tot avutul său seniorului mai mare; acesta primește de formă, dar o lasă tot în posesiunea vasalului cu titlul de *feudă*. Are însă dreptul să i-o ia atunci când vasalul calcă vreodată îndatoririle sale. Cei mai puternici feudali erau chiar *ducii* și *conții*, cari stăpâneau provincii întinse. Ei au căpătat dela Carol Pleșuvul (în 877) dreptul de a lăsa de moștenire comitatul sau ducatul la fii și nepoți. La rândul lor recunoșteau și dâșii pe rege ca *suzeran*, dar nu prea se osteneau să-l asculte. Cu așa de mulți stăpânitori, s'ar părea că țara eră cu totul des-

binată, însă nu era chiar așa. Dela mic până la mare, toți erau legați cu jurământ de credință unul față de altul. *Cavalerul*, ce avea o moșioară cu doi-trei lucrători, din care abia putea să-și întrețină calul și familia, era vasalul unui baron, acesta al unui viconte, vicontele al unui conte sau duce, iar aceștia din urmă ai regelui. Se întâmplă de multe ori că și regele să-și găsească nașul, adică suzeranul său : regele Angliei era vasalul regelui francez, regele Siciliei și al Ungariei vasalul Papei, alții erau vasali ai Împăratului, cari la rândul său se scotea vasal al lui Iisus.

Un rege francez din Neapole, Carol Robert, ajungând pe tronul Ungariei a adus și aici obiceiuri feudale (pe la 1302). El și urmașii săi dădeau Domnilor români câte o feudă în Ungaria, ca să-i aibă vasali pentru aceste feude (Făgăraș, Amlaș, Pocușia).

4. Drepturi feudale și regaliene. Intre datoriile vasalului către suzeran erau : să meargă la *oaste* cu oamenii săi, de câteori va fi chemat, să se plece la *judicata* lui când era vinovat cu ceva, să-l ajute cu bani în anumite cazuri. Acestea sunt drepturile feudale, de care se bucurau toți feudații mici și mari. Mai erau și alte drepturi de care se bucurau numai feudații cei mari : să condamne la închisoare sau la moarte pe vinovați, să bată monedă, și să încaseze impozitele. Acestea sunt drepturi regaliene fiindcă în vechime numai regele se bucura de ele.

5. *Viața feudală*. Castelul feudal nu era o locuință de petrecere. Odăile largi, deabia se încălziau iarna și n'aveau mobilă de lux, în afară de armele atârinate în panoplie pe perete ; căci viața seniorului era o viață de ostaș, de-a pururi cu arma în mână. Când nu se luptau cu barbarii se luptau între dâșii. Regele nu putea să-i împiedice, numai Papa cu autoritatea lui religioasă a putut să le interzică de a se lupta între sine, măcar în câteva zile pe săptămână (*la trêve de Dieu*). Se înbrăceau cu o tunică de zale ce cădea până la genuchi, pe cap puneau coiful sau o cutiuță de fier (heaume) cu mici deschizături pentru ve-

dere și respirație, și cu pene în creștet; de gât se atârna pavyza. Ca arme de atac aveau: lancea, spada, securea, măciuca sau buzduganul și pumnalul. Seniorii și cavalerii luptau totdeauna călare. Arcul, sulita și praștia sunt pentru țărani cari luptă pe jos.

6. Poporul de rând: burghezii și țărani. În țările apusene lumea se despărțea în trei clase sau tagme deosebite: o parte eră clericul și nobilii, cu mai multe drepturi, iar cealaltă poporul, numit de *starea treia* (orașenii și țărani).

De la cavalier în sus, ori cine aveă o mică feudă, eră trecut în rândul nobililor, scutit de angarale și îndatorit la oaste. Toți ceilalți afară de clerici se ziceau *starea treia* și n'aveau drepturi, ci numai datorii. Cei din

7. Șerbi lucrând la câmp.

orașe (*burghezii*) sunt liberi, dar țărani mai toți sunt neliberi adică legați de moșie, șerbi; ei n'au moșie și sunt datori a plăti biruri, a face corvezi, sau zile de lucru pe moșia seniorului lor, și a se supune la judecata lui. Cine fuge, este legat și adus înapoi la moșia unde este înscris ca un fel de rob al pământului; n'are voie a se căsători, ori a face testament fără învoirea stăpânului. Când vrea să macine, să tescuiască, ori să coacă pâine, el trebuie să meargă la moara, la teascul sau la cuptorul seniorului, ca acesta să poată încasă dijme din toate.

2. OTTO CEL MARE.

Impărăția Romano-germană.

1. Ducatele germane. La pacea din Verdun (843), când s'a împărțit împărăția lui Carol cel Mare în trei părți, știm că Ludovic Germanicul luă partea de Răsărit, care

s'a numit în urmă *Germania*. Întâmplându-se ca Lotar să moară mai întâi și fiii săi curând după dânsul, ceilalți doi frați, Carol și Ludovic au împărțit între dâșii țările lui Lotar. Dar nici aceștia n'au avut parte de urmași destoinici. Familia Carolingiană s'a stins curând și s'au ales regi din alte familii.

În timpul acesta regatul German s'a divizat în câteva ducate mari (Franconia, Saxonia, Bavaria, Suabia), în care ducii stăpâneau ca niște regi.

În puterea lor eră și coroana regală, căci toți alegeau ca rege pe unul dintr'înșii. Aceasta înseamnă că tronul regatului german nu eră de moștenire din tată 'n fiu ci „de alegere” sau electiv. Deci s'au perindat la tron regi din casa sau familia ducilor de Saxonia, de Franconia, de Suabia (Hohenstaufenii) și uneori din Bavaria.

2. **Henric Păsărarul.** A fost cel dintâi rege ales din casa de Saxonia; s'a numit Păsărarul, fiindcă-i plăcea să vâneze păsări cu ajutorul șoimilor îmblânziți. Germania avea mult să sufere din cauza năvălirilor pe care le făceau Ungurii. Pe la anul 890, aceștia au părăsit Atelkuzu și au trecut peste Carpați în Ungaria de azi. De acolo ei făceau năvăliri de jaf, după obiceiul barbar și Henric a trebuit să le plătească și tribut ca să mai contenească. Intocmindu-și o bună oaste de cavaleri, el n'a mai vrut să plătească tributul. Ungurii au năvălit, dar au fost învinși ca totul (la Merseburg, 933).

3. **Otto cel Mare.** Ducii au ales rege la moartea lui Henric, pe fiul său Otto, cu nădejde că și el va apăra țara tot așa de bine. Și nu s'au înșelat. După câțiva ani însă ei și-au schimbat părerea, văzând că Otto este prea strașnic și se poartă prea măreț față de cei cari i-au dat coroana. Ducii s'au răsculat contra lui să-l înlocuiască, dar au fost învinși. Otto a luat ducatele dela unii și le-a dat rudelor sale. Răsculații au chemat mai pe urmă și pe Unguri în ajutor, cari erau bucuroși să vie la jaf. Otto însă i-a bătut așa de strașnic (la Augsburg) încât le-a pierit

Ungurilor pofta de a mai face năvăliri în Germania. Ca mai bine să apere hotarul despre dâșii, a întemeiat și *marca Austriei*. A purtat în urmă rășboac și cu alți vecini (Boemii, Slavii dela Elba, Polonii, Danezii), întemeind pe la marginile regatului mai multe *mărți*, cu cetăți de paza hotarului.

4. **Otto reîntemeiază Impărăția.** După ce făcù liniște în țară și la hotare, Otto și-aruncă privirea asupra Italiei. Moștenirea lui Lotar se sfărâmase și ea în o pusderie de ducate și comitate, iar ducii mai de seamă se luptau între dâșii pentru coroana regală. Cearta însă a fost cauza unei mari nenorociri pentru Italia: ea nu s'a putut organiza în regat deosebit ca Franța și Germania; și a rămas de atunci până aproape de timpul nostru (timp de o mie de ani) desbinată și pe mâna streinilor. Lucrul s'a petrecut astfel:

Adelaida, văduva unui rege italian, fiind pusă la închisoare de dușmanul ei Berengar, a cerut ajutor dela Otto. Acesta trecù Alpii cu cavalerii săi, liberă pe Adelaida și se căsători cu dânsa, ca să aibă drept la coroana Italiei. Apoi detronând pe Berengar sili pe toți feodalii din Italia să-i facă jurământ: de vasali. Ca mulțumită că a făcù liniște în Italia, papa l-a încoronat *împărat roman* cu pompa obișnuită. Aceasta însemnă că s'a reîntemeiat Impărăția lui Carol cel Mare; dar acum fiind pe mâna Germanilor, ea s'a numit *Sfântul Imperiu Romano-German* (la 962). Pe viitor oricine se va alege rege în Germania va avea drept să meargă la Roma și acolo să ceară Papei să-l încoroneze de împărat roman. Papa și Împăratul erau acuma căpeteniile lumii creștine din Apus. Ei trebuiau să fie totdeauna împăcați între dâșii. S'a întâmplat însă de câteva ori să fie dușmănie între Papă și Împărat, din cauza întăetății și adevărate rășboae s'au produs din cauza aceasta.

5. **Papa Grigorie VII.** În bisericile apusene care ascultau de Papa eră pe timpul acesta mare desfrâu și neorân-

duială. Episcopii și egumenii aveau în stăpânirea lor provincii întregi și plăteau bani ca să ajungă la această treaptă. (Vânzarea treptelor sfinte se zice *simonie*). Impăratul dădea *cârja* și *inelul*, semnele puterii episcopale, celui care dădea mai mult. Asemenea clerici nu erau însă model de virtute pentru credincioși: ei mergeau la războiu ca laicii, se căsătoreau și petreceau tot timpul ca dâșzii. Papa Grigorie VII s'a hotărât să curme această fără-de-lege. El

8. Impăratul Henric IV.

a hotărât ca episcopii să fie aleși după vrednicie, iar alegerea să o facă poporul și clerul din orașul cu episcopie; apoi că episcopii și chiar *preoții* să nu se mai căsătorească, ci să trăiască în *celibal*. Cine călcă aceste reguli urma să fie *excomunicat* sau afurisit adică isgonit din biserică. Reformele papei Gregorie au fost primite în toate țările catolice. Cuvântul pacci era socotit ca sfânt și autorita-

tea lui era mai presus de a regilor.

6. Cearta Papei cu Impăratul pentru investitură. Reformele Papei nu conveneau de loc împăratului *Henric IV* de atunci, care ținea să numească pe episcopi după placul său. Deaceea se hotărî, să-l scoată din scaun pe Grigorie; acesta când auzi, aruncă excomunicarea asupra lui *Henric*. Credința creștină avea pe atunci așa de mare putere asupra oamenilor, că nimeni n'a mai vrut să se apropie de împăratul căzut sub blestemul Papei, nici să asculte de dânsul. *Henric* a fost nevoit să meargă în Italia și să ceară cirtare Papei, la *Canossa*; trei zile stătă desculț și în genuchi la poartă, până ce Papa se îndură să-l ierte și să ridice blestemul. Intors în țară, *Henric IV* se hotărî să-și răsbune și porni cu războiu asupra Papei; dar nu

o sfârși cu bine, de oarece proprii săi fii s'au ridicat asupra lui și el murì sub blestem și părăsit de toți. Cearta dintre Papi și împărați s'a urmat mai departe și abia s'a terminat la 1122 prin *Concordatul dela Worms*, adică printr'o înțelegere după care: episcopii urmau să fie aleși de popor, iar împăratul să le dea *investitura* (cârja și inclul).

3. CELELALTE ȚĂRI, PE TIMPUL LUI OTTO I.

1. **Formarea popoarelor noi din Europa.** În timp de vreo patru sute de ani, după năvălirea cea mare, barbarii au avut timp să se creștineze și să se amestece apoi cu populația din provinciile cucerite de ei. Astfel, când Împărăția lui Carol s'a împărțit în trei, erau trei popoare noi: de o parte, în regatul Franciei erau *Francezii*, urmașii Francilor amestecați cu Romani din Galia, vorbind o limbă asemănătoare cu latina. În regatul Germaniei, erau *Germanii*, un popor alcătuit din Saxonii, creștinați de Carol, din Franconi și Bavarezi; în regatul Italiei, care a căzut în mâna lui Otto I, erau *Italianii*, urmași ai Romanilor din Italia, cu puțin amestec de Longobarzi.

În celelalte țări se formară deasemeni popoare noi din diferite amestecuri: în Spania, Spaniolii (ieșiți din Romani și Vizigoți), cea mai mare parte din ei sufereau jugul Arabilor; în Marea Britanie, Anglo-Saxonii amestecați cu Britanii cei vechi au format poporul *englez*; în Răsăritul Europei era *poporul român*, parte în Dacia Traiană, parte risipit în peninsula Balcanică. De jur împrejurul său se formau alte popoare din barbarii năvălitori: *Ungurii*, *Bulgarii*, *Sârbo-Croașii*, *Cehii*, *Polonii*, etc.

2. **Regatul Francez.** Regii din familia Carolingiană nefiind destoinici, ducii din Franța au ales rege în câteva rânduri din altă familie. La 987 murind cel din urmă Carolingian fără copii, s'a ales rege *Hugo Capet*, care stăpânea *ducatul Franța*, adică regiunea din jurul Parisului. Cu el s'a început *dinastia Capetienilor*, adevărata întemeetore

a regatului Francez. Regii urmau acum din tată în fiu, nu se mai alegeau, tronul eră deci ereditar în familia Capetiană.

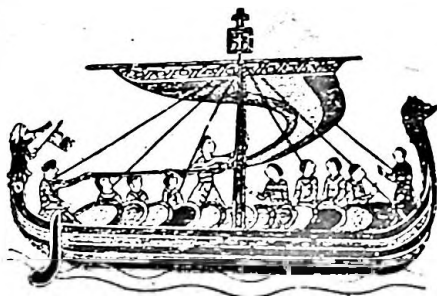
3. **State formate de Normanzi.** Sub urmașii lui Carol cel Mare, țările din Apus au fost greu încercate prin năvălirile făcute de Nortmani, ce au ținut mai bine de o sută de ani. Din cauza lor s'au șubrezit cele trei regate și s'au ridicat mulțime de castele feudale, ca să se apere populația de jaful lor. Dela un timp s'au așezat și Nortmanii în țările năvălite, întemeind câte un stat nou sau lăsând urmă de trecerea lor p'acolo.

9. Rege francez din sec. X.

În Franța, după ce au asediat și Parisul de câteva ori, Nortmanii au primit o bucată în Nordul țării, unde ei au făcut *ducatul Normandiei*. Dar fiind puțin numeroși, cu timpul s'au franțuzit, pierzând limba și obiceiurile lor vechi. Ducele s'a supus regelui francez.

4. În Anglia năvălirile lor s'au făcut astfel. Știm că Anglo-Saxonii au pus mâna pe Britania, de pe timpul năvălirii celei mari; ei au întemeiat acolo șapte mici regate (Heptarchia Anglo-Saxonă), apoi s'au creștinat. Pe timpul lui Carol cel Mare, aceste regate s'au unit sub un singur rege (Egbert), dar

10. Corabie normandă (Sec. XI).

după moartea lui au început necazurile. Nortmanii sau Danezii veniau în număr mare să prade regatul. Regele Alfred cel Mare a luptat cu multă bărbăție în contra lor, dar n'a putut să-i dea cu totul afară din țară. Da-

nezii au isbutit chiar să ocupe toată Anglia, conduși de regele lor *Canul cel Mare*, care stăpâneă în acelaș timp Danemarca și Norvegia. Numai după moartea acestuia, Englezii au isbutit să scape de stăpânirea streină. Peste câțva timp însă vine o nouă primejdie asupra lor : Normanzii din Franța, conduși de *Gulielm Cuceritorul* (la 1066).

Acesta avea pretențiuni la coroana Angliei ; primind aprobarea Papei, el trecu Marea Mânecei și debarcă în Anglia cu cavalerii săi. În ajunul luptei, Normanzii petrecură noaptea în rugăciuni pentru isbândă, pe când Englezii disprețuitori, chefuliau și se veseliau. Biruința rămase de partea lui Gulielm care se făcu rege în Anglia ; pe cavalerii săi, unii foarte săraci, i-a făcut baroni și mari proprietari peste moșiile luate dela vechii nobili englezi. Acești Normanzi erau franțuziți în momentul acesta ; ei au dus în Anglia obiceiuri franceze și limba franceză, care s'a întrebuintat în stat vreo două sute de ani după aceia.

5. **În Italia de Sud.** Tot Normanzii din Franța făcuseră ceva mai naințe o cucerire în Sudul Italiei, care fusese în stăpânirea Împăratului bizantin. Arabii năvălind din Africa au pus mâna pe *Sicilia*, și au stăpânit-o mai bine de o sută de ani. Când Bizantinii au vrut să o cucerească din nou, ei au cerut ajutor dela niște cete de Normanzi. Aceștia chemând și pe alții din țara lor, au cucerit Sicilia dela Arabi, apoi au luat și dela Bizantini ce mai aveau în Sudul Italiei (Calabria) și au întemeiat acolo un regat nou, zis al *Celor două Sicilii*. Cel care a primit coroana dela Papa, a fost *Roger II*. La rândul lor și acești Normanzi și-au pierdut limba italianizându-se în patria cea nouă.

6. În *Rusia* Nortmanii au venit deadreptul, din Scandinavia. Rusia de azi este vechea patrie a tuturor *Slavilor*, cari se întindeau dela Vistula până la Volga. De acolo au pornit unii spre Miazăzi : Sclavinii, Sârbii, Croații, iar alții spre Apus : Polonii, Moravii și Cehii. Cei mai mulți însă au rămas în vechea lor patrie, trăind pe lângă ape,

din vânat și pescuit și închinându-se la zii lor păgâni. Fiindcă sufereau mult din cauza popoarelor tătărăști, cari veneau dinspre Răsărit și Sud asupra lor, Slavii au chemat în ajutor niște cete de Nortmani din Scandinavia, ca să-i apere. Cetele erau conduse de *Ruric* și se numiau *Rosi*. Ruric a întemeiat o stăpânire cu capitala în Novgorod, iar urmașii săi s'au întins spre Sud, pân' la *Chiev*. De acolo făceau expediții de pradă în depărtare. Cu multă îndemânare scoborau cu bărcile lor pe Nipru în jos și pe Marea Neagră, ajungând chiar până la Constantinopole. După anul 900 au jefuit în mai multe rânduri orașul împărătesc și au silit pe Bizantini să le plătească și tribut. Cu timpul Rosii și-au pierdut limba în mijlocul Slavilor supuși, dar aceștia au luat numele stăpânilor, de s'au chemat *Ruși* până în ziua de azi. Ei s'au creștinat mai târziu din porunca unui principe, Vladimir, cum se va arăta în lecția următoare.

4. CREȘTINAREA POPOARELOR SLAVE ȘI SCHISMA CEA MARE.

1. Creștinarea Moravilor. În Cehoslovacia de azi, locuiau, pe timpul urmașilor lui Carol cel Mare, Cehii și Moravii. Ducele Moravilor, *Rostislav* se răscoală în contra stăpânirii germane și întemeiază statul Moraviei, din munții Boemiei până la Tisa. Germanii le-au trimis călugări să-i creștineze și pe dâșii, dar Moravii din ură contra vechilor stăpâni nu voiau să-i asculte. Atunci Rostislav a cerut dela Constantinopole călugări predicatori. Împăratul bizantin îi trimete pe *Ciril și Melodiu*, doi frați născuți în Macedonia, cari știau limba slavonă. Ca să-i atragă mai ușor la sfânta învățătură, *Ciril traduse cărțile sfinte în limba slavonă*, pe care o înțelegeau Moravii. Acest lucru a supărat pe Papa, care chemă la Roma pe Chiril să-și dea socoteala; fiindcă nu eră îngăduit pe timpul acela, a se citi evanghelia decât în trei limbi (greaca, latina, ebraica)

socotite până atunci ca limbi sfinte. Chiril s'a îndreptăţit zicând că limba ebraică nu se mai poate folosi acum şi s'ar putea înlocui cu slavona, ca să fie uşor de creştinat popoarele slavone. El a inventat şi un alfabet nou, potrivit cu sunetele limbii slave, numit *glagolitic*, care schimbându-se mai târziu, s'a zis *cirilic*. Acest alfabet l-am împrumutat şi noi mai târziu, dela popoarele slave din jurul nostru.

Limba veche slavonă din cărţile lui Chiril şi Metodiū o înţelegeau toate popoarele slave pe acele timpuri; de aceea n'a fost greu să se creştineze toate, după exemplul Moravilor. Cei doi fraţi sunt trecuţi în rândul sfinţilor pentru fapta lor cea mare şi cinstiţi cu titlul de *Apostoli ai Slavilor*.

După Rostislav a urmat *Sviolopluk*, care s'a încoronat rege şi a lăţit mai departe hotarele statului, supărând pe Germani. Din cauza aceasta, Germanii au chemat în ajutor pe Unguri, cari s'au aşezat între Tisa şi Dunăre, desfiinţând statul Morav.

2. Creştinarea Bulgarilor. Ucenicii lui Metodiū şi Chiril n'au fost îngăduiţi multă vreme în Moravia; fiind prizonişi din stăruinţa Papei, dânsii s'au refugiat la alte popoare slave. Cu ajutorul lor s'au creştinat apoi Sârbii şi Bulgarii. Cel dintâi care i-a chemat la dânsul a fost *Boris*, hanul Bulgarilor.

El se botează cu numele Mihail, având ca naş pe Mihail împăratul bizantin. Apoi cu chinuri şi ucideri sili pe boerii săi să se boteze împreună cu tot poporul (la 864).

Creştinându-se Bulgarii, s'au amestecat mai uşor cu Slavii din ţara lor; ei au uitat limba lor tătarească luând pe a slavilor, dar cu toţii au păstrat numele de *Bulgari*. S'a întâmplat cu dânsii acelaş lucru ca în Rusia. Astfel Bulgarii de azi sunt un amestec de tătari şi slavi, dar vorbind o limbă slavonă.

Peste câţiva ani, lui Boris îi fu teamă că ţara lui să n'ajungă pe mâna Grecilor adică a Bizanlinilor. De aceea

se adresă la Papa și pune Bulgaria să asculte în cele bisericești de Roma. Mai pe urmă iarăși s'au împăcat cu Bizantinii, trecînd la Patriarhie. Din cauza aceasta a ieșit o mare dușmănie și desbinare în Biserica creștină.

3. Schisma cea mare: despărțirea creștinilor în catolici și ortodocși. Creștinii din timpul Evului Mediu aveau două căpetenii bisericești: cei din Apus ascultau de Papa din Roma, iar cei din Răsărit de Patriarhul din Constantinopole. Amândoi însă, și Papa și Patriarhul pretindeau să aibă întăetatea în biserică; din această cauză eră o dușmănie ascunsă între dâșșii. De pe timpul împăraților iconoclaști am văzut că Papii s'au depărtat și mai mult de Impărăția de Răsărit, căutând sprijin la regii din Apus, la Pipin cel Scurt sau la Carol cel Mare. Dușmănia lor s'a dat pe față mai ales atunci când s'au creștinat Moravii și Bulgarii. Papa doreă să aibă sub ascultarea sa aceste popoare și pretindea că dâșsul este adevăratul cap al Bisericii creștine. Patriarhul la rîndul său avea aceleași pretenții.

Papa a cerut odată împăratului din Constantinopole să alunge din scaun pe un patriarh (Fotie) pentru că s'a ridicat prea repede prin toate gradele. Fotie atunci a învinuit pe creștinii apuseni că au introdus obiceiuri noi în biserică (preoți neînsurați, împărtășire cu azimă, etc.) și cearta s'a urmat pînă la 1054 când eră patriarh *Mihail Cerularie*. Atunci s'a încercat să se facă o împăcare. Dușmănia eră însă așa de mare și ambiția de întăetate așa de puternică în ambele părți încât, în loc de pace, s'a făcut ruptura desăvârșită. Papa excomunică pe Patriarh, și acesta afurisi pe Papă, iar creștinătatea se despărți în două biserici: deoparte sunt *catolicii*, cari ascultă de Papa, iar de alta *ortodocșii*, având în fruntea lor mai mulți patriarhi, iar cel mai de seamă în Constantinopole. Unii socotesc pe ceilalți *schismatici*, adică depărtați dela canoane, (rînduelile puse de sfinți părinți ai Bisericii creștine). Această despărțire și neînțelegere ține pînă în ziua de azi.

5. Cele din urmă popoare slave, care s'au botezat sunt : Polonezii și Rușii. *Polonezii* sunt *catolici*, fiind creștinați de călugării catolici, iar *Rușii ortodocși*, fiindcă au primit botezul dela călugării trimeși de Patriarhie. O principesă rusă, Olga s'a botezat cea dintâi, mergând la Constantinopole și dânsa a îndemnat apoi pe fiul său, principele *Vladimir* să se creștineze. El a intrat cu boerii și tot poporul în apele Niprului primind botezul. O mulțime de biserici și mănăstiri, după modelul bizantin s'au construit apoi în *Chiev*, care a devenit apoi orașul sfânt al Rușilor.

Încă un popor a mai trecut la creștinismul *catolic* : Ungurii, cari s'au așezat între Tisa și Dunăre, aducând mari pagube Românilor, cari se țineau de legea *ortodoxă*.

5. VASILE II BULGAROCTONUL.

Bizantinii în luptă cu Bulgarii și Rușii.

1. **Simeon țarul Bulgarilor.** Lui Boris i-a urmat Simeon, care a fost unul din cei mai însemnați stăpânitori ai Bulgarilor. Crescut de mic la Constantinopole, el și-a făcut o bună învățătură și s'a silit să introducă și în țara lui dătinii mai frumoase. Văzând că împărăția Bizantină se slăbia pe timpul său, și-a pus în minte să cuprindă Constantinopole. El doreă mult să se încoroneze acolo de împărat așa cum făcuse Carol cel Mare la Roma. Bătu pe Sârbi și-i sili să asculte de dânsul, apoi cucerii o bună parte din Macedonia. În mai multe rânduri a înconjurat capitala Impărăției, dar n'a fost în stare să intre într'însa. Cu toate acestea el și-a luat titlul de *Țar*, cece însemnă pe atunci „Cesar”, adică locțiitor de Impărat; el ceru și dela Papa o coroană. Acesta, bucuros ca să atragă iarăși Bulgaria sub scaunul Romei, i-o dete, iar pe Arhiepiscopul bulgar îl ridică la gradul de Patriarh. Un războiu pe viață și pe moarte s'a încins atunci între Bulgari și Bizantini.

2. **Dinastia Macedoneană.** Impărăția Bizantină ajunsese la grea cumpănă și era gata să fie răpusă în războiul cu

Simeon. Norocul ei a fost că tocmai atunci s'a nemerit să aibă un șir de împărați destoinici, pe *Vasile I Macedoneanul* și urmașii săi. Vasile, pentru ca să poată duce lupta mai ușor, s'a folosit și dânsul de obiceiul vechiu al Bizantinilor : să bată pe dușmani cu ajutorul altor barbari. a chemat în ajutor pe *Unguri*, un popor tătăresc din Asia ; ei s'au așezat în Atelkuz (țara dintre Bug și Siret) și de acolo făceau dese năvăliri în Bulgaria. Atunci țarul Simeon a făcut și dânsul la fel : a cerut ajutor dela alt popor tătăresc, *Pecenegii*, cari locuiau dincolo de Nipru, tot în stepă, la spatele Ungurilor. Bulgarii s'au năpustit deodată cu Pecenegii asupra sălașelor ungurești din Atelkuz și le-au nimicit. Se întâmplase atunci că cea mai mare parte din bărbații Unguri erau duși într'o expediție de pradă, aiurea. Când s'au întors și au văzut locuințele și familiile lor nimicite, au plecat cu totul de acolo înspre Apus, lăsând în locul lor pe Pecenegi.

Cu moartea lui Simeon a apus și steaua Bulgariei. Urmașul său Petru a trecut iarăși la ortodoxie, s'a însurat cu o principesă bizantină și a făcut pace cu Împăratul. Boerii bulgari însă s'au răsculat din cauza aceasta și conduși de Șişman dela Târnova, au pus mâna pe o bună parte din Bulgaria, făcând un stat deosebit. Împăratul bizantin chemă pe *Ruși* împotriva lor.

3. *Rușii în Bulgaria*. Rușii erau încă păgâni, și ascultau de principele *Sviatoslav*, fiul Olgei ; el bătù mai întâi pe Pecenegi, asvârlindu-i spre văile Carpaților, ca să-și facă drum spre Bulgaria. Acolo plăcându-i țara, începù să o cucerească pe seama sa, cu scop să întemecze o nouă Rusie în Balcani. De primejdia aceasta ne-a scăpat împăratul *Ioan Țimiske*. El porni cu răsboiul în contra acestor aliați trădători și-i respinge la Dunăre ; aici Rușii se închid în cetatea Durostor, dar sunt bătùți și siliți să plece în Rusia. În retragerea lui, Sviatoslav a fost ucis de Pecenegi, cari s'au repezit asupra lui ca să se răzbune de bătaia suferită mai nainte.

4. **Vasile II Bulgaroetonul.** Acuma Bulgaria de Răsărit a rămas în mâna Bizantinilor; dar Bulgarii răsculați erau încă stăpâni pe Macedonia, unde domnea țarul Samuil. Impotriva lui a pornit cu războiu împăratul Vasile II. El și-a pus de gând să nimicească de tot statul bulgăresc, fiindcă nu se putea face niciodată o pace sigură cu dânșii; erau vecini rău, pismătareți și vicleni. Patru zeci de ani de lupte a trebuit să poarte Vasile până când a cucerit și Macedonia, întinzând hotarul până la Dunăre, așa cum eră pe timpul lui Iustinian (1014). Ca să-i cumițească pe Bulgari, i-a măcelărit pe războinici cu zecile de mii, din care cauză i s'a dat numele de *Uciğătorul de Bulgari* (în grecește Bulgaroetonos).

În zilele acestui împărat stăpânirea Bizantină se întindea dela Dunăre și Sava până la Eufurat, încă și peste Armenia, care ajunsese o provincie bizantină.

Împărăția înfloria din nou și Constantinopole eră atunci orașul cel mai frumos din lume; tineri din toate țările mergeau acolo să învețe la școli înalte, cu profesori învățați cum nu se mai aflau aiurea.

Din faptele povestite în această lecție noi putem trage mai multe învățături: Întâi, dacă ne gândim la Bulgari, trebuie să prețuim îndărătnicia cu care ei apărau neatrănarea țării, însă lăcomia lor de a se întinde mai mult decât li se cuvine, le-a adus pierzarea. Căci furtuna a fost ridicată de Simeon, care voia să cuprindă toată împărăția Bizantină și din cauza aceasta Bizantinii nu s'au lăsat până nu le-a des-

11. *Împărat bizantin din sec. XI, înconjurat de curtenii săi.*

ființat statul. Tot așa s'au lăcomit Bulgarii și în timpul nostru : la 1913 și la 1916 și nu le-a mers bine. Bizantinii iarăși ne dau o învățătură : ei prețuiau mult religia și se străduiau să răspândească creștinismul și la alte popoare (Moravi, Sârbi, Bulgari, Ruși) ; ei au făcut un serviciu neprețuit omenirii, că au păstrat vechea civilizație greacă și romană, în Evul Mediu, când toată Europa era cufundată în sălbătecie. Au luptat cu eroism de au mântuit creștinătatea de primejdia Mahometană. Dar trebuie să recunoaștem că aveau Bizantinii și un obicei rău : acela de a chema din depărtări alți barbari ca să bată cu puterea lor pe cei din vecinătate. Cu sistemul acesta nenorocit ei nu mai scăpau nici odată de barbari : fiindcă noii veniți, se ispiteau și dănșii la bogățiile împărăției și din prieteni se făceau dușmani. Așa ei sunt vinovați pentru venirea Avarilor, Ungurilor și pe urmă a Rușilor. Cât au suferit în urmă ei singuri de pe urma Avarilor și a Rușilor lui Sviatoslav, mai bine eră să se lipsească de așa prieteni. Dar n'au suferit numai dănșii. Nenorocirea a fost că am suferit și noi din cauza lor : mai ales nu le putem iertă că au chemat pe Unguri în vecinătatea noastră, căci ei au cuprins jumătate din Dacia, moștenirea poporului român dela strămoșii săi și ne-au ținut-o în robie aproape două secole.

6. NĂVĂLIREA UNGURILOR.

Stefan cel Sfânt.

1. Așezarea Ungurilor în Panonia. Ungurii sau *Maghiarii* cum se numesc singuri, locuiau la început în Asia Centrală, pe lângă munții Altai. Fiind de rasa galbenă, ca și celelalte neamuri tătarăști, care au năvălit în Europa, ei nu se deosibiau la fire de Huni și de Avari. Și pare că l-a fost scris ca să urmeze acelaș drum ca dănșii. Chemați de Bizantini, cum știm, ei s'au oprit mai întâi la Nistru, la marginea stepei rusești (în Atelkuz). Fiind bătuti de Pecenegi, au plecat d'acolo sub conducerea lui *Arpad* și au trecut peste Carpați. Ei s'au așezat în stepa dela Tisa, unde au fost mai înainte sălașele Hunilor și Avarilor. De acolo făceau și dănșii, ca strămoșii lor : năvăliri în toate părțile. Mai întâi au sfărâmat regatul Moraviei, luând o bună parte dintr'însul și ocupând toată pusta, în care se află Ungaria de azi. Apoi au început să năvălească în toate părțile ; în Germania, Italia și până în

După aceea s'a făcut în regatul Ungariei o rânduială de viață tot așa ca un țările din Apus. Căpeteniile poporului au luat moșiile, cu titlul de *nobili* sau *magnați*, ridicând în mijlocul lor castele feudale și îmbrăcându-se în zale ca cei din Apus. Țăranii unguri și cei de alt neam (slavi, români) au ajuns robi ai moșiei, ca țăranii din Apus. În biserică și în stat nu se întrebuintă limba maghiară, ci *limba latină*, ca și în țările apusene.

3. **Civilizarea Ungurilor.** Locuitorii vechi, pe cari i-au găsit Ungurii la venirea lor, erau Slavi și Români. Ei ascultau de regatul Moraviei și se ocupau cu plugăria și păstoritul. Satele slavone erau conduse de *cnezi* și cele românești de *juzi*; la venirea Ungurilor, Slavii și Români s'au retras mai spre mărgini, lăsând pe Unguri să ocupe centrul țării, adică pusta care seamănă așa de bine cu vechea lor patrie din Asia. Când Ungurii s'au lăsat apoi de năvăliri, ei au fost nevoiți să muncească pentru a trăi; atunci s'au luat să învețe plugăria dela Slavi și Români și alte datine de viață civilizată. Foarte mulți din Slavi și Români s'au amestecat cu Ungurii, mai ales după ce s'au creștinat. Din cauza acestui amestec *poporul unguresc* s'a schimbat mult, atât la figură și culoarea feții, cât și la fire; dar și-au păstrat limba lor, n'au pierdut-o ca vechii Bulgari. Astfel numai cu ajutorul tuturor popoarelor din prejur s'a putut face din Ungurii cei sălbateci un popor așezat.

4. **Intocmirea regatului.** După modelul german, regele și-a făcut o curte cu miniștri și ofițeri ai Palatului. A împărțit țara în comitate, un fel de județe, dând fiecăruia un *comite* sau *ispan*, ca să adune birul, să judece poporul și să strângă oastea din el. Pe comiții de margine îi numia *bani*, și le lăsa drepturi mai mari, ca să poată păzi bine hotarul ca și marchizii din Apus. (Astfel s'a așezat un ban la *Severin*, după cucerirea Ardealului, altul în *Croația*, etc.). Regele avea putere absolută, dar la nevoie adună un sfat de nobili și episcopi, numit *dieta magnașilor*, El

se socotea ca vasal al Papei, fiindcă primise coroana dela dânsul. Pentru binefacerea și ajutorul ce au primit dela Roma, Ungurii s'au arătat și dâșii recunoscători. Din îndemnul Papei ai pornit o serie de rășboac cu vecinii din Răsărit și Sud, ca să-i aducă la *catolicism*. Cei cari au păgubit mai mult din această cauză, au fost Sârbo-Croații și Români.

5. **Cucerirea Transilvaniei de Unguri.** Români se găseau în timpul acesta loviți din două părți: dinspre Răsărit Pecenegii năvăliau până la Carpați și Dunăre, iar dinspre Apus Ungurii se silcau să înainteze dela Tisa spre munți. Nenorocul poporului nostru a fost că se găscă atunci desbinat, sub conducerea mai multor voevozi; nu s'a găsit o mână energică să-i adune pe toți la olaltă și să facă față dușmanilor. Din cauza aceasta voevozii dintre Carpați și Nistru au început a da bir Pecenegilor; iar cei dintre Carpați și Tisa luptau cu Ungurii ca să-și apere țara. Rășboiul acesta a ținut multă vreme și s'a vărsat mult sânge pentru libertate. Dar la urmă Ungurii au învins; înă nu cu vitejia dreaptă, peste tot. Pe unii voevozi prin uneltiri viclene îi smomiau să facă pace, apoi pe neașteptate se aruncau asupra lor. În chipul acesta au pus Ungurii mâna pe țara de peste păduri, numită în latinește: *Transilvania*, curând după anul 1000. Aceasta a fost una din cele mai mari pierderi suferite de Neamul românesc în trecut.

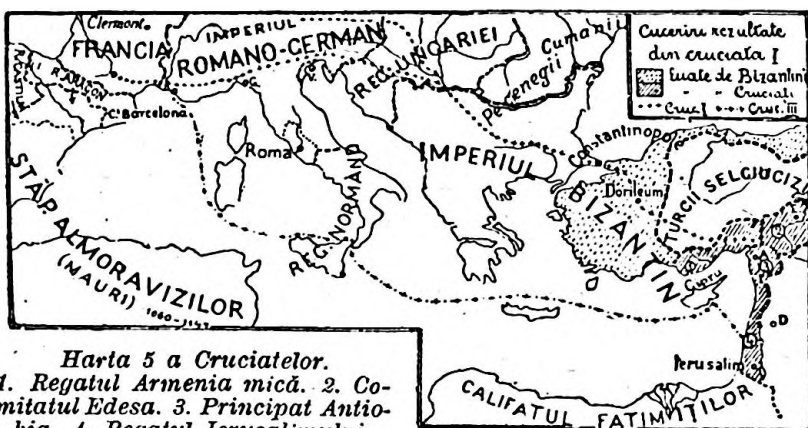

EPOCA III. Crucelele

(1100—1300)

1. CRUCIATA ÎNTĂIA.

1. Primejdia turcească. Pe când Impărația Bizantină se află într'o stare așa de înfloritoare, nimeni nu se mai gândeă la alte primejdii noi. Mai ales nu se temeau de Arabi, cari se găseau în plină decădere și slăbiciune. Din cauza aceasta Spaniolii au prins curaj și prin lupte neconținute au cuprins un sfert din peninsula Iberică dela dânsii. Atunci s'au întemeiat două regate creștine, *Castilia* și *Aragonul*, menite să alunge pe păgâni din țară; dar înaintarea lor a fost oprită în loc, de năvălire a Maurilor din Africa, numiți de *Almoravizi*. Entusiasmați de

religia lui Mahomet, aceștia au înlocuit pe Arabii din *Califatul Cordovei* și au dat înapoi pe creștini.

Tot așa s'a petrecut și în Răsărit, unde eră *Califatul* din Bagdad. Arabii moleșiți de viață tihnită au chemat cete de barbari *Turci*, ca să servească în oaste. Turcii s'au înmulțit apoi așa de tare că au pus stăpânire pe toate țările *Califului* și nu i-a lăsat decât dreptul de căpetenie a religiei. Aceștia sunt *Turcii Selgiucizi*, numiți așa după un sultan de la care se trage mărirea puterii lor. Ei

nu s'au mulțumit însă numai cu atât. Un sultan, numit *Malek Șah*, a cucerit și Asia Mică dela Bizantini, puind capitala sa la *Nicea*. Capitala împărăției eră amenințată.

Afară de aceasta, creștinătatea mai avea și altă suferință din cauza Turcilor. Ca niște sălbatici ce erau, nu ngăduiau pe creștini să meargă la Ierusalim, să se închine la Sf. Mormânt al Domnului.

Mulți creștini din toată Europa obișnuiau, în Evul Mediu, să meargă acolo pentru a cere ertarea de păcate sau ca să aducă laude și mulțumiri lui Dumnezeu pentru binefacerile căpătate; călătorii aceștia se ziceau *pelerini* sau *hagii* — și călătoria, pelerinaj sau *hagialăc*.

Arabii se purtaseră bine cu pelerinii, având și câștiguri dela dâșli, dar Turcii îi băteau, îi ucideau și le luau avutul; bisericile erau prădate și pângărite chiar în timpul liturghiei. Câji au scăpat cu viață de acolo, au povestit la întoarcere toate patimile suferite.

2. **Pregătirea Cruciatei.** Impăratul *Alexie Comnen*, văzând primejdia în care se afla Constantinopole s'a hotărît să ceară ajutor dela Creștinii din Apus. Eră un gând frumos acesta: ca toți creștinii să uite certurile mărunte între dâșii; să nu mai știe că sunt unii catolici iar alții ortodocși și să pornească cu sutele de mii, asupra dușmanilor crucii. Impăratul făgăduia că va da hrană și ajutor celor veniți ca să lupte cu Turcii.

După stăruința lui, papa Urban II adună un mare sinod la *Clermont*, în Franța. Pe lângă clerici, s'au adunat acolo mulțime mare de seniori și țărani. Papa le vorbi cu însuflețire de nevoia în care se află lumea creștină și de sălbăticia Turcilor, cari trebuiau isgoniți din Țara Sfântă. El spuse o frază din Evanghelie: „cine nu poartă crucea sa pentru a mă urma, nu poate fi apostolul meu” — Apoi adaogă: „trebuie deci să puneți o cruce pe hainele voastre”. Ca un singur glas răsună atunci vocea mulțimei: „Dumnezeu vreă, Dumnezeu vreă !

12. *Cavaler cruciat.*

3. **Cruciata dintâi (1099).** Un călugăr, care suferise prigoana dela Turci, numit *Petru Eremitul*, colindă toată Franța ca să îndemne poporul la răsboiu. Oameni de rând, bogați și săraci, femei și copii se înflăcărau de cuvântul său. Cu o cruce roșie cusută pe umăr, ei pleacă după dânsul, fără multă pregătire. Așa s'au adunat câteva zeci de mii, care neavând răbdare să aștepte până s'or găti cavalerii, au pornit ei singuri la drum, conduși de cavalerul *Valter cel sărac*. Dar aceasta eră o mare greșală, căci mulțimea neștiutoare și nepregătită s'a prăpădit, fără folos, pe drum.

Unde vedeau din depărtare un oraș, începeau să întrebe, dacă acolo este Ierusalimul? Prin Germania și Ungaria au fost bine primiți, dar trecând în Impărăția Bizantină, Bulgarii n'au vrut să le dea hrană și a trebuit să se bată pentru un codru de pâine; mulți s'au prăpădit înainte d'a ajunge la Constantinopole. Impăratul Alexie, când văzută aceste cete de flămânzi, le-a trecut repede în Asia, unde au fost măcelăriți de Turci.

Adevărata cruciată însă au pregătit-o marii feudali francezi și cei normanzi din Sicilia. Eră o oaste măreață cum

13. Sosirea Cruciaților înaintea Ierusalimului.

nu se mai văzuse de mult, de peste 300.000 cavaleri, bine înarmați și îmbrăcați în cămăși de zale. Ei au apucat pe valea Dunării în jos, iar dela Belgrad, direct spre Constantinopole. Alexie Comnen le dete corăbii să

grele pierderi prin Asia Mică, cucerind toate cetățile din drumul lor. După un *drum de trei ani de zile* în războiu necontenit, cavalerii au ajuns în sfârșit la porțile Ierusalimului. Erau însă numai pe sfert din câți plecase ! (10 Iunie 1099).

„Cei dintâi, cari au văzut orașul sfânt de pe înălțimile din Emaus, au început să strige :

„Ierusalim, Ierusalim !” Cavalerii descalecă pentru a merge pe jos, desculți. Unii fac mătâni, alții sărută pământul, pe unde a călcat Mântuitorul ; toți repetă jurământul de a desrobi Țara Sfântă de jugul spurcaților Musulmani”.

(Laurent).

Asediul orașului îi ține și aci în loc o lună de zile și le produce multe pierderi. Pătrunzând înăuntru, cavalerii s'au răzbunat, măcelărind fără milă pe musulmani în străzile orașului.

2. REGATUL IERUSALIMULUI

și celelalte cruciate.

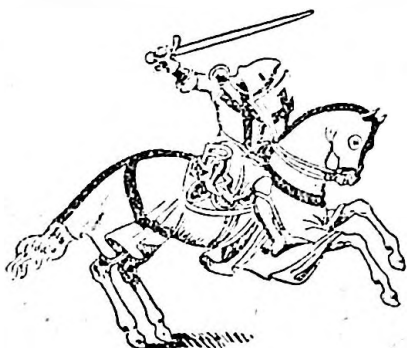
1. După atâtea jertfe grele, cruciații au luat în stăpânire cea mai mare parte din Siria, cu orașele Edesa, Antiochia, Tripoli și Palestina până la fluviul Iordan. Tot ținutul cucerit a fost organizat după moda feudală : un *regat al Ierusalimului* cu mai multe ducate și comitate. Conducătorul oștilor, *Godefroy de Bouillon* a fost proclamat rege ; dar viteazul duce n'a primit să poarte coroana de rege, în orașul unde Isus a purtat-o pe cea de spini. El s'a mulțumit cu titlul de *apărător* alsf. Mormânt. Murind curând, i-a urmat fratele său Balduin, care a primit titlul de rege.

14. Godefroy de Bouillon
(gravură pelemn din sec. XV).

2. *Cavalerii călugări*. Mulți dintre cavalerii cruciați erau datori să se întoarcă în patrie unde-l aștepta pe fiecare

familia, moșia sau comitatul și alte interese, lăsate pe mâini streine. În locul lor trebuia să rămână acum o miliție statornică pentru ca să păzească de dușmani, țara cucerită. Mulți din cavaleri s'au hotărît să rămâie locului să nu mai știe de familie sau de alte interese lumești, ci să-și petreacă viața numai în apărarea Locuile Sliute, Trăind ca niște călugări, ei nu trebuiau să lăp de sabia și scutul, căci numai cu ele puteau să-și împlinească datoria. S'au făcut deci *cavaleri-călugări*, lucru ce nu se pomenise mai înainte. După neam, dâșii s'au întocmit în trei tagme : sau ordine : *Templierii*, cari și-aveau cazarma la Templul lui Solomon, și *Hospitalierii* (Ioaniți), cari serviau la spitalul Sf. Ioan. Aceste două ordine erau formate din Fran-

15. *Templier călare.*

cezi, iar al treilea, al *Tetonilor*, eră compus din Germani. Ei erau datori să îngrijească pe bolnavi în spital și să lupte cu păgânii, îmbrăcând o rasă călugărească peste cămașa de zale.

3. *Cruciatale celelalte.* În furiași de înfrângerea lor, Turcii musulmani au început să dea atacuri feroase pentru a câștiga iarăși țările pierdute de dâșii. Cavalerii călugări nu erau îndestul de numeroși ca să-i poată respinge, de aceea se cerea mereu ajutor din Europa. Când s'a auzit în Apus că ei au pierdut o cetate puternică, Edessa, s'a predicat altă cruciată. Aceasta ea *doua cruciată*, condusă de *doi regi* (al Franței și Germanici), dar care n'a avut isbândă.

Eră aproape o sută de ani dela prima cruciată (1190) când se ridică *Saladin*, un viteaz Sultan, care stăpânea Siria și Egiptul ; el învinse pe Templieri la lacul Tiberiadei și cuceri Ierusalimul. Dar se purtă blând cu creștinii, dându-le voie să plece din oraș. Vestea aceasta făcu din nou

să se cutremure Europa. Papa predică a *treia cruciată*, și la dânsa porni *trei monarhi* puternici : Filip August regele francez, Richard Inimă de Leu, regele englez și Frederic Barbarosa, împăratul german. Cei doi regi au pornit pe apă împreună, dar pe drum certându-se, Filip s'a întors înapoi. Numai Richard a făcut ispravă, căci a cucerit câteva cetăți pe coasta mării din Palestina și le-a dat regelui de Ierusalim, împreună cu insula Cipru. Apoi făcând pace cu Saladin, s'a întors în țară. Frederic I n'a avut noroc să dea ochi cu păgânii, căci s'a înecat într'un râu, cum a pus piciorul în țara lor.

A *patra cruciată* s'a făcut la 1204, tot de marii feudali, ca și cea dintâi. Dar în loc să meargă la Ierusalim, au nemerit la Constantinopole. Acolo s'au amestecat în luptele pentru tron și certându-se cu împăratul pus de dânsii, au cucerit Ierusalimul și mai toată împărăția Bizantină : în locul ei, au întemeiat *Imperiul Latin*, care a durat vreo 50 de ani numai.

Au fost cu totul *opt cruciate*. Cele din urmă patru sunt mai puțin importante : nici una n'a isbutit să mai cucerească prin arme Ierusalimul. Numai Frederic II împăratul german, isbuti fără luptă să câștige Ierusalimul fără Palestina, pe câțiva ani. După aceea orașul sfânt căzu iarăși în mâna Turcilor. Ludovic IX regele Franței a făcut cele din urmă două cruciate (una în Egipt și alta în Tunis), fără isbândă.

4. *Cruciata copiilor*. La câțva timp după cruciata IV, în epoca aceasta plină de minuni, se petrecu și alt lucru ne mai văzut. Cincizeci de mii de copii din Franța și Germania însuflețiți de frumoasa dorință a cruciaților, străbătură orașele și satele strigând „Doamne Isuse, dă-ne nouă sfânta cruce”. Conduși de clerici, unii au trecut Alpii dar lumea din Lombardia i-a isgonit înapoi; cei din Franța s'au urcat în corăbii la Marsilia; mulți au pierit pe mare și puțini au ajuns în Palestina.

5. *Cruciatale sunt răsboacele purtate de Europa creștină*

cu Turcii musulmani, pentru cruce, adică pentru mântuirea din robie a Locurilor sfinte. Ele ne arată cât eră de puternică credința creștină în Evul Mediu : dela rege până la țăran, cu toții porniau, fără nici un gând de câștig la războiul sfânt. Pe dânșii îi mână în luptă mai mult gândul că așa îi place lui Dumnezeu, că murind pentru cruce, vor căpăta iertarea păcatelor. Nimeni din cruciași nu se lăcomia la vreun câștig lumesc. Deaceea pornirea lor e frumoasă și demnă de lauda noastră. Este adevărat că, afară de cruciata dintâi, ele n'au fost încoronate de izbândă ; că la urmă, Ierusalimul a rămas tot în mâna păgânilor (până la războiul mondial din 1914—1918). Dar folos mare tot au avut, căci au împiedecat și au întârziat înaintarea Turcilor spre Europa.

3. FILIP AUGUST ȘI LUDOVIC CEL SFÂNT.

Franța sub cei dintâi Capetieni.

1. Capetienii și feudalii. Pe timpul cruciatelor Franța avea regi dintr'o familie nouă, întemciată de Hugo Capet ; el fusese *duce* peste *Ile de France*, o provincie în jurul Parisului. Pentru că a fost ales de către marii feudali, Hugo și urmașii săi n'aveau destulă putere asupra lor. Odată, regele se certă cu un senior neascultător, și-i zise : „cine te-a făcut conte?” La această întrebare contele răspunde : „dar cine te-a făcut rege?” Și regele nu era ascultat în deajuns, fiindcă n'avea oaste și bani destui ; el avea tot atâta oaste cât ori care din ceilalți feudali, pentru că n'avea sub mână sa decât un ducat. Toată grija celor dintâi Capetieni a fost cum să mărească posesiunea lor directă sau *domeniul regal*, în paguba feudaliilor, ca să fie mai tari ca ei. Le-a trebuit mult timp și războaie crâncene ca să ajungă la scopul acesta. Cei mai însemnați regi, cari au făcut să crească puterea regală sunt : Filip August și Ludovic cel Sfânt. Cea mai mare piedică în calea lor însă

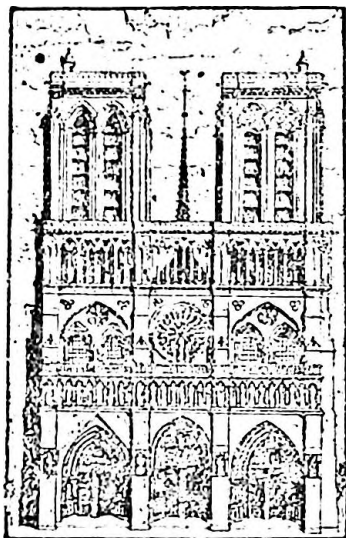
au pus-o Plantageneții, o familie feudală din Franța, care au ocupat și tronul Angliei.

2. **Plantageneții.** Ridicarea acestei familii s'a făcut astfel. *Henric Plantagenetul*, conte de Anjou, moșteni tronul Angliei, la care avea drept după mama sa, când se stinse familia lui Gulielm Cuceritorul. Așa dar el ajunge rege în Anglia, dar în acelaș timp păstra și ducatul Normandiei, împreună cu alte feude din Franța, ca *vasal al regelui francez*. Și n'a fost de ajuns atâta. Henric s'a căsătorit cu Eleonora de Aquitania, moștenitoarea unui ducat mare din Franța; aceasta îl făcea să fie stăpân direct peste două treimi din Franța, în afară de Anglia. Lucrul acesta supăra mult pe regele Franței, care trebuia să respecte drepturile vasalului său, căci așa era datina în Evul Mediu; și nici nu putea face altfel, deoarece vasalul era de multe ori mai puternic decât suzeranul. O dușmănie fățișă s'a început între cele două țări, din cauza aceasta.

3. **Filip-August;** înainte de a pleca în cruciata III-a, a căutat să bage zăzanie între Henric II, regele Angliei, și fiii săi. (Richard și Ioan). Scopul lui era să slăbească puterea lui Henric, ca să-i ia feudele franceze. Când Richard, a venit pe tronul Angliei, erau prieteni amândoi și au plecat în cruciata III-a. Pe drum însă a izbucnit o ceartă: viteazul Richard a mers mai departe, făcând singur isprăvi mari, pe când Filip s'a întors înapoi. El o făcuse din viclenie; căci ne-având destulă putere să se măsoare cu regele englez, umbla pe căi piezișe să surpe stăpânirea engleză în Franța. De aceea îndemnă pe Ioan fără Țară, fratele lui Richard să se răscoale pentru a lua coroana. Aflând despre aceste uneltiri, Richard Inimă de Leu se întoarce din cruciată, pune în respect pe fratele său și-și apără cu eroism stăpânirile din Franța, atacate de Filip August. Richard murind la asediul unei cetăți, Filip ocupă jumătate din stăpânirile discutate. Ioan, urmașul lui Richard, se aliază cu împăratul german, dar sunt amândoi învinși la *Bouvines*, într'o vestită biruință,

„De atunci, zice un cronicar, nimeni n'a mai îndrăsnit să facă războiu lui Filip și el trăi în pace". Urmarea acestor lupte a fost că Filip August a făcut *domeniul regal* de două ori mai mare, ajungând mai puternic de cât toți feudaliile la un loc, ceea ce era un mare lucru.

El a fost și un bun organizator: a rânduit judecători, cari să judece poporul în numele regelui, în locul feudaliilor.

16. Catedrala Notre-Dame din Paris, în stil gotic.

A tras un zid cu turnuri împrejurul Parisului, a făcut hale pentru negustori și a pavat cu piatră străzile. În timpul său s'a început construirea minunatei Catedrale *Notre Dame* și s'a organizat *Universitatea din Paris*.

4. Ludovic IX cel Sfânt era nepotul lui Filip și veni la tron la câțiva ani după dânsul. La fire el nu se aseamăna de loc cu bunicul său. Pe cât fusese Filip de șiret și intrigant pe atât Ludovic a fost de drept în toate faptele sale și prietenos. Creșterii pe care i-a dat-o mama sa, da-

torcază el firea sa cea bună. Blanca de Castilia era o femeie foarte religioasă și plină de virtuți; ea trimetea regulat la biserică pe micul Ludovic, și profesorul său avea ordin să nu-l lase din ochi nici la joacă, nici la plimbări; ba avea chiar voie să-l bată pentru greșeli mai mari.—„Fiul meu, îi zicea adescori, mama sa, te iubesc mult, dar aș vrea să te știu mai bine mort, de cât să fii vinovat de un păcat greu". Cu asemenea creștere regele Ludovic a ajuns să fie un model de cinste, și religiozitate; de aceea mult a ajutat el să se împlânzească moravurile oamenilor din timpul său. Bunele obiceiuri și smerenia n'au

fose părăsite de Ludovic, după ce s'a făcut rege. Se îmbracă în haine groase, fără lux, citea seara Sf. Scriptură până se stingea făclia; mergea mai des ca oricine la biserică, unde sta în genuchi fără perniță, iar la rugăciunea de seară făcea cincizeci de mătânii. În toate purtările sale arăta că este creștin din adâncul sufletului, iar nu ca un fățarnic spre amăgirea altora. Postea, se înfrâna de la vin, mânca alături cu săracii și le spăla picioarele în zile de sărbătoare, cum făcuse Isus ucenicilor săi. În cărmuirea țării s'a arătat foarte blând cu cei buni și săraci, dar și aspru cu cei răi. Era darnic chiar și față de dușmanișării, după ce le dădea însă dovadă că-i poate răpune. N'ar fi dorit să aibă războiu cu un popor creștin, dar fiindcă Englezii l-au atacat pe dânsul, s'a războit cu ei, și i-a învins. I-a încheerea păcii însă, le-a dat înapoi jumătate din posesiunile luate (Guyenne), oprind el pe celelalte (Normandia, Anjou).

17. Ludovic IX cel Sfânt.

Felul cum știa dânsul să împartă dreptatea la supuși, a rămas ca o frumoasă amintire până azi la poporul francez. Inconjurat de curteni, se ducea la o pădure frumoasă de lângă Paris și acolo așezat pe jilț, chema pe toți să se apropie, mai ales pe cei săraci. Pe unii îi muștra cu blândețe, iar pe cei cu suflet negru îi pedepsea cu moartea. Nu da voce la nobili să se mai bată în *duel*, cum era datina pe atunci, toți fiind datori a se înfățișa cu pricina la tribunalul regelui. Socotind că dobânda e un păcat, el dătea ordin să fie prizonieri *cămătarii corei*; pe *eretici* îi ardea.

În timp ce popoarele creștine erau desgustate de cruciată, Ludovic făcu singur cele din urmă două cruciate: una în Egipt și alta în Tunis.

În Egipt el cuceri Damietta, dar în urmă fu prins de Musulmani și deabia putu să se răscumpere cu bani mulți. În Tunis, după câteva

lupte se încinge ciuma în oastea franceză și însuși regele își găsi sfârșitul, din această boală.

După o domnie așa de frumoasă biserica romano-catolică l-a ridicat în rândul sfinților. — Cei dintâi Capețieni s'au arătat, cum vedem, foarte destoinici, puterea regală a crescut, și feudalii s'au deprins să asculte de rege. Anarhia feudală încetează și regatul francez devine din ce în ce mai puternic.

4. GULIELM I. PLANTAGENEȚII.

Anglia pe timpul cruciatelor

1. **Gulielm Cuceritorul.** Cu vreo treizeci de ani mai înainte de a se începe cruciatele, regatul Anglo-Saxon știm că a fost cucerit de Normazii din Franța. Gulielm, ducele Normandiei (englezește William), s'a amestecat în niște certuri pentru tronul englez. Luând binecuvântarea de la Papa, s'a urcat pe corăbii cu cavaleri și mulți ostași săraci de adunătură și debarcă în Anglia. Lupta s'a dat la *Hastings* (în 1066) lângă țarm. Toată noaptea din ajun, Normanzii lui Gulielm au petrecut-o în rugi și cântări sfinte, pe când Englezii fiind siguri de biruință benchetuiiau. Soarta însă a vrut altfel: ducele Gulielm a biruit și intrând în Londra s'a încoronat ca rege. Apoi luă moșiile de la nobilii englezi și le dăruie ca *feude* soldaților săi. Afară de cavaleri, foarte mulți păstori și croitori din oastea cuceritorului au ajuns atunci *baroni* în Anglia.

2. **Regi de neam francez. Plantagenetii.** Acum în Anglia și regele era de neam francez și nobilii; toți vorbeau limba franceză, care a fost primită în Anglia ca o limbă de lume alcaasă, cum era la noi greaca pe timpul Fanarioților. Lui Gulielm i-au urmat fiii săi și, după dâșii, fiul unei nepoate.: *Henric Plantagenet*, iarăși de neam francez. Cu dânsul se începe dinastia numită a Plantagenetilor numită așa pentru că unul din ei avea obiceiul să să poarte pe pălărie o plantă, numită franțuzește: *genet*.

S'a întâmplat că această familie avea întinse posesiuni în Franța, afară de Normandia, moștenirea lui Gulielm. Cu alte cuvinte Anglia avea pe tronul său regi de neam francez, dar aceștia stăpâneau și două treimi din Franța ca feudali, adică vasali ai regelui francez. Era o situație foarte ciudată, fiindcă vasalul se afla cu mult mai puternic de cât suzeranul său. Tot din această cauză regii Angliei petreceau cea mai mare parte din timp în Franța

Harta. 6. Regatul francez în sec. XI.

și se purtau după datina franceză pe care au introdus-o și în Anglia. Nobilii din jurul lor iarăși, erau mai toți de origină franceză, din cei înzestrați cu moșii de Gulielm. Dâșii erau cu mult mai ascultători de regele lor, decât feudalii din Franța. În orice moment regele Angliei putea spune baronilor, că dânsul i-a făcut baroni și tot dânsul le poate lua înapoi bunurile și rangul. Afară de aceea, dâșii n'aveau dreptul să bată monedă și să judece pe oamenii de pe moșiile lor, ca feudalii din Franța. Regele englez avea și țară mai întinsă și putere mai mare asupra supușilor, de cât cel francez. Din cauza aceasta am văzut că Filip August nu îndrăsnea să se măsoare în luptă dreaptă cu Englezii.

3. Henrie II a întins hotarele regatului englez peste

Țara Galilor, partea de Apus a Britanici, unde vechii Britani sau Gaeli, trăiau neatârnați. Ei s'au englizat în parte, dar și până azi au rămas mulți cu limba din strămoși. În *Irlanda* locuia un popor de aceeași rasă cu dâșii. Henric a trecut marea și i-a cucerit și pe Irlandezi. Nu i-a fost greu, pentrucă i-a găsit desbinați, având mai mulți regișori Irlandezii, deși supuși Anglici, și-au păstrat până azi limba și obiceiurile după aproape opt secole de robie la Englezi. Abia acum în urma Răsboiului celui mare, au isbutit și ei cu grele suferințe să-și facă un stat *autonom*.

Henric era unul din cei mai puternici suverani ai Europei. Cu toată mărirea lui, el avu însă două mari supărări. Nemulțumit de episcopii țării, el sprijini pe un favorit al său Toma Becket să ajungă primat al Angliei și arhiepiscop de Cantorbury; dar nici acesta nu-i făcu pe plac. Mâniat de atâta îndrăsneală Henric înfruntă odată pe baronii săi că nu se găsește unul să-l scape de asemenea dușman. Câțiva s'au repezit pe dată și au ucis pe arhiepiscop chiar pe scările bisericii. Lumea s'a umplut de scârbă asupra regelui și, ca să nu fi afurisit de Papa, regele a trebuit să facă pocăință (desculț și bătul cu varga de călugări) la mormântul lui Toma. Altă supărare a lui, a fost răscoala fiilor săi, aș țai de Filip August. Ca să-i împace, Henric a fost nevoit să le dea câte-o țară spre cârmuire, numai lui Ioan nu i-a dat nimic, de aceea i s'a zis „fără Țară”.

4. **Ioan fără Țară.** Domnia viteazului Richard, supranumit „Inimă de Leu” a fost scurtă dar bogată în isprăvi cavalerești; din contră a fratelui său Ioan a fost mai lungă însă foarte umilitoare pentru țară și pentru ambiția sa proprie. El era tiran în purtarea sa și ușuratic în același timp; de aceea singur și-a ridicat în cap pe toată lumea, pe clerici și pe l'ici. El cheltuia banii din vistieria regatului în destrăbălări și când nu i se mai ajungea, arunca un bir nou. Fiindcă asupra și pe clerici, Papa l-a pus sub excomunicare (afurisenie) și îndemnă pe regele Franței

ca să-i ia coroana pr'n războiu. De frică să nu-și piardă tronul. Ioan s'a căit. Dar acum a fost nevoit să îngenuche înaintea trimesului Papei și să facă jurământ, *de omagiu* către Sf. Scaun; în semn de supunere se mai învoia a plăti și un tribut anual de o mie mărci. Papa l-a iertat, dar regele francez, Filip August, tot i-a atacat posesiunile din Franța. Războiul s'a terminat cum știm, cu înfrângerea lui Ioan la *Bouvines*.

5. *Magna Charta libertatum* (1215). În urma acestei înfrângeri s'au ridicat și baronii asupra lui, ca să puc capăt tiraniei regești. Ei au smuls de la rege o declarație scrisă că 1) regele *nu va mai pune bir*, fără consimțirea vasalilor săi și 2) *nu va aresta* nici un om liber, fără să fie mai întâi judecat în regulă. După ce jură că va respecta acest act, numit „cartea cea mare a libertăților”, regele Ioan avu un acces de furie și se strădui să-l strice; dar muri peste un an lăsând un fiu minor.

6. *Cum s'a format Parlamentul englez*. Era un obicei vechiu în Anglia ca regele să adune *consiliul regesc* compus din episcopii și baronii de seamă pentru a se sfătui împreună; dar nu făcea lucrul acesta decât atunci când vrea el. Acum însă, ori decâtori avea nevoie de bani, regele era *obligat* să adune *Consiliul*, care să aprobe biruri mari. S'a luat obiceiul ca acest Consiliu să se numească *Parlament*, adică Adunarea unde se vorbește, se discută.

Henric III fiul lui Ioan, purtând războac în Franța și pentru alte ambiții ale sale, avea nevoie de mulți bani și cerea într'una. Un nou războiu civil a izbucnit atunci, între rege și nobili cari au isbutit să scoată de la rege o declarație și mai umilitoare numită: *Statutele din Oxford*, prin care el dedea drept Parlamentului să se adune de trei ori pe an, să aleagă pe unii din miniștri, și pe păr-călabii cetăților. În timpul lui Henric și al fiului său, Eduard II s'a dat drept și județelor, să trimeată câte doi cavaleri, iar orașelor câte un deputat burghez, la Parlament. Aceștia însă formau o adunare deosebită, zisă *Camera*

Comunelor, pe când baronii mari se adunau în *Camera Lorzilor*, adică a domnilor. Astfel alcătuit parlamentul englez a funcționat neconținut până astăzi, retezând puterea absolută a regelui. El a servit de model și altor țări.

5. FREDERIC BARBA ROȘIE ȘI FREDERIC II

(Germania și Italia pe timpul Cruciatelor)

1. Ghelfii și Ghibelinii. Doi au fost mai însemnați dintre împărații, urmași ai lui Otto I, pe timpul Cruciatelor : Frederic I, supranumit Barbăroșie pentru că era blond, cu părul roșcat, și nepotul său Frederic II. Amândoi au luat parte la cruciate, dar mai ales au purtat crâncene războaie pentru ca să poată stăpâni și Italia în calitate de Împărați romani. Acolo s'au format două partide : una care ținea cu împăratul *Ghibelinii*, și alta care îi era dușmană, *Ghelfii*. După moartea lui Henric IV, cel care s'a umilit înaintea Papei la Canossa, au rămas două familii în Germania mai puternice care se certau pentru coroană *Welf* și *Weiblingen*, care se mai zicea și *Hohenstaufen*. Tronul a fost apucat de cea din urmă familie, adică de *Hohenstaufeni* ; câți erau dușmani ai împăratului, atât din Germania cât și din Italia, țineau de partida familiei, *Welf*. Dușmania s'a potolit când a venit la tron Frederic Barbăroșie, care era un *Hohenstaufen*, dar înrudit și cu *Welfii*. Dar în Italia s'a continuat din alte cauze și cele două partide de acolo s'au zis : *Ghelfi* și *Ghibelini*.

2. Frederic I Barbăroșie a fost un împărat vestit prin vitejia sa în războiu și prin talentul de a cârmui popoarele. Era foarte ambițios și dorea să aibă o stăpânire întinsă iar lumea să se uite la dânsul cum se uitase la Carol cel Mare. Nu-l mulțumia obiceiurile feudale și ar fi vrut să domnească în mod absolut, așa ca împărații romani din timpul vechiu. Din cauza aceasta a intrat în luptă și cu Papa și cu orașele italiene.

3. Starea Italiei. Pe timpul cruciatelor orașele italiene au început să facă un comerț foarte activ, care a

îndemnat pe orășeni la meșteșuguri. Italienii se îmbogățeau repede și au ajuns să întreacă chiar pe Bizantini în comerț, industrie și bogăție. Nu-i lipsea Italiei de cât să aibă un singur stăpânitor ca să fie cea dintâi putere în Europa. Dar slăbiciunea ei a fost că în loc de unul, avu mai mulți stăpânitori, dintre care mai însemnați erau regatul Normand la sud, statul Papal în centru, iar la Nord Impăratul german. Orașele italiene, mai ales cele dinspre Nord: Florența, Genua, Milano, Veneția, s'au dezvoltat încetul pe încetul, în forma unor republici *autonome*. Negustorii aveau în mâna lor conducerea, organizau niște miliții comunale și înconjurau orașul cu ziduri, ca să se apere de seniorii vecini. Milano și Florența erau bogate prin industria lor, pe când Genua și Veneția prin mulțimea corăbiilor, care mergeau până în Siria și Egipt să aducă mărfuri. Orașele erau mândre de bogăția și puterea lor și voiau să fie cu totul libere, să nu mai asculte de împărat.

4. Răsboaale lui Frederic I în Italia. Dorința orașelor italiene însă s'a ciocnit de ambiția împăratului, care voia contrarul: să fie stăpân absolut pe Italia. Când el veni la Roma să se încoroneze, s'a purtat cu multă asprime și mândrie față de orașele italiene, prin care a trecut. Atunci ele s'au întovărășit cu toate ca să-și apere libertatea, luptând cu puteri unite contra Impăratului. Legătura lor s'a zis *Liga lomberdă*, (a orașelor din Lombardia) și la ea s'au adăugat Veneția și Papa. Un războiu crâncen s'a deschis atunci între Frederic I și această Ligă. Unii Italieni se temeau de puterea împăratului și țineau cu dânsul (*ghibellini*), dar alții voiau mai bine moartea glorioasă de cât supunerea rușinoasă (ei sunt *ghelfi*). Frederic veni de mai multe ori în Italia, de câte ori auzea că se ridică orașele învinse; le dăra pe unele cu multă cruzime, cum a făcut cu Milanul — risipind și pe locuitori. Dar la urmă tot orașele au biruit. Mândrul împărat a fost nevoit să se închine Papei la o întâlnire în Veneția, iar cu orașele încheie pace la *Constanța* (în Elveția): ele căpătau

drept acuma să se guverneze singure, având fiecare mi-
liția, dregătorii și moneda sa proprie. Împăratul rămănea
doar cu un drept de formă asupra Italiei. După ce au
scăpat din această primejdie, orașele italiene au continuat
să progreseze, adică să înainteze pe calea spre bogăție
și lumină.

La împăcarea sa cu Papa, Frederic I se îndatorase să
meargă și la o cruciată. El porni în cruciata III, pe uscat,
pe când Filip August și Richard mergeau pe mare; stră-
bătu Ungaria și Împărăția Bizantină și câștigă câteva
lupte contra Turcilor. Dar când să înceapă adevăratul
războiu cu păgânii, el se înecă în apele reci ale râului
Selef din Cilicia. Oștile lui s'au întors fără s fac isprăvi
de seamă.

5. **Puterea Papei Inocențiu III.** După Frederic și fiul
său Henric VI urmă în Germania o mare neorânduială,
din cauza alegerii Împăraților, ceea ce aduse slăbirea Îm-
părăției. Cine voia să fie ales trebuia să aibă nu numai
voturile electorilor dar și sprijinul Papei. De prilejul acesta
s'a folosit atunci Papa Inocențiu III, care voia să în-
temeaze o adevărată împărăție religioasă peste toate țările
catolice din Europa. Ca urmaș al sf. Petru, el zicea :
„Dumnezeu a pus pe principele Apostolilor mai presus
de regi și de regate, cu putere de a smulge, a plantă, a
distruge și a reclădi”. Cuvântul său era ascultat de toți
regii și principii creștini, el punea și detrona pe împărați
după placul său. După exemplul înaintașilor săi, el însuși
dăduse mai multor principii coroane regale între care,
una lui Ioniță Împăratul Aromânilor; alta lui Balduin
de Flandra care întemeie Imperiul Latin din Constanti-
nopol (la 1204). Ca să fie stăpân chiar și pe cugetele cre-
știnilor, el înființă ferosul tribunal al *Inchiziției* în țările
catolice, pentru a descoperi pe eretici. Înainte de a muri.
papa Inocențiu III, ajută pe Frederic II, nepotul lui Barbă
roșie, să fie împărat. Tânărul Frederic rămăind orfan de
părinți crescuse sub tutela papei; când ajunsese împărat

făcu tutorelui său două făgăduințe : să renunțe la regatul Siciliei și să facă o cruciată.

6. **Frederic II** primise o educație așa ca să devie un credincios apărător al Bisericii și al Papilor ; totuși el s'a purtat ca cel mai mare dușman al acestora. Indată după moartea tutorelui său, el și-a dat pe față caracterul său și s'a luptat toată viața ca să slăbiască puterea papală. Cruciată n'a vrut să mai facă și purta cu vorba pe urmașul lui Inocențiu. Acesta l-a excomunicat, drept pedeapsă. El pörni în cruciată fără să se mai împace cu Papa, câștigă Ierusalimul dela Turci, numai prin tratative, și se încoronă acolo rege (Cruciata VI). Ca și hunicul său, Frederic II voia să domnească în chip absolut, adică toți supușii să asculte deadreptul de dânsul, nu de feudalii săi. In Germania n'a isbutit, fiindcă acolo, lumea era prea mult deprinsă cu datina feudală și nu se putea schimba ușor o datină de veacuri. Dar Frederic era rege și în Sicilia ; el moștenise regatul acesta de la mama sa Constanța, (fiica ultimului rege normand, căsătorită cu Henric VI). De teamă ca să nu amenințe Statul papal cu puterea sa peste Germania, și peste regatul normand, deaceea îi ceruse Inocențiu să renunțe la cel din urmă. In loc să renunțe Frederic și-a făcut chiar reședința la Neapole și acolo își puse în practică planurile sale de domnie absolută. In acelaș chip voia Frederic II să domnească și peste republicile italiene din Nord, care își câștigaseră libertatea prin grele răsboae. Din cauza aceasta sa deschis între el și orașele italiene, ajutate de Papă, un nou șir de răsboae, ce nu s'au încheiat de cât la moartea ambițiosului.

Nici un împărat german nu se arătase așa de pătimăș în stăpânirea Italică ca acești doi, cu numele de Frederic, din familia Hohenstaufen. Răsbunarea s'a întors asupra acestei familii, de oare ce fiii lui Frederic au fost prigoniți de Papă, alungați din regatul Siciliei și de la scaunul împărătesc. Regatul Siciliei s'a dat lui *Carol d'Anjou*, un frate al lui Ludovic IX cel Sfânt:

6. COMNENII. ASĂNEȘTII. IMPERUL LATIN

Împărăția bizantină pe timpul Cruciatelor.

1. La începutul cruciatelor, împărăția Bizantină scăpă de primejdia turcească și se împutenici iarăși sub dinastia Comnenilor. Dar, sub urmașii acestora, decăzu repede; cea mai mare parte a ei a fost cucerită de Asănești, cari

18. Împărat bizantin, înconjurat de ostași.

au întemeiat împărăția Româno-Bulgară și de cruciații, ce au format Imperiul Latin. Astfel că după cruciata IV, avem în Răsărit trei împărății, în loc de una.

2. Comnenii. Alexie Comnenul s'a folosit bine de cruciata I, fiindcă și-a întins hotarele din nou peste Asia mică până la munții

Taurus. Nepotul său Manuil a fost însă unul din marii împărați bizantini. El vru să se întindă și mai departe hotarele, ba visa chiar să aibă o împărăție tot așa de largă ca a lui Justinian. De aceea făcu războaie cu toți vecinii: cu Turcii în Răsărit, cu Normazii din Sicilia la Apus. În ambiția lui cea mare, stăruia de Papa ca să-i dea tot lui și coroana Apusului, ca să fie un singur împărat în Europa; îi promitea în schimb să facă *unirea* bisericii ortodoxe cu cea catolică, sub ascultarea Papei. Dar Frederic Barbăroșic știu să ridice alți dușmani împotriva lui, ca să-l încurce în războaie.

Regii unguri turburau hotarul de la Dunăre; în contra

lor el purtă mai multe răsboaie și a tras pe *Românii* din Muntenia de partea sa, ca să-l ajute. Rezultatul a fost că Ungaria ajunge vasală față de dânsul și regii unguri tremurau la porunca lui Manuil. În același timp a supus și pe *Sârbii*, cari se despărțiseră de împărăție ceva mai înainte.

Către sfârșitul domniei el văzu cât de șubrede sunt cuceririle sale: *Sârbii* s'au răsculat iarăși sub *Ștefan Nemanian* și devin neatârnați, cuceririle din Asia iarăși le pierde. Manuil a fost un împărat neobișnuit la Bizanț; el nu mai respecta vechile datine bizantine și a început să aducă la curtea sa moda și obiceiurile cavaleresti din Apus. Viteaz și mândru, iubitor de pompă și de laude, el însuși mergea în frunte la răsboiu și-i plăcea să se lupte cu cavalerii în duel.

După Comneni, a venit la tron *Isaac II Anghel*, înrudit cu dânsii. În timpul său două nenorociri au căzut peste Împărăția Bizantină: răscoala *Asăneștilor* și cruciata IV, care erau gata să o desființeze cu totul.

3. Împărăția Româno-Bulgară. Isaac II avea nevoie de bani mulți pentru cheltuiala nunții sale cu fiica regelui Ungariei; de aceea puse biruri de tot grele pe supuși, mai ales pe păstorii români de la munte. Aceștia, ne putând suferi atâtea greutăți, au trimis pe două căpetenii ale lor, frații *Petru și Asan*, ca să ceară o scădere. În loc de ușurare ei au fost înfrunțați și chiar loviți. Infuriați, dânsii au răsculat pe frații lor din munții Balcani, și adunându-se la *Tárnova*, împreună cu *Bulgarii*, au început luptele cu oastea împăratului (la 1186). Primind ajutor și de la *Românii* din stânga Dunării, ei au făcut o țară liberă din Balcani și până la Dunăre. *Petru și Asan* și-au luat titlul de *Domni ai Românilor și Bulgarilor*. Cel mai însemnat a fost *Ioniță*, fratele lor cel mic. El bătu pe Bizantini și întinse hotarele peste Macedonia. Ca să n'aibă nevoie de Patriarhul grec, *Ioniță* a făcut *unirea* bisericii romano-bulgare cu Roma. De aceea el ceru Papei *Inocențiu III*

coroana de Împărat al Bizanțului, dar Papa îi trimete numai titlul de *rege al Românilor și Bulgarilor*.

4. **Imperiul Latin.** Pe când Ioniță lupta să cucerească provinciile bizantine se mai iviră și alți doritori de stăpânire. Isaac fiind răsturnat de fratele său Alexie, trimete pe fiul său, ca să ceară ajutor de la cruciați. Aceștia tocmai erau pe cale spre Ierusalim și se urcaseră pe corăbiile venețiene. Pentru că li se promitea aur mult, ei s'au abătut din cale și în loc de a merge spre Țara Sfântă sau oprit la Constantinopole. Aici au învins pe partizanii lui Alexe răsvrățitorul și au pus în scaun iarăși pe Isaac. Când la

Harta 7. Europa de Răsărit. Cele trei împărății.

plată, nu s'a găsit aurul promis: de necaz au cucerit Constantinopole și au pus stăpânire pe multe provincii, făcând împărat pe *Balduin de Flandra*. Statul lor s'a numit *Imperiul Latin*. Numai o mică fâșie a rămas liberă în Asia Mică, unde s'au refugiat boerii mari și au întemeiat *Împărăția greacă din Niceea*. Aceste lucruri se petreceau la anul 1204. Balduin împărți după obiceiul feudal pământuri la nobili și provinciile la marii feudali (duci, comiți, prințipi). Veneția a luat și ea un sfert din întinderea cucerită și anume: insulele.

Voind să facă prietenie cu noul său vecin, Ioniță îi tri-

mete soli; dar Balduin îngâmfat de isbânda și de titlul său de Impărat, răspunde lui Ioniță că așteaptă supunere, nu prietenie de la dânsul. Jignit de acest răspuns, Ioniță atacă pe cruciați și-i învinge la *Adrianopole*. Balduin a fost prins și pus la închisoare, unde a fost ținut până la moarte, ca să ispășească purtarea sa mândră. Ioniță își înlînse hotarele și vru să cuprindă Salonicul, dar fu ucis mișelește de un trădător. Imperiul Latin avu zile grele, și nu trăi de cât vreo 50 de ani, căci era într'una atacat, când de Asănești când de Grecii din Niceea.

5. **Ioan Asan II.** Cel mai mare dușman al ei a fost Ioan Asan II, nepotul lui Ioniță. El întinde hotarele stăpânirii mai peste toată peninsula Balcanică, cuprinzând toată Macedonia, Albania și Tesalia. Din dușmănia cu Latinii s'a certat și cu Papa; deaceea el trecu din nou la ortodoxie și-și luă titlul de *Țar*. El stăpânea de bună seamă și o mare parte din România, până la Carpați; din cauza aceasta Românii au primit în Biserică limba *veche slavonă*, care era obișnuită în Bulgaria, și alfabetul *cirilic*. Bulgarii se trufesc astăzi cu Ioan Asan zicând că a fost cel mai puternic țar al Bulgarilor; ei uită însă că dânsul a fost de neam român și că a domnit în acelaș timp peste Români. La moartea lui (1240) s'a întâmplat groaznica *năvălire a Tătarilor*, care aduse la ruină multe țări, între care și pe a lui Ioan Asan. Atunci s'au despărțit și Românii de Bulgari.

La vreo 20 de ani, după aceea (1261) Grecii din Niceea, în frunte cu *Mihail Paleologul* au intrt în Constantinopole. In felul acesta s'a desființat Imperiul Latin și s'a refăcut la loc Impărăția Bizantină. Ea însă nu mai are puterea din vechime ci va trebui să ducă lupte grele cu Sârbii și cu Turcii ca să mai poată dură.

7. NAVALIREA TATARILOR.

Popoarele din Răsăritul Europei.

1. Români sub năvăliri. De când Ungurii au început cucerirea Transilvaniei, poporul român din Dacia a rămas despărțit în două, timp de multe veacuri. Granița la care

19. Arcaș român.

au ajuns Ungurii cu înaintarea lor a fost culmea Carpaților. În Transilvania ei au lăsat la început pe Români să trăiască după datina lor, cu juzi și voievozi. Dar ca să fie siguri de stăpânire, regii unguri au făcut cetăți, și au mai adus coloniști streini (Sași, Secui) pe care i-au așezat în mijlocul Românilor. Sașii fiind cei mai mulți târgoveți din Germania, au înființat și aici orașe ca Brașovul, Sibiu, Clujul, Bistrița etc.

În lăcomia lor, regii Ungariei nu s'au mulțumit să rămâie cu hotarul pe culmea Carpaților; ei au vrut să cuprindă și peste munți până la Dunăre și Nistru. În aceste părți știm că bântuia odată năvălirea Pecenegilor. Dar înainte de cruciata I ei au fost nimiciți de Alexie Comnenul, fiindcă făceau jafuri în Impărăție. În locul lor s'au ivit Cumanii; tot de neam tătaresc. Hoarda și sălașele lor erau în stepa ruscască, dincolo de Nistru. Dar, după pieirea Pecenegilor s'au întins dincoace de Nistru până la Dunăre, supunând la bir pe voievozii români. Cumanii n'au fost în stare să facă vreo stăpânire așezată la noi, și să oprească pe Unguri în loc ca să nu treacă munții. Doar Manuil Comnen știm că i-a bătut pe Unguri și i-a speriat să nu mai treacă munții. După moartea lui, Ungurii au început din nou să-și arate colții. Ca să cuprindă mai ușor pe Români, regele Andrei II chemă la sine (în 1211) pe *cavalerii Teutoni*, isgoniți de Turci din Palestina. El

le dăruie țara Bârsei și dreptul de a cuceri țara *Cumaniei*, (cum se zicea atunci Munteniei și Moldovei). Cavalerii au cuprins câteva județe pân' la Siret și au întemeiat mai multe cetăți pe dealuri, așa cum aveau obiceiul în Germania. Cetățile lor se ziceau de popor „Jidova”¹⁾.

Certându-se cu regele pentru stăpânirea locurilor cuprinse, Andrei i-a isgonit pe Cavaleri, și a pus el mâna pe cetățile lor. Voevozii români au vrut să se împotri-viască regelui și au chemat în ajutor pe *Ioan Asan*, țarul din Târnova. În lupta de la *Vidin* (1230) regele ungar a ieșit biruitor și a silit pe voievozi să-i plătească tribut.

2. *Năvălirea Tătarilor în Rusia*. La 1240 s'a petrecut cea din urmă năvălire: *Tătarii* de rasă galbenă din Asia s'au aruncat asupra Rusiei, Poloniei, Ungariei și Țărilor române, jefuind și prădându-le mai mulți ani de zile.

Năvălirea lor a fost stărnită de *Mongoli*. Aceștia, trăiau în pustia Gobi din mijlocul Asiei, și făceau din timp în timp năvăliri în vecinătate. Ca să se apere de dânsii, Chinezii au ridicat *zidul cel mare*; dar când a venit în fruntea Mongolilor viteazul *Temugin*, zis Ghinghishan, adică Hanul cel puternic, nici zidul cel mare nu i-a oprit în loc. El a cucerit Pechingul și China întregă, supunând-o la tribut, apoi Siberia, Turkestanul cu popoarele tătarești și India. Nepotul său *Batuchan* moștenii de la dânsul partea de Apus a stăpânirii.

Sub conducerea lui *Batuchan*, *Tătarii* s'au prăvălit ca un potop asupra Europei. Rușii fiind în calea lor au suferit cei dintâi isbitura; deși s'au aliat cu *Cumanii*, ei au fost învinși de *Tătari* la *Calka* (1224). Atunci o mare parte de *Cumani* au fugit în Ungaria, unde au fost bine primiți de rege și colonizați dincolo de Tisa. Rusia era pe atunci desbinată în mai multe principate: *toți principii ruși s'au închinat hanului*, legându-se a plăti bir anual și să asculte de poruncile lui.

3. La Miază-noapte de Ungaria, se întindea *regatul*

1) Pentru că se știa că dânsii vin din Palestina. Țara Jidovilor, poporul român le-a zis „Jidovi sau Uriși”.

Hoardele s'au rotit din Ungaria asupra Românilor din Muntenia prădând și silind pe voievozi a plăti tribut; iar altele s'au aruncat peste Dunăre, în Bulgaria care rămăsese fără apărător, fiindcă tocmai atunci murise Ioan Asan. Mult timp au bântuit de la Nistru până în Carpați aceste năvăliri tătărăști. Poporul român se ascundea prin văi și prin munți când se apropiau Tătarii și suferiau amar de pe urma lor. Până astăzi a rămas ca o sperietoare amintirea lor. Dar cum adesea ori se întâmplă ca dintr'un rău să iasă și un bine, așa a fost cu năvălirea Tătarilor: din cauza lor s'a slăbit mult puterea dușmanilor noștri; astfel că Ungurii n'au mai năzuit să se lăcomiască peste Carpați. Tătarii s'au mai retras și dânzii spre Nistru, iar voievozii români au început a se mai împuternici. Unora le-a venit atunci gândul să întemeze țară întocmită cu oaste de pază și cetăți ca la vecini. Cel dintâi care a încercat să înfăptuiască gândul acesta frumos, a fost *Litovoi*, un voevod din Oltenia. El vru să fie liber și să nu mai plătească tribut regelui, dar căzu mort în lupta cu Ungurii. Soarta a vut ca un alt voevod mai pe urmă să unească județele din Muntenia și Oltenia și să întemeze o *Țară Românească* neatârnată: acela a fost *Ioan Basarab*,

8. VIAȚA ȘI OBICEIURILE LUMII FEUDALE.

1. Urmările Cruciatelor. După atâtea isprăvi și sânge vărsat în luptele cruciaților, Ierusalimul a rămas tot în mâna Turcilor. Scopul deci n'a fost atins; în schimb însă alte foloase au ieșit din cruciate. Mai întâi a slăbit puterea feudalilor prin cheltuiala mare de oameni și bani pe drumuri depărtate și ani dearândul. Țăranii șerbi au început a prinde chiag în lipsa domnilor, iar orașenii s'au îmbogățit prin negoț și cumpărau tot felul de scutiri și libertăți de la marii feudali. Cel care a ieșit mai câștigat însă, din cruciate a fost regele, mai ales cel din Franța, care avea putere mică la început; acum nu este nici un feudal, care să se încumeteze a-l înfrunta.

Apusenii au mai tras și alt folos de pe urma cruciatelor. La Arabi ei au găsit o civilizație mai înaintată. În arhitectură, în științe (matematici și medicina) au putut să învețe multe de la dânsii. Atunci s'au împrumutat și țifrele de care ne folosim astăzi. Afară de aceea s'au adus din Egipt și din Siria plante noi: (orezul, ofranul, caișii) țesături minunate (covoare catifele, museline), broderii de fir, piei de mărochin, parfumuri. Cu mărfurile acestea a început de atunci să se facă negoț întins și oamenii s'au deprins a trăi mai bine și mai în lux.

2. **Călugării și inehiziția.** Pe timpul cruciatelor puterea Papei era nemărginită: un cuvânt era deajuns și un regat întreg se lepăda de regele său, dacă dânsul era excomunicat de papă. La un semn al Papei se mișcau popoarele cu crucea pe haină, pentru a scoate din robie Sfântul Mormânt. Autoritatea Papei scăzu în urma neisbânzei de la sfârșit, dar puterea bisericii catolice tot nu s'a slăbit. Pe timpul cruciatelor s'au înființat o mulțime de tagme (ordine) călugărești afară de cele militare, în deosebi *călugării cerșetori*. Ei trăiau din pomană, și străbăteau țările predicând cuvântul lui Dumnezeu, pentru ca să readucă la credință pe cei rătăciți (pe eretici) și să întărească pe cei slabi în credință. Intre aceștia s'au distins: *Sf. Francisc d'Assise* care întemeie ordinul Franciscanilor și *sf. Dominic* pe al Dominicanilor. Din atingerea cu Răsăritenii, unele erezii au început a se întinde în apus; cu vrăjitoria deasemeni se amăgea foarte multă lume. Pentru a stărpi aceste rele, Papa născoci *inehiziția*, adică un tribunal călugăresc care avea scopul să descopere și să judece pe cei vinovați. Pentru a-i sili să mărturisească păcatele, aceștia erau puși la chinuri grozave și în urmă arși de vii. (*auto da fe*). Călugării Dominicani erau în special însărcinați a face inehiziția în toate țările catolice.

3. **Cavalerismul.** Una din cele mai frumoase datini ale Europei feudale a fost *cavalerismul*. Seniorii, mari sau mici, au luat obiceiul să se ia la întrecere mai întâi în

vitejie, pe urmă la fapte bune. Cine era desăvârșit în mânănuirea armelor primia titlul de *cavaler*. Dar pentru aceasta el trebuia să facă o ucenicie foarte grea. La vârsta de 7 ani tânărul intră ca *paj* la curtea unui senior și la 14 ani, dacă știa să mânănuiască bine armele, devine *scutier*. După aceea, dânsul caută să se distingă prin o luptă la duel sau *lournois*, unde era dator să învingă măcar odată pe un adversar temut. Ca paj și scutier el mai era dator să învețe purtarea frumoasă (*courtoisie*) față de dame și de curteni, să facă versuri și să le cânte în acompania-

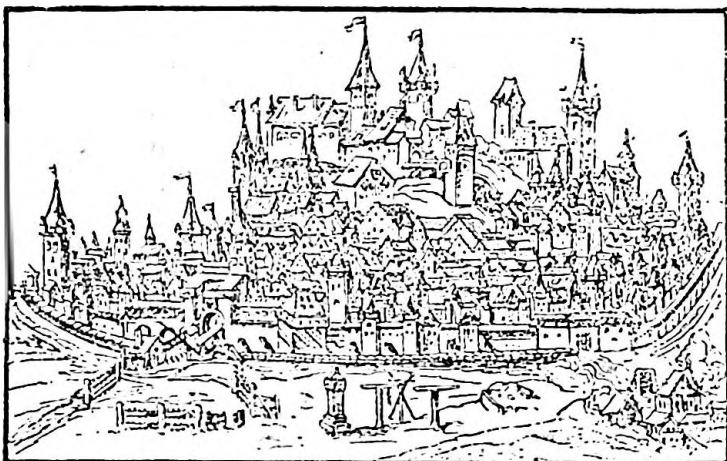
20. Înbrăcarea unui cavaler.

ment. După ce scutierul dăduse dovezi destule de vitejie și frumoasă purtare, era chemat de seniorul său, care-l încingea cu centironul peste platoșă, dându-i spada. Apoi cu un pumn în ceafă, îi urează : „fii cavaler”. Noul cavaler apucă lanca, încalecă pe cal și doboară un manechin, așezat anume în curte.

Mai târziu, se făcu datină nouă, la îmbrăcarea unui cavaler. După o zi de post, candidatul petrecea noaptea în rugăciuni ; a doua zi lua o baie, se îmbrăca în alb și mergea la biserică, unde preotul îi binecuvânta spada și i-o da zicându-i : servește-te de spada aceasta ca să aperi biserica de dușmanii săi, ca să ajuți pe văduve și săraci ! Nașul său îi punea pintenii, și el îmbrăca armura întregă.

În adevăr, era multă trebuință de asemenea oameni în Evul Mediu, căci sălbătăcia unora și ignoranța altora făceau viața de nesuferit pentru cei slabi; și mult bine au făcut cavalerii, luptând cu armele, în timp ce călugării luptau cu cuvântul, pentru îmblânzirea moravurilor.

4. **Comunele.** Știm că în Evul mediu numai *seniorii* și *clericii* erau socotiți oameni liberi și cu drept la ori ce, pe când orășenii și țărani erau la voia și bunul plac al se-

21. Orașul Nürnberg (Germania) în sec. XV.

niorului în feuda căruia se găseau. Pe timpul cruciatelor s'a produs și în poporul de jos o mișcare pentru viață mai bună și liberă. Orășenii s'au folosit mult de plecarea feudalilor în războiul sfânt. Foarte multe orașe au cumpărat cu bani un act scris (chartă de libertăți) prin care seniorul le da drept să facă *comună*. A face comună, aceasta însemna pe atunci că orășenii aveau dreptul să se cârmuiască ei singuri de sine, fără să asculte de vechiii seniorului, ca până atunci. Având actul acesta la mână, ei aleg un consiliu comunal cu un primar în fruntea și trag un zid cu turnuri împrejurul orașului, de aceea orașul se prezenta ca o cetate întărită, *burg*, iar locuitorii se zic *burghezi* (*bourgeois*, *Bürger*, *borghesi*). În mijlocul târgului cu străzi înguste, era piața și primăria cu turnul înalt (*befroi*);

când se făcea vreun atac dușman, paznicul din turn dădea semnalul, se închideau porțile orașului și toți orășenii, formând miliția comunală se ridicau pe ziduri și luptau cu tot felul de arme.

Cele mai înfloritoare comune orășenești s'au dezvoltat în Italia, în Franța, Anglia și Germania. Unele se întovărășeau pentru a se apăra de dușmani, sau a face negoț în asociație (*liga lombardă, hansa* din Germania, *ghilde-le* din Flandra, *hermandada* în Spania). Înăuntrul fiecărui oraș negustorii și meseriașii făceau societăți după felul ocupației, se organizau în *corporășii*: blănari, fierari etc. O breslă se compunea din patroni sau maestri, calfe și ucenici și avea în frunte un comitet de *sindici* sau *jurați*, cari singuri puteau da dreptul unei calfe să devie maestru, dacă făcea lucru bun; breasla avea un steag și un sfânt ca patron, pe care-l serbau cu toții la o masă comună.

Acest fel de viață orășenească s'a întins apoi și în celelalte țări catolice, în țările Scandinave, în Ungaria și Polonia; chiar la noi a pătruns această datină, ca orașele să se cărmuiască singure, mai ales în Transilvania, cu *părgari* și *șoltuz* sau *părcălab* în frunte și cu breslele de negustori. Dar timpurile n'au îngăduit a se dezvolta în orașele românești acciași viață bogată și liberă ca în orașele puternice din Apus.

DE CITIT

CIVILIZAȚIA FEUDALĂ.

1. *Literatura și trubadurii.* Până în timpul Cruciadelor tot Impărăția Bizantină rămăsese centrul de lumină și civilizație al Europei. Pe timpul acesta însă lucrurile pornesc spre o schimbare neașteptată. Popoarele din Apus, care până atunci au zăcut în barbarie, căpătă, din atingerea cu lumea răsăriteană, o mulțime de cunoștințe noi și viața civilizată se dezvoltă cu pași repezi; în acelaș timp Impărăția Bizantină se surpă și cultura ei scade. S'ar putea zice printr'o comparație, că farul de lumină se mută din Răsărit în Apus.

Ce departe erau Apusenii din epoca feudală de civilizați greco-romană! Lipseau poeți mari, lipseau teatre și oratori vestiți. Dar pe încetul erau să se facă toate. Cei

dintâi cari și-au dat siliința să se creeze o literatură nouă, în limba fiecărui popor, au fost cântăreții călători, care se ziceau în Franța *trubaduri*; ei umblau din țară în țară, din castel în castel, și cereau să fie ascultați. Seniorii îi adăposteau cu bucurie pentru ca să mai strecoare o rază de veselie între zidurile posomorâte, unde se vorbea numai de vânătoare și de răboiu. Desfăcând chitara sau violina, poeții începeau să reciteze ori să-și cânte versurile, în care se povesteau isprăvi minunate de cavaleri, sau mai des iubirea. În acelaș timp se răspândeau și povestiri satirice (fabliaux) și *romane* cavалerești. În loc de teatru, seniorii și burghezii se mulțumiau cu niște reprezentații simple, religioase, așa cum la noi este *Vicleimul* și *Steaua*.

2. Școlile și învățătura. Știința de carte era lucru rar pe vremea aceea; numai călugării și clericii învățau deobicei să scrie și să citească. Se scria în limba *latină*, fiindcă așa erau scrise cărțile sfinte. Actele și scrisorile deasemeni tot în latină se scriau, nu numai în Apus, ci și în centrul Europei, fiindcă limba *latină* era limba cultă și internațională pentru toate popoarele catolice. În câteva orașe mari s'au întemeiat școli pentru tot felul de învățături înalte, zise *Universități* (la Paris, Bolonia, Praga etc.). Profesorii făceau lecții tot în limba latină și predau întâi gramatica, retorica și dialectica, apoi: aritmetica, geometria, astronomia și muzica. Temeiul științei pe vremea aceea însă era *teologia și dreptul*. Învățătura mergea greu pentru că se întemeia mai mult pe discuțiuni teoretice și sarbede, fără demonstrații și experiență.

La Universitatea din Paris mergeau studenți din toată lumea, ca să asculte pe vr'un profesor vestit; ei se organizau în tovărășii sau *colegii*, dar trăiau prost, fără bani, așezați jos pe pac sau fân; mulți din ei cereau de pomană spre a trăi, dar erau foarte neastâmpărați, și nici judecătorii regali sau poliția n'avea dreptul să-i atingă, ei având un tribunal special al lor, înlăuntrul Universității. Erau și studenți călători, care-și pierdeau timpul umblând veșnic

dintr'o țară 'n alta, și din școală în școală, până ce îmbătrâneau : le plăcea viața de student.

3. *Artele.* În orașele mari se zideau biserici de o înălțime uimitoare ; cu două turlle în față sau numai cu unul lung și ascuțit, se părea că vor să atingă norii cu vârful lor. Aceste biserici, în care bolta deasupra ușilor și fereștilor este o curbă frântă, se zic gotice, adică în *stil gotic*. La ele lucrau arhitecți și sculptori, pentru că sunt împodobite cu statui cioplite frumos, închipuind sfinți sau regi. Cele mai frumoase biserici în Franța, în stilul acesta sunt : Notre Dame din Paris, catedrala din Reims, ruinată în timpul războiului de Germani și cea din Strasburg. În Italia avem Domul din Milano, făcut din marmură albă. Acest fel de arhitectură s'a întrebuițat apoi și la castele și la palate în toate țările catolice ; până în Moldova a ajuns această modă, pe care o vedem la bisericile făcute de Ștefan cel Mare. Celelalte biserici de la noi însă, s'au zidit în stil bizantin, adică după altă modă, venită de la Bizantini — cum este Curtea de Argeș.

„O biserică în stil gotic stârnește admirația încă de la mari depărtări, fiindcă ea domină ca un colos toate clădirile moderne dimprejur ; de apropiate ea uimește prin înălțimea amețitoare a turlor încărcate de podoabe în piatră cioplită ca o minunată horbotă, în jurul ușilor, fereștilor, pe muchii și la streșini. O adâncă emoție te cuprinde când intri în lăuntru sfintei clădiri. Pe coloane subțiri ca fusele se sprijină, o boltă largă, care se înalță spre nori, cu creștetul său ; ai crede că totul se va prăbuși, dar ea durează de secole. Toată biserica e plină de ferești și rozete. Interiorul pare că vorbește inimii, ochilor și urechilor : strălucitele vitralii dela rozete și ferești cu picturi multicolore, picturile de pe pereți, paveaua în mozaic, altarele bogate în marmură, argint, aur și veșminte scumpe. În zile de sărbătoare, clopote străvechi, din sec. VI, trimet în aer intonații mărețe, pe când în lăuntru, la corul credincioșilor și clerului, însoțit de instrumente muzicale, răspunde orga,

ale cărei sunete se isbese cu sgomot în bolțile înalte, de unde se resfrânge în numeroase ecouri, până în fundul locașului sfânt ‘.

După *Abbé Gagnol*

4. *Costumul* s'a schimbat în câteva rânduri, în timpul Evului Mediu. Francii și celelalte popoare barbare au luat la început îmbrăcămintea Romanilor, tunica și toga, păstrând pantalonii lărguți, pe cari-i purtau Galii și Dacii.

21 bis. *Senior franc (sec. IX.)*

Cu timpul tunica devine cămașă de pânză la cei mai bogați, cei săraci n'au avut cămașă până în sec. XII; iar toga se înlocuește cu un fel de mantie încopciată pe umăr sau cu o pelerină. Pantofii n'aveau tocuri și se încheiau pe picior cu șireturi. În timpul cruciatelor, bărbații au luat de la Răsăriten moda hainelor lungi până la călcâe, în care înotau bărbații ca și femeile. Spre deosebire de costumul vechiu, simplu, hainele se împodobesc acum cu tot felul de broderii de aur, ciucuri și blăni de samur. Dar țăranii au

păstrat vechiul costum scurt și strimt, fiind mai comod pentru lucru. Hainele lungi la nobili au durat până în sec. XV, la sfârșitul Evului Mediu.

Costumul de războiu însă, pe timpul cruciatelor, era cu totul diferit. Peste o haină vătuită, strânsă pe corp se punea cămașa de zale, care îmbrăca și capul și atârna până la genuchi. La alții se prelungea în formă de pantaloni până la glesne; peste haina de zale se îmbrăca adesea o tunică de pânză sau mătase, fără mâneci, încinsă la mijloc și decorată cu stema de familie. Casca, lancea și scutul completeau armura cavalerului.

Bărbații își retezau părul la frunte, iar pe umeri cădea întreg; rădeau mustățile și barba.

IV Europa după Cruciate

(1300 -- 1500)

1. RASBOIUL DE O SUTA DE ANI.

Intre Franța și Anglia.

După cruciate regatul francez și cel englez erau cam deopotrivă de tari; pentru ca să isgonească pe Englezi din Franța s'a încins atunci un războiu aprig între cele două popoare, ce ținut mai o sută de ani. S'a terminat cu izbânda Francezilor însuflețiți de vitejia unei fecioare: Ioana d'Arc.

1. **Regatul francez sub Filip cel Frumos.** Franța se împuternicise cu deosebire pe timpul regelui Filip cel Frumos. Prin violență sau prin căsătorii, el știu să pună mâna pe mai multe feude autonome pentru a-și mări veniturile. El înțelese că nu poate un rege să fie temut și respectat de prieteni sau de dușmani, dacă n'are oaste puternică. Dar pentru a ține oaste trebuesc bani mulți. De aceea nu s'a gândit la altceva, în tot timpul domniei, decât cum să-și umple vistieria cu bani, prin orice mijloace. Intre comitatele vasale regelui era și *Flandra* (parte din Belgia de azi) un ținut plin de orașe cu locuitori harnici și bogați. Umbla vorba pe timpuri că „toată Flandra e oraș lângă oraș”. Filip puse ochii pe dânsa, purtă războiu cu orașele aliate contra lui și la urmă isbuti să alipească o parte la domeniul său.

Din nevoia de bani Filip se certă și cu papa Bonifaciu, care nu-i da voie să pue la bir pe clerici. Filip întreabă pe aleșii țării, cari se adunau la chemarea lui, sub numele de *Slărite generale*. Adunarea dădu dreptate regelui, care

22. *Filip cel Frumos.*

spre a se răsbuna pe papă, opri pentru vistieria lui *dijmele* bisericesti, cuvenite Sf. Scaun. Când Bonifaciu se pregătea să-l excomunic pe rege, el trimese la Roma niște cavaleri să-l insulte și să-l aresteze. Bătrânul Papă muri de supărare și în locul său a fost ales un francez; acesta ca să placă mai mult regelui și-a mutat scaunul la o moșie a sa în Franța, în orașul *Avignon*.

Filip cel Frumos mai făcu și alte isprăvi: desființă ordinul Templierilor, care se îmbogățise și nu mai era de folos, îndemnă pe țărani să plătească niște *taxe de desrobire* (affranchissement), pentru a căpăta drepturi asupra peticelor lucrate de dânsii — apoi întemeie *oaslea permanentă*, adică statornică, cu soldă, ca să fie gata ori când la porunca regelui.

2. Anglia sub Eduard III. După Cruciate au fost în Anglia trei regi cu numele Eduard. Cel dintâi a fost om de ispravă: i a lăsat o amintire bună; al doilea s'a purtat rău și supușii răsculați l'au închis într'o cetățue pân' la moarte. Al

23. Filip de Valois.

treilea a semănat celui dintâi și era pe jumătate francez, căci mama sa Isabela era fiica lui Filip cel Frumos. S'a întâmplat că în Franța s'a stins neamul lui Filip. Fiii săi au murit fără urmași. Eduard a pus atunci gând să ocupe tronul Franței, ca o dreaptă moștenire din partea mamei sale. Dar baronii și episcopii regatului francez nu voiau un rege din țară streină; ei au pus lege nestrămutată *că: în Franța n'au drept la tron femeile și fiii acestora*. Au chemat deci

la domnie pe *Filip de Valois*, văr primar cu ultimul rege. Dar Eduard din Anglia nu vrea să-și lepede dreptul său și începe un războiu, care-a durat apoi *o sută de ani*. El a ținut așa de mult, fiindcă Englezii erau am-

bițioși și voiau să păstreze măcar feudele sau stăpânirile din Franța. Însă și Francezii nu s'au lăsat mai pe jos. S'a deșteptat la dânsii mândria de neam (sau simțul național) care îi îmboldea să alunge pe *streini* din țara lor. Căci pe timpul acesta nobilii din Anglia nu mai vorbeau limba franceză, ca pe timpul Cruciatelor; vorbeau *engle-*

24. Una din vestitele bătălii (de la Azincourt) din războiul de 100 de ani.

zește, în limba poporului, căci se *englizaseră* pe deplin și când veneau în Franța, se păreau *streini*.

3. *Biruințele engleze.* În prima parte a războiului, numai Englezii au avut biruințe. Eduard III distruse flota franceză și putea să treacă marea Mănecii ori când voia, pe când Francezii nu puteau trece în Anglia. Odată veni cu 30.000 cavaleri îmbrăcați ușor și arcași, pe lângă care țâra câteva *bombarde*, un fel de tunuri primitive, cari aruncau pietre în loc de ghiulele și pradă mai multe provincii.

Filip cu o oaste mai numeroasă, formată numai din cavaleri greu înarmați, luă la goană pe Englezi, cari s'au oprit peste noapte la *Crecy*; acolo au făcut ei tabără ocolită de șanțuri și metereze, formate din căruțe și mărăcini. Francezii, în loc să se odihnească mai întâi din alergătura lor, cum i-au ajuns, rupți de oboseală și fără să țină rânduiala în luptă, au pornit lupta, prin întunec. Armura lor era așa de grea, că cel ce era răsturnat de pe cal cu lancea, nu se mai putea ridica ușor de jos, și era luat prizonier. Aceste greșeli făcute de Francezi i-a făcut să piarză lupta cu pagube grozav de mari: 30.000 cavaleri și seniori căzură atunci morți pe câmpul de luptă. Acolo i-a dus nechibzuința și dezordinea lor în luptă.

Zece ani mai târziu, Englezii au câștigat prin tactul lor o altă biruință vestită la *Poitiers*; cu toate că erau de cinci ori mai puțini ca Francezii, ei au biruit pe Francezi, cari luptau vitejește, însă neprevăzător — ba au prins și pe regele francez, Ioan cel Bun, care stătu mult timp prizonier la dâșii.

25. Castelul „Louvre” pe timpul războiului.

4. **Dugueselin.** Ca să scape din robie, regele francez încheie o pace rușinoasă lăsând Englezilor o mulțime de provincii. Odată cu această nenorocire au mai venit și altele peste Franța: ciumă, biruri grele și răscoale de țărani. Chiar companiile de mercenari, soldați cu plată ai regelui, s'au apucat de jaf, după încheerea păcii. S'a ridicat atunci un cavaler viteaz și înțelept, care

mântui Franța de aceste suferințe: Duguesclin. Acesta adună sub comanda sa companiile de mercenari și cuceri încetul pe încetul mai toate posesiunile Englezilor. Norocul Franței însă n'a durat mult timp, căci pe când se afla în scaun un rege nebun (Carol VI), Englezii năvălesc din nou, înving pe Francezi și regele lor se încoronează rege al Franței.

5. **Ioana d'Arc.** Atunci Franța s'ereea mai rău ca ori când: mai bine de trei sferturi ascultau de regele englez, iar Carol VII, fiul regelui nebun, abia mai putea să stăpânească un pic din regatul său. El se gândea chiar să fugă în Spania, când îi veni în ajutor Ioana d'Arc, ca să-l ducă la biruință și să mântue țara de Englezi.

Ioana (franțuzește Jeanne), era fată de țaran fruntaș în Douremy un sat din Lorena, și își petrecea timpul ca toate sătencile din timpul său, cu acul, cu furca și cu rugăciunile: tot ea păzea și vitele tatălui său pe colinele din jurul satului. Era însă foarte simțitoare, blândă și evlavioasă, și i se rupea inima de milă pentru Francezii răniți și morți în războiu. Prin 1421, ea văzu într-o zi o lumină orbitoare, din care se auzi ca o voce poruncitoare: „Ioana, fiu bună și cuminte”. Apoi avu vedenii cu îngerul Mihail și alte două sfințe, care se făcea că îi zic „să meargă ca să dea regelui regatul său”. Ea înțelese că aceste voci îi cer ei să isgonească pe Englezi din țară. Cinci ani ea n'avu curajul să plece. În urmă își luă inima'n dinți, și mergând la căpitanul jinetului, primi arme, un cal și câți-va soldați ca să o conducă la rege.

Fecioara entusiasmă și iu să toarne curaj în mica oaste a regelui. Ea merge întâi la Orleans cu o mică ceată, străbătând printre oștile engleze și isbuti să le alunge din jurul orașului, împreună cu târgoveții înflăcărați de cuvintele ei. Această isbândă produse o desmorțire și înflăcărare neașteptată la poporul francez: din toate părțile alergau sub steagurile „sfintei” ca să mântue țara de Englezi și isbânzile se țineau lanț. Ioana conduse pe rege chiar la Reims, unde era datina să se încoroneze regii francezi și Carol VII se încoronă după datină. Curând după aceea, Ioana d'Arc fu prinsă de Englezi, și arsă pe rug, sub cuvânt că este vrăjitoare. Dar moartea eroinei a întărit și mai mult pe Francezi, cari au isbutit să curețe Franța de Englezi în timp foarte scurt. Astfel s'a încheat războiul dintre Franța și Anglia, tocmai în anul 1453, când Turcii puneau mâna pe Constantinople.

2. LUDOVIC XI IN FRANȚA.

Războiul celor două roze în Anglia.

1. Feudalii de neam regal. După războiul de o sută de ani, Carol VII putu să domnească iarăși singur peste întreg regatul Franței. Dar cuvântul său nu era ascultat în toate părțile; erau în Franța câteva feude mari, stăpânite de feudali, cari se trăgeau din familia regală. Căci regii țineau la vechiul obicei de a împărți pământuri întinse la frații și rudele lor, cu titlul de *apanagiu*. Dar acești feudali de

26. Ludovic XI între curtenii săi, aleși dintre burghezi, și vorbind cu un țaran.

neam regal pretindeau să domnească întocmai ca regele, fiecare în feuda sa. Cel mai puternic dintre acești feudali noi, era *Carol Indrăzneșul*, ducele *Burgundiei*. El voia să-și facă un stat cu totul deoschit de Franța și după dânsul se îndemneau și alții să facă tot așa. Franța era gata să se desbine în mai multe țări.

2. Ludovic al XI. Do această nouă primejdie a scăpat-o Ludovic XI, fiul lui Carol VII, care își puse de gând să domnească întocmai ca Împărații romani de odinioară, adică în mod absolut. Ca să se apere de rege, feudalii s'au întovărășit cu toții, formând o alianță, numită „Liga

melui public". Ludovic a fost învins la început, dar el era omul care să se dea înapoi, când și-a pus ceva în minte. Posomorît la fire și retras, ura petrecerile și se purta îmbrăcat veșnic ca un pelerin. Ziua și noaptea țesea planuri și intrigi cum să înșele și să încurce pe dușmanii săi. Ca să nu fie trădat de nobili, el punea în funcții numai burghezi învățați și se purta părintește cu țărani.

3. Carol Indrăsnețul. Dintre marii feudali cel mai de temut era ducele Burgundiei, Carol Indrăsnețul, un nepot de văr al lui Ludovic. Jumătate din stăpânirile lui Carol erau meau de Franța și jumătate de Imperiul german. El mai stăpânea Țările de jos și dorea să pună mâna pe Lorena, Savoia și Elveția; visul său era să întemeieze un regat mijlociu între Franța și Germania (așa cum fusese Lotaringia cea veche). Era viteaz fără pereche și se silea să întrecă în șiretenie pe regele Ludovic. Dar acesta îl pândea și țesea la intrigi. Fără să lupte pe față, el isbuti să asmuțe împotriva lui Carol mai mulți dușmani deodată și să ațâțe o răscoală pe supușii lui. Când era să capete coroana regală de la împărat, tot din cauza lui Ludovic n'a primit-o. Atunci Carol se repez asupra Elveției, care își câștigase libertate curând neatârnată; dar vitejii munteni din această țară l-au bătut în două locuri și l-au alungat cu rușine. El muri la asediul cetății Nancy și cu moartea lui se sfarmă și puterea întemeiată de dânsul. Partea franceză a Burgundiei este apucată de Ludovic XI, iar cea germană a fost moștenită de fiica sa Maria de Burgundia.

Dispărând unul din cei mai primejdioși adversari, Ludovic avu tot răgazul ca să-i răpue și pe ceilalți mari feudali: mai toate feudele mari au căzut în mâna sa prin diferite mijloace (căsătorii și confiscări). În chipul acesta, Ludovic făcu să se simtă în tot regatul Franței autoritatea regelui, de care trebuiau să se cutremure toți, de la mic până la mare. Acum se putea zice că Franța are *un singur stăpân*, că este deci *o monarhie absolută*; din cauza aceasta regele Ludovic XI, cu toate cusururile sale, e socotit ca unul din regii, cari au făcut *mull bine* țării sale.

4. **Războiul celor două roze, din Anglia.** Sfârșindu-se războiul de o sută de ani în paguba Englezilor, cum știți s'au produs în Anglia un șir de turburări din cauza acestor războaie. Mulți baroni erau nemulțumiți pe regele Henric VI, care nu știuse să biruiască. În capul nemulțumiților era vădit regele, Richard (cit. Riciard) de York, care visa tronul. Nobilii s'au despărțit atunci în două tabere, susținând unul pe rege, care era din ramura de Lancaster, iar altele pe Richard de York. Ambele familii aveau ca emblemă (scut deosebit) una un trandafir roșu, alta un trandafir alb. Din cauza aceasta, războiul ce s'a deschis între cele două familii s'a numit al *celor două roze*. El ținu treizeci de ani, aducând multă pagubă și nenorociri în țară; a fost ca o pedeapsă divină asupra Englezilor, pentru câte rele făcuseră în Franța, în cursul războiului de o sută de ani. Când tronul ajungea în mâna unui rege din familia York, el măcelărea pe toți partizanii, câți prindea, ai familiei rivale, și invers.

Odată un rege din familia York ucise pe toți Laucasienii, afară de unul, *Henric Tudor*, care scapă numai prin fuga în Franța. Dar și fiii aceuia au fost măcelăriți, unchiul lor, Richard II, care rămăsese ca episcop, la moartea regelui. Acest Richard apucă tronul și fu cel mai sângeros tiran al Angliei. Mai târziu s'a întors Henric Tudor, învins, și luând soție din familia dușmană, a împăcat cele două tabere în luptă.

5. **Dinastia Tudorilor în Anglia.** Henric VII Tudor este deci întemeietorul unei noi dinastii în Anglia. El creșterea veniturile regale, oprind pe seama visteriei mulțime de moșii confiscate în timpul războiului, de la baroni. Fii săi puternici și respectați de toți, Henric isbutea să înfrâna orgolul și cerbicia baronilor; toți erau datori să vie la judeca regelui și nu mai aveau voie să țină soldați înarmați pe seama lor. Henric aduse deci țării sale același serviciu pe care îl făcuse Ludovic XI Franței: a crescut *puterea regescă* asupra baronilor, a făcut ca țara să asculte cu teamă de un singur stăpân. Anglia ajunge și ea un regat absolut ca Franța, uitându-se libertățile dăruite odinioară de Ioan fără Tărie.

3. FERDINAND CATOLICUL ȘI ISABELA

Intemeietorii Spaniei.

Regatele din peninsula Iberică. Încă de pe timpul cuceririlor se formase în peninsula Iberică mai multe regate, pe pământurile cucerite de la Musulmani. Cu timpul s'au mai unit câteva la o altă și au rămas la urmă pe coasta Oceanului Atlantic era *regatul Portugaliei*, pe coasta de nord, aceeași întindere ca azi; la mijloc, pe platou, *regatul Castiliei* și despre Apus, *regatul Aragon*. Aceste regate ocupau mai toată peninsula, pe la sfârșitul secolului de o sută de ani; numai o mică fâșie la Sud rămăsese în mâna Maurilor cu numele de *regatul Grenadei*. În regiunile erau aici moștenitorii Arabilor, fiind de aceeași cu turcii dâșii. Ei se luptau cu îndârjire să nu scape din mâna cuceritorilor puțin această mică țărișoară, cât le mai rămăseseră din întinsa lor stăpânire. Cu toate astea, soarta regiunii Grenadei era în mâna creștinilor. S'a întâmplat ca de s'au adunat la un loc puterile a două regate, s'a făcut o căsătorie: *Ferdinand Catholicul* regele Aragonului și *Isabela* regina Castiliei (la 1479). Cu chipul acestei căsătorii s'a format *regatul Spaniei*, iar Castillanii și Aragonienii au format poporul *spaniol*, care se deosebesc puțin de limbă de poporul portughez.

Ferdinand Catholicul, după căsătoria cu *Isabela*, puse la înlăturare stăpânirii Maurilor în Spania. El cuceri după lupte lungi și dure *regatul Grenadei* și isgoni o mulțime de Mauri din regiune. În orașele cucerite Spaniolii au găsit o civilizație înaltă. Aceste cinstite Maurilor: moschei minunate ca cea din Cordova, palate regești ca în basme, cum este curtea reală din Alhambra; apoi universități în care învățau mai mult de 20.000 studenți, băi încăpătoare și irigații.

Ferdinand era prea orbit de credința lui: el nu voia să se lase de Maurilor, cari n'au fugit, să se închine în altă lege. Pentru a împiedica *Inchiziției*, tribunalul călugărilor, el începu

o prigonire sălbatică împotriva Maurilor și Evreilor, cum erau prigonți creștinii înainte de Constantin. Urmașii au fost că Evreii și Maurii au fost nevoiți să plece din Spania în alte țări. Agricultură și industria țării a suferit foarte mult, pentru că cei mai buni agricultori și meseriași

27. Ferdinand Catolicul și Isabela.

erau Maurii, pe Spaniolii se priceau mai mult la război. Nobilii spanioli erau așa de mândri și scultători de rege. Știm că fuseseră cei din Franța și Anglia. Dinand Catolicul ieși și pe dânsii la reședință. Cu ajutorul milițiilor orășene precum și al navelor de cavaleri-călugări, i-a bătut și le-a dărâmat stelele. Puterea lui era nemărginită (rege absolut) în Spania; numai la nevoie, când avea să pună biruri, el era dator a chema o adunare (*Cortes*) formată din deputați aleși de nobili și de orășeni, pentru a le cere învoire. În timpul lui Ferdinand și al Isabelei, s'a făcut descoperirea Africii de Sud, și a Americii, la care au luat Spaniolii și Portughezii.

ITALIA DUPĂ CRUCIATE.

1. Statele italiene. În timpul acesta se petrece și în Italia o schimbare mai însemnată. Anume, știm că pe timpul Cruciadelor erau o pusderie de stăpâniri mărunte; fiecare oraș avea guvernul său, fiecare conte și duce era stăpân pe pământul său iar de Impărat ascultau doar cu numele. Aceste orașe au format niște alianțe în luptele purtate cu Frederic Barbăroșie și nepotul său Frederic II. Mecjdia din afară a silit pe Italiani să se unească în

largi ca să se poată apăra. Așa s'au format în Italia cinci republici și ducate mai mari, alături de Statul Papal și Regatul Neapolei. Păcat a fost numai că în Italia nu s'au putut uni și aceste țărișoare ca să formeze un singur regat, așa cum s'a întâmplat în Spania.

În regatul de Neapole domnea casa de *Anjou*, după moartea Hohenstaufenilor; în timpul acesta s'a făcut o războiă în Sicilia, din cauza tiraniei regale și insula a căzut în stăpânirea Aragonului. Mai târziu a căzut și Calabria și chiar Neapole, în stăpânirea acestui regat. Cel se poate zice că *mai jumătate din Italia era în mâna străinilor.*

Statul Papal. o ducea foarte rău pe timpul acesta, din cauza unei desbinări ivite în sânul bisericii catolice: *simonia cea mare*. Când s'au liniștit lucrurile, ajunge papă Alexandru Borgia, vestit prin viața desfrânată de la curtea lui. Fiul lui, Cesar, isbuti să curețe statul de seniorii răsculțători și plănuia chiar să unească Italia întregă în stăpânirea Papei.

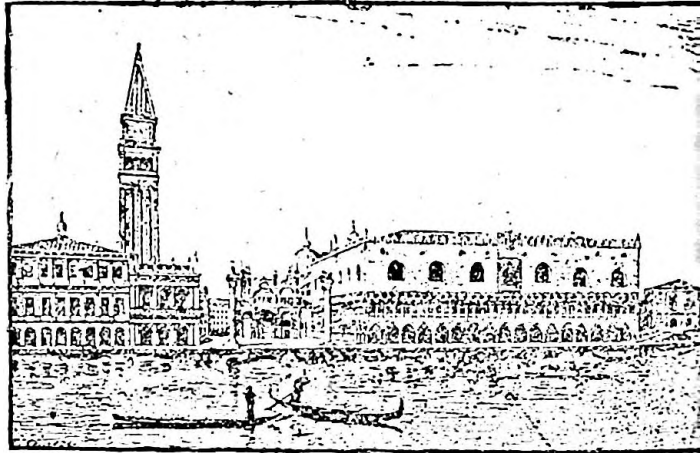
Florența. Cele mai vestite republici din Italia au fost: *Florența, Veneția și Genova*. Florența întrecea pe toate cele italiene în industrie. Meseriașii erau organizați în bresle, numite de dânsii *arte*. Breslele mari (arte majore) erau conduse de băncari, medici, notari, postăvari, blănari; cele mici alegeau din sânul lor opt fruntași (*priori*), cari conduceau timp de două luni, și un *gonfalonier* sau stegar.

În târziu, această dregătorie a căpătat-o în moștenire familia *Medici*. Din Florența s'au ridicat atunci niște scriitori și artiști de talenți, încât ei au rămas de model în literatura italiană de mai târziu. *Dante Alighieri* este până în prezent cel mai mare poet al Italiei, cu toate că a trăit și a scris pe la 1300. Tot în Florența s'au construit atunci cele mai frumoase clădiri.

Veneția și Geneva erau două republici negustorești; ele aveau nenumărate corăbii și negoțul din Marea Mediterană era pe mâna lor. Veneția apucase multe insule de

la Bizantini, în urma Cruciaterii a IV-a, iar Genova a obținut stăpânire pe comerțul din Marea Neagră; avea colonii în Crimeea (orașul Caffa) și în țara noastră: Chilia și Cetatea Albă (numite Licostomo și Moncastro).

Dar cei mai mari bancheri și negustori din toată Europa se găseau pe atunci la Veneția, centrul comerțului și al bogățiilor. Republica Veneția era condusă de un

28. Campanila, piața San Marco și Palatul Dogilor din Veneția (cu 470 membri) și un *doge*. La anul 1310 s'a rânduit un consiliu mic de 10 inși, având putere de a judeca și de a condamna chiar pe *doge*; toți tremurau de frica lor. Trebuia să fie pentru ca republica să fie bine condusă și să păzească dreptatea păzită.

4. IMPĂRĂȚII GERMANI ȘI PAPII, DUPĂ CRUCIATE

1. Neorânduiala din Germania. După moartea lui Frederic II, Hohenstaufenii n'au mai fost aleși la tron, nici alții, cari s'au ales, n'au fost în stare a cârmui țara. Germania a fost vreo 25 de ani ca și fără stăpân. Pentru cauza aceasta feudalii germani și-au făcut de cap. Căpeteniele mari de la început s'au sfărâmat în o pusderie de feude mici, iar orașele mari se cârmuiau singure. În haosul acesta fiecare făcea ce voia și se apăra cum putea; răsl

Albării la drumul mare era un lucru obișnuit : se zicea în Germania domnește *dreptul pumnului* (Faustrecht), căci al celui mai tare.

Rudolf de Habsburg. Feudalii se împăcau foarte bine în această stare de lucruri, și nu vreau să știe de un stăpân. Tot căutând să aleagă un împărat slab, care să le lăsa o păpușă, spre a purta coroana drept-lege, feudalii s-au păcălit odată. Au ales pe *Rudolf de Habsburg*, un bătrân de 55 ani, fruntaș din Elveția, dar de care nu știa nimeni în Germania: Indată ce s'a încoronat rege, împăratul conte s'a apucat să facă rânduială în Germania. „Dreptul la treapta cea mai înaltă, zise el, nu voi înceta să-l răstoar pe împilători și a fi de ajutor celor slabi”. Interzis feudalilor de a se bate între dâșii, iar cu ajutorul câtorva, dărâmă castelele conților bandiți, și aduce liniștea pe drumuri și în sate. Multe din domeniile feudale erau răpitate de feudalii cei mari, în special în *Mocar* regele Boemiei. Acesta ocupase mărea *Austriei* și alte ducate vecine. Rudolf îl bate, iar posesiunile luate de la dânsul le păstrează pentru familia sa, care ajunge să fie cea mai puternică în toată Germania. Aceasta am spus că feudalii s'au păcălit, când au ales pe Rudolf, căci au dat de stăpân, când ei căutau doar o formă de rege. De acum înainte numele Habsburgilor va răzăni pe veacuri de al Austriei, și pe viitor, când vom vorbi de „Casa de Austria” vom înțelege pe Habsburgi. Urzile lui Rudolf au lărgit stăpânirile lor, ocupând și alte țări vecine (Boemia, Silezia, Tirolul și mai târziu chiar Ungaria).

Neatârarea Elveției. Am văzut că Elvețienii au câștigat biruințe frumoase asupra lui Carol Indrăsnețul, regele Burgundiei, care vru să-i aducă în stăpânirea sa. În timpul acela Elvețienii erau liberi și țara lor neatâră; dâșii erau liberi de vreo sută—două de ani. Țăranii elvețieni și-au câștigat libertatea luptând vitejește cu regele de Austria, urmașul lui Rudolf. Stăpânirea austriacă

le făcea multe neajunsuri și dâșii erau deprinși a trăi mai în voce, fără multe corvezi și biruri. Deci s'au răsculat în cete, sub conducerea viteazului *Wilhelm Tell* și au bătut de mai multe ori pe cavalerii, îmbrăcați în fier până în dinți. Cea mai vestită biruință a lor a fost la *Morgarten* (1315), unde muntenii luptau cu bolovani și săgeți, aruncate de pe culmi asupra oștilor din vale. După ce a scăpat de stăpânirea austriacă, Elvețienii s'au organizat în *cantone*, un fel de județe, care, unite la un loc, formează mează republica Elveției.

4. **Carol IV de Luxemburg.** Principii alegători s'au ferit în urmă să mai dea coroana familiei de Habsburg și au ales pe *Carol IV din ducatul Luxemburg*, care stăpânea și regatul Boemiei, ca moștenire. Fiind o fire de om pașnic, nu este vestit prin răsboaie, ci prin faptele păcii. Îi plăcea cu deosebire să locuiască la Praga, capitala Boemiei, unde a făcut multe construcții frumoase și solide, ce se mai văd și astăzi. Acolo a întemeiat *Universitatea* cu care se mândrește Cehii, prin vechimea ei. Carol IV a mai făcut o rânduială (scrisă în actul zis *Bula de aur*), prin care se hotăra cum să se facă pe viitor alegerea împăratului german. Numai șapte principii au drept de alegător (sunt *electori*): trei clerici (episcopii de Maintz, Colonia și Trêves) și patru laici: regele Boemiei, contele Palatin, de la Rin, ducele Saxoniei și markgraful de Brandenburg. Ei se adunau într'un palat la Frankfurt pe Main și împăratul ales mergea apoi să se încoroneze la Aachen — vechea reședință a lui Carol cel Mare.

5. **Sigismund de Luxemburg** era fiul lui Carol și înaintea de a fi ales împărat, căpătase tronul Ungariei. Pe timpul său Turcii se apropiau de Dunăre și amenințau Ungaria. Ca să-și apere regatul, Sigismund intră în legătură cu Mircea Domnul Țării Românești, apoi întocmi o mare oaste cu ajutor de la Francezi și Germani, ca un fel de cruciadă în contra Turcilor, dar fu învins la Nicopole. După aceea l-au ales împărat n'a mai avut timp să se ocupe de Turci.

căci era încurcat cu trebile împărătești. Mai cu seamă îi dote mult de lucru *Schisma cea mare* din Apus și războiul cu Husiții.

Ne aducem aminte că Filip cel Frumos regele Franței isbutise a muta reședința Papilor la *Avignon*. Acolo au stat ei vreo 70 de ani, până când unul se hotărî să se întoarcă la Roma. Dar Cardinalii francezi au ales, după plecarea lui, alt papă în Avignon, așa că s'au pomenit catolicii cu doi papi deodată, cari se afuriseau unul pe celalt. Parte din catolici țineau cu cel din Roma, parte cu cel din Avignon și biserica lor era amenințată a se despărți în două (despărțirea în biserică se zice *schismă*). Împăratul stăruia să se adune un sinod, care să hotărască cine este adevăratul Papă; ca să-i îm-

29. Sigismund de Luxemburg.

pace, episcopii au ales un al treilea, dar cei doi nu s'au retras din scaun, așa că erau acum trei papi în loc de doi. Numai la sinodul din Constanța (1414) a isbutit împăratul Sigismund să împace lucrurile și, detronând pe cei trei papi, au ales altul care a fost recunoscut de toți catolicii.

6. Erezia lui Ioan Hus. Tot la sinodul acesta s'a desbătut și procesul lui Ioan Hus, dat judecății pentru că propoveduia idei neprimite în biserica apuseană. Hus era preot și profesor la Universitatea din Praga, unde învăța că Papa nu este lipsit de greșeli și orice creștin are drept să tâlmăcească Sf. Scriptură, așa cum înțelege el, nu cum spun preoții catolici. Hus a fost condamnat să fie ars pe rug ca *eretic*, dar Cehii, cari credeau în ideile lui, s'au răsculat și, după un războiu sângeros, au despărțit Boemia de împărăție, alegând un rege de ncamul lor.

După ce s'a potolit cearta dintre Catolici, au început creștinii a se gândi și la schisma cealaltă, dintre catolici și ortodocși. Împărații bizantini din familia Paleologilor stăruiau mai mult să facă *Unirea* cu Roma, ca să capete ajutor din Apus în contra Turcilor. De aceea s'a ținut un mare sinod la Florența, unde s'au adunat episcopii ortodocși și catolici de au iscălit un act de *Unire*. La întoarcerea acasă, episcopii greci au fost înfrunțați de popor, pentru ce au iscălit; unirea s'a stricat îndată, rămânând lucrul cum au fost.

5. LUDOVIC CEL MARE DIN UNGARIA

și ginerii săi: Sigmund și Jagello.

Carol Robert, tatăl lui Ludovic. Pe la anul 1300 se stinge în Ungaria neamul regesc, coborător din Arpad; magnații au chemat atunci la tron pe *Carol Robert* regele din Neapole, care era de neam francez, din familia de Anjou. Carol aduse în Ungaria multe datini feudale din Apus, precum și moda în îmbrăcămintea ostașilor și curtenilor. Din faptele lui, cea mai însemnată este războiul ce avu cu Basarab, Domnul Țării Românești la 1330. Regii unguri dinaintea sa primiau tribut de la voevozii români, cari domneau în Oltenia și Muntenia. Dar, de curând se petrecuse o schimbare la noi: viteazul Basarab unise voevodatele mici, puindu-le sub stăpânirea lui și astfel întemeiază o puternică Țară Românească. Ba nici tribut n'a vrut să mai plătească Ungariei. Mult timp a înghițit această jignire Carol Robert, așteptând peste douăzeci de ani un prilej să se răsbune. Dar când veni în țară la noi, oștile sale au fost potopite în văile Carpaților de oamenii lui Basarab. Trei zile au fost pisați și bătuti Ungurii de Români cu bolovani și săgeți, cât au fost nimiciți cu totul și regele abia a scăpat cu fuga.

2. *Ludovic cel Mare*, fiul lui Carol Robert a fost unul din cei mai însemnați regi ai Ungariei. El continuă lu-

făcut nici un războiu cu acești năvălitori și i-a lăsat să înainteze în Europa.

Muri după o glorioasă domnie de 40 ani (1482) și lăasă cele două regate de moștenire celor două fete: Maria și Hedviga.

3. Sigismund regele Ungariei. Căsătorindu-se cu Sigismund, Maria îi aduse ca zestre coroana Ungariei. Acesta este acel Sigismund de Luxemburg, care a ajuns mai pe urmă împărat al Germaniei. Ca rege al Ungariei știm că el s'a străduit să ajute pe Mircea în războiul cu Turcii; ba a organizat și o cruciată, compusă din cavaleri apuseni, car la *Nicopole* a fost învins. Venind și Mircea cu oștile sale, ceru voie să înceapă atacul, însă cavalerii francezi n'au primit să le ia altcineva înainte. Cu aceiași încredere oarbă; care i-a făcut să mănânce bătae de la Englezi la Crécy și Poitiers, Francezii se reped asupra oștilor lui Baiazid; ei sfarmă pri rele rânduri turcești, dar se pomenesc deodată înconjurați de toate părțile de ieniceri, măcelăriți și luați prizonieri. Incurajați, Turcii atacă pe creștini, cari lipsiți de un comandant priceput, se dau înapoi și sunt învinși, cu tot numărul lor de peste 100.000. Pe când Sigismund domnea ca Impărat și peste Germania, s'a petrecut o răscoală a Românilor din Ardeal. Neamurile venetice de acolo s'au unit ca să efuliască pe Români de drepturile și moșiile lor, din cauză că nu erau catolici. Țăranii români s'au răscolat, jefuind și arzând conacele nobililor, dar la urmă au fost biruiți și prizoniți mai cu asupră de cât pân'atunci.

4. Vladislav Iagello, regele Poloniei. Hedviga, a doua fiică a lui Ludovic s'a căsătorit cu ducele Lituaniei, Iagello. Lituania era atunci puternică și se întindea peste ținuturi rusești de la Dyina pân'la Chiev, dar poporul era încă păgân; de aceea a rămas la Moldoveni vorba *littă* ce înseamnă păgân. Ca să ia mâna Hedvigei, Iagello a fost nevoit să se boteze, luându-și numele de Vladislav. Priu această căsătorie s'a unit pentru multe veacuri Polonia

cu Lituania, formând astfel cea mai întinsă țară din Europa.

Regatul polon fusese întemeiat de familia Piaștilor, din care mai însemnat a fost Cazimir cel Mare, unchiul lui Ludovic. În timpul său multe lucruri bune s'au făcut în țară: legi, oaste și orașe, cum erau Cracovia și Liovul.

Ajungând rege al Poloniei, Vladislav Iagello purtă lupte cu Tătarii, ca să-și întindă stăpânirea până la țărmul Mării Negre, apoi cu Cavalerii Teutoni, din Prusia. În războiul cu Teutonii l-a ajutat și Alexandru cel Bun, trimetându-i o oaste de 500 Moldoveni călări, cari au luptat foarte bine la Marienburg. Cât era de puternic Vladislav, el bani tot nu prea avea și s'a împrumutat odată cu vreo 3000 ruble la Domnul Moldovei, pentru care i-a lăsat în zălog *Pocuția*.

6. BASARABII ȘI MUȘATINII.

1. **Basarab Intemeietorul Țării Românești.** După ce voevozii români din Muntenia și Oltenia au scăpat de năvălirile tătărești, au avut de înfruntat lăcomia ungu-rească. Unii din micii voievozi erau nevoiți a plăti un tribut regelui Ungariei; ca să scape de această sarcină umilitoare s'a ridicat *Liloiu*, voevodul Jiului, cu oaste, dar a fost învins și a murit în luptă ca un erou. Ceasul de mântuire însă n'a întârziat mult. Pe când Ungaria se găsea turburată de lupte pentru domnie, iată că se ridică un voevod mai puternic în valea Argeșului. El silii pe toți juzii și voevozii de la Severin până la Milcov să i se închine și pe cei semeți îi alungă. În locul lor, el pune oameni ai săi, cârmuitori sau *dregători* peste județe, ca să țină pace între oameni să adune birul și să-i trimeată ostași la nevoie. Zidește cetăți cu ziduri groase prin locurile mai strimte și întemeiază mai multe târguri, ca într'o țară nouă. Curtea sa domnească era în târgul Argeș, care s'a zis din cauza aceasta *Curtea de Argeș*. Acolo zidi el o fru-

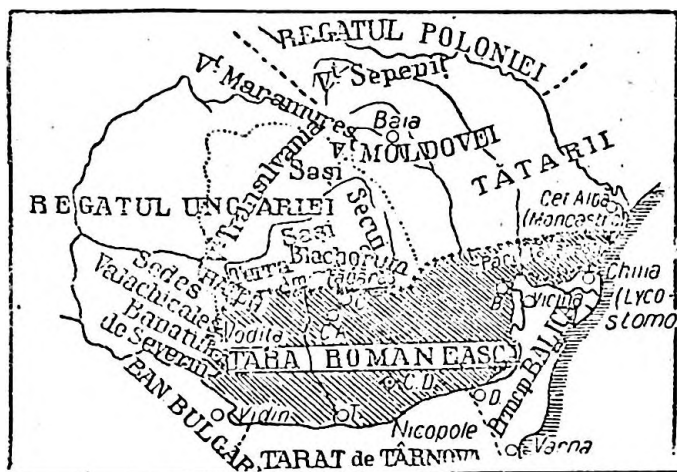
moasă biserică de zid, după model bizantin, care se păstrează până azi, pictată de meșteri aleși. Simțindu-se destul de tare, Basarab n'a mai trimis tribut regelui ungar, și se intitula „Domn a toată Țara Românească”. Regele Carol Robert, se simțea tare jignit de fapta lui Basarab, dar n'avu curajul să-l atace pân'la 1330. Atunci venind cu oștile lui de cavaleri împlătoșați, a suferit o cumplită înfrângere într'o vale îngustă, se crede că pe lângă Câmpulung, la *P. sada*. Biruința lui Basarab asigură neatlărnarea țării. Poporul și-amintește pe Basarab sub numele de *Negru Vodă*, care plecând de la Făgăraș, a trecut munții și a întemeiat Țara Românească, isgonind pe Tătari.

2. **Dinastia Basarabilor.** Din țara întemeiată de Basarab s'a dezvoltat apoi România de azi. Fapta lui este neasemănat de mare între toate faptele din Istoria poporului nostru. Basarab avea tot dreptul să lase fiului său Alexandru, țara creiată de dânsul. Alexandru lăsă moștenitor pe Vlaicu cel rășboinic și acesta pe fratele său Radu. Cu chipul acesta s'au deprins Românii din țara lui Basarab să aleagă Domni tot din familia lui Basarab și așa s'a format la noi *dinastia Basarabilor*. La temelia pusă de Basarab cel dintâi, fiecare din urmașii săi au mai adăugat câte ceva, pentru a întări și desăvârși ceea ce făcuse întemeietorul. Unii au întemeiat biserici și mănăstiri (Tismana, Cozia), alții au dat legi și au făcut rășboae ca să păzească țara liberă și neștirbită.

3. **Mircea cel Bătrân.** Mai însemnat dintre urmașii lui Basarab a fost Mircea cel Bătrân, care domni pe timpul lui Sigismund. Stăpânirea lui Mircea se întindea și peste Carpați pân'la Sibiu și *Făgăraș*, peste Dunăre până la Mare (în *Dobrogea*) și peste Prut până la Cetatea Albă (în *Basarabia*). În lunga sa domnie de 30 de ani, Mircea purtă un rășboiu îndelungat cu Turcii, cari s'au apropiat de Dunăre în timpul său. El ajută mai întâi pe Sârbi la Cosova, apoi bate pe Baiazid la *Rovine* și la *Ialomița*.

și nu se astâmpără, până când nu puse chiar un Sultan după placul său, în scaunul turcesc din Adrianopole!

4. **Bogdan Intemectorul Moldovei** (1360). Pe timpul lui Basarab, Românii dintre Carpați și Nistru ascultau de Tătari. Ludovic cel Mare trimete oștile sale în câteva rânduri să-i bată și după aceea Tătarii s'au retras mai în' spre Prut. La poala munților, pe valea Moldovei, s'a așezat voevodul Dragoș, care plătea tribut regelui ungar. Peste munți, în Maramureș era voevodul Bogdan, care

Harta 10. Țara Românească și vecinii pe timpul lui Mircea c. B.

trebuia să asculte de regele Ungariei. La 1360 el se răscoală din cauza greutăților, ce-i venea din partea regelui și vru să-și facă acolo o țară liberă. Văzând însă că mult timp n'are să poată înfrunta oștile regelui căci Maramureșul este deschis înspre Ungaria, și-a schimbat planul. Chiamă cu sine pe cei mai viteji Români, cari nu se împăcau cu stăpânirea ungurească și trece munții Carpați, scoborând în jos pe valea Moldovei. Acolo dă peste fiii lui Dragoș, îi alungă și ocupând ținuturile lor se proclamă *Domn ne-târnat al Țării Moldovei*. Regele a trimis oști să-l pedepsească, dar n'a făcut nici o ispravă. Bogdan a rămas bi-

ruitor, a pus scaunul în *Baia* și s'a întins cu stăpânirea pân'la Nistru.

5. **Dinastia Mușatinilor.** Lațcu fiul lui Bogdan a domnit căți-va ani și n'a avut parte de feciori, fără numai o fiică. Atunci mai marii din Moldova au chemat la domnie pe un voevod, Petru, care era fiul *Mușalei*, fata lui Bogdan. Neamul lui Petru Mușat a rămas domnitor din tată în fiu, adică a format dinastia Mușatinilor în Moldova, mutând scaunul la *Suceava*.

Cel mai însemnat din primii Domni a fost *Alexandru cel Bun*, care domni pe timpul lui Mircea și Iagello. El făcu multe rândueli și așezăminte trainice în țară: boeriile, Mitropolia, oastea și legile. Pe timpul lui Ștefan cel mare, nepotul lui Alexandru cel Bun, Moldova ajunse mai puternică de cât Țara Românească.

7. IMPĂRĂȚI BIZANTINĂ ȘI ȚĂRILE SLAVE

După Cruciate.

Civilizația bizantină. După ce Mihail Paleologul a cucerit *Constantinopole* dela Latini, se poate zice că Impărăția Bizantină este întemceată din nou. Ea însă nu mai se potrivea acuma cu împrejurările noi, era învechită în obiceiuri și felul său de viață.

Impăratul de odinioară era monarh absolut și sfânt, se consideră „egal cu Apostolii”. Palatul său strălucea de lux, iar veșmintele sale și ale curtenilor numai mătășuri brodate cu firi de aur. Solii popoarelor streine, când veneau la *Constantinopole*, rămâneau înmărmuriți de cele văzute.

Un sol italian povestește că tronul se rezema pe doi lei de aur, care au dat mugete mișcând din coade, la intrarea sa în sală. Tot acolo era un arbore de aur, cu păsări de aur, care cântau. Când solul a îngenuchiat înaintea împăratului, tronul s'a înalțat deodată în sus și s'a scoborit cu împăratul, având veșminte schimbate, fără să se bage de seamă cum s'a făcut.

Palatul era construit de Manuil Comnen la țărmul mării. Acolo se înălțau coloane de aur și argint, cum spune Beniamin de Tudela ; „tronul este întreg de aur și împodobit cu pietre prețioase, iar deasupra spânzură o coroană de aur printr'un lanț de aur, ce vine tocmai la înălțimea capului, când împăratul este așezat. La această coroană sunt pietre prețioase de un așa mare preț, că nimeni nu le poate socoti, iar noaptea nu este nevoie de lumină, căci se poate vedea la strălucirea ce radiază dintr'insele.”

30. Împăratul bizantin înconjurat de arhiepiscopi, boeri, și ofițeri.

În jurul împăratului stăteau miniștrii și o mare mulțime de ofițeri, mici funcționari și ostași de gardă (*scholari*). Provinciile erau cărmuite de *stratei*, cari porunciau ostașilor și funcționarilor de tot felul. Ostașii erau înzestrați cu moșioare, ca răzeșii lui Ștefan cel Mare, având datoria să servească la oaste din tată în fiu. Pe moșiile boeresti trăiau un fel de clăcași, cari plăteau dijme proprietarului și biruri către stat. Moșii întinse și numeroase avea chiar statul și mănăstirile.

Acestea erau așa de numeroase, și bogate în averi, că împărații au oprit de multe ori să nu se mai facă altele noi. Grecii erau foarte religioși, adesea ori se călugăriau boeri, cărturari și chiar împărații. Era însă o deosebire mare între călugării catolici și cei ortodocși. Cei dintâi merg în lume, propovăduiesc și aduc mângăere în sufletul creștinilor; călugării greci stau la mănăstire și poartă grijă numai de sufletul lor. Acolo ei se mai îndeletnicesc și cu meșteșugul construcției de biserici frumoase, ori să picteze sfinți și icoane în culori alese. Multe și vestite erau,

31. Scenă de vânatoare la bizantini.

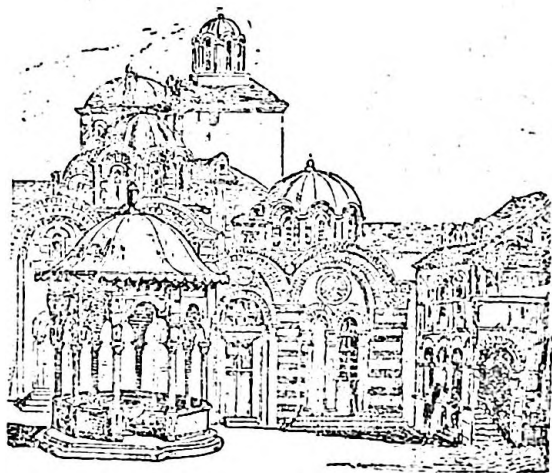
încă mai înainte de cruciate, mănăstirile din Sf. Munte, unde fiecare din popoarele ortodoxe își aveau o mănăstire, pe lângă cele grecești.

Orașele erau de asemeni bine construite, având canal, străzi pavate, băi, școli, spitale și aziluri pentru bătrâni, săraci și orfani; pe lângă alte industrii era dezvoltată mai ales a mătăsurilor.

Așa era până la 1204, pe când Impărăția Bizantină era centrul bogățiilor și învățaturii pentru toată Europa. Însă, după cruciate s'au schimbat mult lucrurile: bogățiile s'au risipit, meseriașii s'au lenevit, călugării se îmbuibau în trândăvie și iubirea de patrie s'a stins la cei mai mulți. Comerțul a rămas de atunci pe mâna Genovezilor și Venețienilor, cari stăpâneau și insulele. În privința învățaturii de asemeni popoarele din Apus le-au luat în-

inte Bizantinilor. Astfel Impărăția de Răsărit decade într'una și abia își trăște zilele de azi pe mâine.

2. Ștefan Dușan, țarul Sârbilor. Pe Sârbi îi scăpase de sub jugul bizantin Ștefan Nemanja, care s'a proclamat *craiu*, adică rege, pe timpul cruciatelor. Cel mai vestit din urmașii săi a fost Ștefan Dușan, care trăi pe timpul lui Basarab. Viteaz și priceput în războiu, acesta s'a folosit de slăbiciunea Grecilor și a cucerit dela dâșii mai toată peninsula (Macedonia, Albania, Tesalia); după aceia și-a luat titlul de țar, fiindcă râvnea să pună mâna

32. M-rea Chilandar dela Sf. Munte

și pe Constantinople sau Țarigrad. El a ridicat pe mitropolitul din Ipec la treapta de Patriarh al Sârbilor, ca să nu mai atârne țara sa de patriarhul grec. Ștefan a alcătuit și un cod de legi pentru Sârbi, culegând de prin legiurile vechi bizantine. Tot atunci s'au tradus în sârbește și alte cărți: *Alexandria*, *Halina*, *Povestea troiană*, etc., care mai târziu s'au tradus și în românește. După moartea lui Dușan, țaratul sârbesc s'a sfărâmat în mai multe părți.

3. Țaratul bulgar. După ce s'a stins familia Asăneștilor în scaunul de la Târnova au venit țari de neam bulgar.

Ei n'au mai fost în stare să păstreze Macedonia și celelalte stăpâniri peste Balcani; nici Români nu mai erau mulți sub stăpânirea lor, de aceea statul a rămas bulgăresc. Cu toate că era așa de mic, între Dunăre și Balcani, țaratul bulgăresc s'a despărțit în trei părți la moartea lui Alexandru, care era cucerit cu Basarab: două le-au luat fiii săi: Șișman la Târnova și Sracimir la Vidin iar a treia parte, între Dunăre și mare, a luat-o *Dobrotici* cu capitala în Varna. Țara aceasta s'a numit după aceea *Dobrogea* și a căzut în mâna lui Mircea :

4. Rușii sub jugul Tătarilor. De când cu năvălirea Tătarilor, a început pentru poporul rusesc o viață plină de umilințe și greutăți. Ei trăiau despărțiți în mai multe principate, supuse jugului tătăresc. Principii trebuiau să meargă cu tribut la hanul tătar din Sarai și acolo în genuchi să sărute tălpile hanului, în semn de supunere. Ba uneori erau bătuiți și ocărâți de stăpânul lor. În această umilință au trăit Rușii peste 150 de ani, până când principele *Dimitrie* a bătut pe Tătari la Culicovo (1380). După aceea s'a ridicat *Timurlenc* un alt han tătăresc din Asia, care a supus pe Ruși din nou. Cele mai însemnate principate rusești erau la : *Chiev*, *Moscova* și *N vgorod*. Cel din Chiev a căzut în mâna Litvanilor. Dar cel din Moscova s'a făcut neatârnat de Tătari și a crescut foarte mult pe timpul lui *Ivan III*, care a luat de soție pe Sofia, din neamul Paleologilor.

Atât Sârbii, Bulgarii, cât și Rușii au luat cultura sau civilizația dela Bizanț. La început episcopii erau greci, școlile cu învățatură grecească, iar în biserici cârțile erau traduse în limba veche slavă. Chievul și Moscova se împodobiau cu biserici multe ca să se asemene Țarigradului. În fruntea țării erau *boeri*, iar țărani jefuiți de pământul lor, se ziceau *mujici*.

8. TURCII ÎN EUROPA.

1. *Osman*. Între vecinii Bizantinilor din Asia Mică era și horda *Turcilor Osmanlâi*, numiți așa după *Osman* sau *Otman* căpetenia, care i-a adus la legea mahome-

tană. El întemeie puterea Osmanilor, cucerind în dreapta și în stânga, de la Bizantini și de la ceilalți Turci Selgivicizi. Capitala sa era în *Brusa* și de acolo spiona mai cu seamă slăbiciunea Grecilor din Constantinopole.

2. **Orchan.** Fiul său Orchan își luă titlul de *Sultan* și întemeie un corp de *Ieniceri* (pe turcește înseamnă : oștire nouă), format din tineri luați ce la creștini și creșcuți în lege musulmană la cazarmă. Ei cunoșteau de părinte și stăpân numai pe Sultan, luptau pe jos și răspândeau groaza în războiu, prin fanatismul și disprețul lor de moarte.

Ienicierii purtau haină lungă, chipiu luguat, manta și cisme; luptau cu arcul și sabia; formau cete de câte o sută, fie care ceată era nedespărțită, trăind în aceeași cazarmă, sau sub acelaș cort și hrănindu-se cu toți de la acelaș cazan. N'aveau voc să se insoare, să doarmă afară din cazarmă să bea vin ori să fumeze; neascultătorii primiau pedepse aspre, ceea ce îi făcea să fie foarte disciplinați și gata în orice clipă să moară pentru Sultan. Puteau să înainteze în grad prin vitejie, până la guvernator de provincie și primiau o soldă, iar la retragerea din oaste, aveau pensie egală cu solda.

Cavalerii turci se numiau *spahii*, și luptau de pe cal cu lancea și sabia încovoiată; se apărau cu pāvază, dar n'aveau cuirasă grea ca cei din Apus. Această oaste compusă din Ienicieri și spahii a ajuns să fie cea mai tare din Europa și să îngrozească loată Creștinătatea.

3. **Murad I** a urmat tatălui său Orchan și este însemnat fiind că a pus piciorul în Europa. Turcii au cucerit mai întâi orașul *Galipoli* (în 1353) de unde s'au întins puțin câte puțin pe valea fluviului Marița și spre Macedonia. El cuceri astfel *Adrianopole* și mută aci capitala Turcilor. Grecii n'au luat în serios la început pe Turci; au socotit cu multă ușurință că-i vor alunga mai târziu, ca pe „Lălini”, dar s'au înșelat. Norocul Turcilor a fost că și celelalte popoare slave din Balcani erau desbinate și slăbite prin certuri interne; nici un viteaz nu s'a găsit ca să le duc la biruință. Sârbii s'au luptat ceva mai bine de cât alții dar au fost bătuți de două ori: odată lângă *Adrianopo*

și a doua oară la *Cosova*, unde venise și Mircea să le ajute. În lupta aceasta a căzut ucis de un sârb, Sultanul Murad și biruința a fost căpătată de fiul său Baiazid.

4. Baiazid Fulgerul, biruind pe Sârbi la *Cosova* îi sili să plătească *tribut* și să-i dea ajutor în războiu; de aci săvârși în *Bulgaria*, pe care o supune fără multă greutate. Din când în când Baiazid înconjură și *Constantinopole* ca să-l cuprindă. Impăratul se apăra bine, dar ca să fie mai în liniște a început și el să plătească tribut Sultanului.

33. *Ienicer.*

Lupteala cu care Baiazid alerga de la un loc la altul, îi atrase numele de „Fulgerul”. Socotind că și Țara Românească s'ar putea cuceri tot așa de ușor ca *Bulgaria*, el trecu *Dunărea* cu toate oștile sale. Mircea îi ținu calea lângă niște mlaștini, mai sus de *Craiova*, numite *Rovine*; lupta fu crâncenă „cât se întuneca văzduhul de mulțimea săgeților” și Sultanul trecu *Dunărea* înapoi (10 Oct. 1394). Isbânzile Turcilor răspândiră spaima în toată *Europa*. De aceea *Sigismund* chemă cavaleri din toate țările la *Cruciata* împotriva Turcilor; din nenorocire expediția lui se

sprăvi cu înfrângerea la *Nicopole* (1396); creștinii au fost bătuți din nechibzuința Francezilor, cari nu știau elul de luptă al Turcilor. Atunci Baiazid trecu *Dunărea* a doua oară la noi; dar și de astă dată a fost învins pe *Salomița* de Români și silit să fugă cât mai repede. Turcii erau socotiți până atunci de neînvinși. Mircea a fost însă cel dintâi care i-a biruit pe Turci, în două rânduri și a pus pe goană pe însuși Baiazid Fulgerul. Aceste isbânzi au dus un zăgaz năvălirii turecești la *Dunăre* și au asigurat libertatea Țării Românești, în timp ce creștinii din *Balcani* cădeau în robie, sau plăteau tribut Turcilor.

Soarta pândea însă pe Baiazid cu o răsbunare cumplită

pentru cruzimile lui. Din Asia centrală veni asupra lui hordele lătărești ale lui *Timur Lenk*; la Angora se dădu o bătălie înfricoșată în care sultanul căzu prizonier în mâna lui Timur. Acesta-l puse într'o cușcă de fier, și așa-l purtă după dânsul câți-va ani de zile, până la moarte. Fiii lui Baiazid au fost și ei nevoiți a plăti bir lui Timur Lenk; apoi certându-se între dâșii, Mircea ajută pe Musa unul din ei, ca să ia tronul.

5. **Rășboacele lui Ioan Corvin cu Turcii.** După moartea lui Sigismund, Turcii au început să intre fără teamă în Ungaria după jaf. Mai mult supusă prădăciunilor era Transilvania, unde era voevod *Ioan Corvin*. Fiu de țăran din județul Inidoara, Ioan Corvin era un ostaș viteaz și iscusit. Prin meritele lui ajunge la treapta de voevod sau cărmuitor al Ardealului. El bătu în două rânduri oștile turcești venite după jaf. Fiind sigur de prietenia Muntenilor și Moldovenilor, Corvin făcu planul să alunge pe Turci din Europa numai cu puterile unite ale Ungurilor și Românilor.

Cu gândul acesta el îndemnă pe rege să-și pornească oștile spre Constantinople. La *Varna* (1444) Turcii le-au ieșit înaintea și au învins pe creștini tot așa de rău ca la Nicopole. Regele muri în luptă și Ioan fu ales *guvernator al regatului ungar*, până ce fiul regelui va veni în vârstă. El mai porni în două rânduri cu oștile sale, dar n'a putut înainta peste Balcani. La urmă el fu nevoit să apere *Belgradul* de Turci, fiindcă Serbia întreagă fusese robită de dâșii.

6. **Mahomet II cuceritorul Constantinopolei.** Sultan era atunci Mahomet II, care amintea pe Baiazid Fulgerul prin vitejia lui. El se hotărî să cuprindă mai întâi cetatea împărătească, singura rămășiță din frumoasa Impărăție a lui Iustinian. Mahomet țină orașul împresurat cu oști timp de două luni, pregătindu-se într'una cu scări, mașini de asediu, corăbii și tunuri de lemn.

Aveau o artilerie strașnică de 130 tunuri, din care unul putea să arunce bolovanul de 300 livre. În ziua atacului, s'a dat o luptă la ziduri, care țină două ceasuri. Turcii erau 30.000 pe când Grecii aveau numai 10.000 luptători. Zidul fu dărâmat într'o parte și lupta, un adevărat măcel, se prelungi pe străzile orașului: împăratul căzu mort în primele rânduri. Sultanul intră călare în Sf. Sofia și o prefăcu în moschee — Bogățiile orașului au fost prădate sistematic.

Căderea Constantinopolei sub Turci la anul 1453 avu mare însemnătate în istoria Omenirii. Era un semn ca Turcii se așează pe totdeauna în Europa. Spaima de Turci

31. *Bainzid măcelărind pe prizonierii francezi.*

se lăți în toate țările creștine și nimeni nu mai avu curaj a se gândi să-i alunge din Europa. Impărăția Bizantină creștină fusese înlocuită după 1453, cu cea turcească, păgână.

Mahomed II întinse mai departe hotarele sale, cuprinzând Serbia, Albania și Grecia. El ceru tribut de la toate țările vecine adăogând în sarcina Țării Românești și un tribut de sânge (500 de copii pentru oastea Ienicerilor). Domn era Vlad Țepeș, un nepot al lui Mircea; el respinge o cerere așa de umilitoare și se pregăti de războiu, trăgând în țepă pe toți Turcii câți îi căzură în mână. Ca să se

răsbune, Mahomet veni el însuși în fruntea unei oștiri numeroase, de patru ori mai mare ca a lui Vlad; dar fu învins în mai multe hărțueli; un atac îndrăzneț al lui Tepeș, în timpul nopții îl făcu pe Sultan să se grăbiască a trece Dunărea.

Mahomet cerca și de la Ștefan un tribut mai ușor, dar acesta nu vru să cumpere liniștea țării cu bani și cu umilință. Oștile trimise în contra lui au fost nimicite de Ștefan cel Mare în lupta de la *Podul Inall*, care îi aduse laudele întregii Europe creștine. Mahomet veni singur să se răsbune,

chemând și pe Tătari, ca să înec cu numărul de ostași câmpiile Moldovei; deși biruitor la *Valea Albă* el fu nevoit să se retragă cu rușine peste două luni, alungat din urmă de Moldoveni. Rezultatul acestor lupte a fost că *Moldova rămâne neatârnată* iar Muntenia îndatorită numai la un tribut în bani.

35. Vlad Tepeș.

36. Luptă între Cruciași și Turci.

EVUL MODERN

Civlizația modernă (Invențiunile;
Descoperirile, Renaștera, Reforma)

1. INVENȚIUNILE MODERNE.

1. **Evul Modern.** În timpul cât s'a scurs de la cruciate până la căderea Constantinopolei (1453) ne amintim că Europeanii au început a se servi de tunuri; acestea sunt mașini care aruncau ghiulele prin aprinderea prafului de pușcă, lucru născocit în timpul acela, și nebănuit de nimeni mai înainte. Născociri sau invențiuni de acest fel au mai fost hârtia, tiparul, busola, unele aduse din China de Arabi, altele născocite aici la noi. Aceste invențiuni au adus mari schimbări și prefaceri în felul de viață al popoarelor din Europa. Multe nu mai semănau cu ce fusese până atunci. De aceea s'a zis că o vreme nouă (Evul Modern) începe pentru popoare.

2. **Hârtia.** Înainte vreme se scria pe foi de *papyrus*, o papură ce crește numai în lunca Nilului, foile erau preparate ca să se poată scrie pe ele. Școlarii mai scriau pe nisip și pe tăblițe cerate. Când se dădea un act care să fie păstrat pe veci, se scria pe *pergament*, o piele de vițel preparată anume. Cărțile erau foarte rare, căci *papyrus* nu prea se mai găsea în Egipt, iar *pergamentul* era foarte scump. De aceea, a fost un noroc neînchipuit de mare, când s'a aflat în Europa meșteșugul de a face *hârtie* din bumbac, mătase sau cânepă. Chinezii știau de mult secretul acesta și de la ei l'au furat Arabii, aducându-l în Spania. Pe calea aceasta s'a răspândit apoi în Europa. În urmă hârtia a început să se fabrice și din strențe, dar mai cu seamă din lemn de brad (celuloză) și a devenit foarte estină.

3. **Tiparul.** Până la sfârșitul Evului Mediu, cărțile toate

erau scrise de mână. A scrie cărți, și cu deosebire cărți religioase, era ocupația călugărilor, atât în Apus cât și în Răsărit. Și erau foarte scumpe cărțile scrise și rari, că vindeai o moșie ca să plătești o carte scrisă de mână. Un meșter s'a gândit să scobiască pe o placă de lemn toate literele unei pagini, ca să o poată reproduce de mai multe ori, cum faci cu o pecetie. După aceea un olandez a făcut și litere separate de lemn, dar numai *Gutenberg* din Strassburg a avut ideea să le toarne din metal și să facă teascul sau presele, adică mașina de tipărit. Cea dintâi carte tipărită a fost *Biblia*, în anul 1455.

Când Gutenberg ceru unui stoler să-i facă presa după modelul arătat de dânsul, acesta nepricepând de ce fel de mașină e vorba, întrebă: voiți să vă fac un teasc? — Da un teasc, răspuse Gutenberg, din care va ieși și curând o băătură din cele mai bogate și minunate, ce va potoli setea de știință a omenirii întregi.

39. Gutenberg.

Tiparul se răspândi curând în toate țările din Europa, prețul cărților scăzu și știința ajunse la îndemâna oricui.

4. Hârtia și tiparul la Români. Pe timpul lui Radu cel Mare (pe la 1500) s'a întemeiat în Țara Românească, cea dintâi tipografie cu litere cirilice. Dar se tipăreau cărți numai în limba slavonă după datina de atunci. Și, fiindcă poporul român nu înțelegea această limbă streină, n'a avut mare folos din tipografie, până când s'a luat obiceiul să se tipărească și pe limba românească. Cele dintâi cărți românești s'au tipărit la *Brașov*, de diaconul *Coresi* (pe la 1558). Ceva mai târziu, pe timpul lui Matei Basarab, s'a înființat și la noi o „moară făcătoare de hârtie”.

5. Praful de pușcă. — *Bombarda*. Ne amintim că în războiul de 100 de ani Englezii s'au folosit de tunuri; tot așa și Turcii la asediul Constantinopolei din 1453. De fapt acestea nu erau tunuri, ci *bombarde* cu țeava de lemn, care aruncau bolovani de piatră, prin aprinderea amestecului de praful de pușcă (silitră, cărbune și pucioasă). Din tim-

puri străvechi cunoșteau Chinezii praful acesta, dar se serviau de el numai la focurile de artificii. Arabii l-au adus în Europa și în curând bombardele s'au răspândit

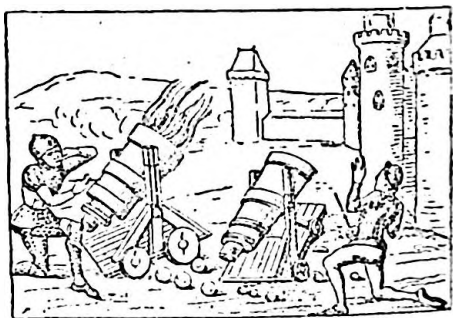
Tout est aut faul ad ronachan
 filium suum. et ad omnes suos
 suos. ut occidit dauid. Porro ronachan
 chos fili faul diligebat dauid valde.
 Et induit ronachas dauid dicit
 Qua.

40. Câteva rânduri din prima carte tipărită. Literile aveau forma așa zisă gotică.

repede în toate țările, după cruciate. La noi au fost aduse de cruciații apuseni, veniți în ajutorul lui Ioan Corvin la Varna (1444). Soldații lui Vlad Dracul făceau mare haz de ele la asediul cetății Giurgiu, pe care au cucerit-o atunci de la Turci.

Artileria însă, cu tunuri de metal pe roate și ghiulele de fontă, s'a desăvârșit numai în secolul XVI; Mihai Viteazul, a avut și el câteva la Călugăreni. Tot cam atunci s'au inventat pușcile. Praful de pușcă avu mare importanță în lume: regii dispunând de tunuri au nimicit feudalismul, fiindcă zidurile castelurilor nu puteau să reziste la bombardament.

6. **Busola.** Una din cele mai folositoare invențiuni, ca și arta tiparului, a fost busola. Chinezii și Arabii cunoșteau acul magnetic, care legat de o ață pe mijloc, se îndreaptă cu vârful spre Nord. Un marinar italian *Flavio Gioja* a născocit cutiuța, în care acul fixat pe un vârf se poate învârti. Cu ajutorul ei, marinarul va ști în largul oceanului să-și găsească drumul în orice moment.

41. Tunuri de lemn (bombarde) în sec. XV.

2. DESCOPERIREA PĂMÂNTURILOR NOUL.

1. **Primele călătorii mari.** Europeanii nu cunoșteau în Evul Mediu de cât o mică parte din Asia și țărmlul Africei de Nord. Restul lumii în afară de continentul nostru era neștiut, iar de ființa Americii nici nu se bănuia. De când cu născocirea busolei, au început și marinarii să prinză curaj să se avânte la larg, căci înainte mergeau numai pe lângă țărml. Cele dintâi călătorii s'au făcut însă pe uscat: venețianul *Marco Polo* a mers până în China, înfruntând nesfârșite greutăți și se întoarse după 24 de ani, încărcat de aur și diamante. Prin povestirile sale din „Cartea minunilor lumii”, el înfierbântă pe Europeanii să alerge după bogățiile țărml necunoscute.

La întoarcere *Marco Polo* dădu un banchet rudelor sale și pe celor mal de seamă nobili venețieni. Atunci arătă hainele groase și trenjă-roase care-i servise în timpul călătoriei; desfăcând cusătura și rupând căptușelile, curse de acolo rubine, safire, smaragde, diamante, nestimate de cel mal mare preț... El vorbea cu alăta entusiasm de milioanele marelui han, care comanda la milioane de supuși, încât lumea îl supranumi și pe el „Messire Million”.

2. **Descoperirea drumului la Indii.** Cele mai fantastice povești s'au răspândit atunci în Europa, privitor la bogățiile Indiei. Toți visau să ajungă acolo și să se îmbogățească. Cei dintâi cari s'au încumetat să intre în războiul cu valurile oceanului, pentru o călătorie așa de îndepărtată, au fost Portughezii. Ei făcură ocolul Africei, trecând cu mare greutate, din cauza furtunilor, pe la capul *Bunei Speranțe*. *Vasco di Gama* ajunse cel dintâi în India, unde alții, cari au venit după dânsul, au întemceat un întins Imperiu portughez.

3. **Descoperirea Americii și Ocolul Lumii.** Pe timpul acela era un învățat italian, care stăruia să convingă pe oameni, că pământul e rotund. Un alt italian, din Genova, cu numele *Cristofor Columb*, luându-se după ideile aceuia și-a zis: „dacă pământul e rotund, mai este și alt drum

la India, nu numai pe la sudul Africei, prin primejdiile furtunelor de acolo. Ajutat de regina Spaniei cu corăbii și bani, el făcu trei călătorii: în cea dintâi ajunge la Antilele mici (insula *San Salvador*) în a doua descoperi Antilele mari; el le-a botezat *Indiile apusene*, socotind că s'a apropiat de coasta Indiei (1492). Numai în a treia călătorie Columb debarcă pe coasta noului Continent, în țara care s'a numit mai târziu *Columbia*, în onoarea lui. El

42. Una din corăbiile lui Columb.

însă credea că e tot pe coasta Asiei, nu pe un continent nou. Spaniolii veniți în urmă au descoperit în Mexico un popor cu o civilizație deosebită: altfel de orașe, de îmbrăcăminte, de viață și datine. Acest popor de rasă roșie se numiau *Aztecii*. Au fost deajuns 16 cavaleri cu 10 tunuri ca să cucerească tot Mexicul, fiindcă Aztecii nu cunoșteau nici calul nici tunul și, în naivitatea lor, au crezut că Spaniolii sunt zei scoborâți din cer. Tot așa în Peru au găsit ei o țară civilizată sub domnia *Incașilor*. Spaniolii s'au purtat cu multă sălbătăcie față de aceste popoare; le-au luat aurul și bogățiile, distrugând totul în calea lor, așa că astăzi nici nu se mai știe ce a fost odinioară.

Căți-va ani mai târziu portughezul Magelan a făcut cel dintâi ocolul lumii. Numai atunci s'a băgat de seamă că Columb descoperise, fără să știe, un continent nou, pe care nu-l bănuise nimeni.

4. *Viața modernă.* În urma descoperirilor de pământuri noi s'a schimbat repede cumpăna bogățiilor între popoarele Europei. De unde până atunci mai tot negoțul se făcea pe Marea Mediterană și de el se foloseau republicile italiene — de acum înainte centrul comerțului se mută pe Ocaenul Atlantic. Țările vecine cu dânsul au prins a se îmbogăți și a lăsa în urmă pe Italieni. *Portugalia*

au ales cu un imperiu nemăsurat de colonii, având în puterea ei Africa, Brazilia și India. Spania își face un imperiu tot așa de întins în America de mijloc și de Sud. Mari cantități de *aur* și *argint* s'au adus în Europa din celelalte continente, ieștind banul și dând înlesnire săracului să câștige bani mulți prin munca sa. Oamenii au devenit mai harnici, văzând că pot câștiga ușor banii, iar prin bani să obțină ce obiect dorit. Plante noi s'au adus în Europa: *porumbul* și *carloful*, hrana săracului, apoi *vanilia* și *cacao*; *cafeaua* și *piporul* ajung până și în casele săracilor.

Oamenii se deprind a se îmbrăca mai bine și mai luxos, purtând rufărie curată sub haine. Nu mai vezi anteriile lungi din trecut și pelerinele, în care par'că înnotau bărbații; ele sunt înlocuite cu haine strânse pe corp. *Burghezii*, adică orășenii bogați au mai mulți bani ca nobilii și se întrec cu dâșii la lux și petrecere.

În orașe se fac canalizări, casele sunt mai bine mobilate, se cumpără mobilă lucrată artistic și mai bine încălzite. Bogații folosesc blidele de lemn și de pământ cu vasele de metal.

5. Stările sociale. În Evul Mediu avea trecere în lume numai cine era de naștere nobil sau cel ce prin învățătură ajungea cleric. Nobilii și clerul erau cele două tagme sau stări, care aveau numai drepturi, pe când orășenii și țărani (numiți *popul*) erau împovărați numai cu sarcini. Acuma lucrurile se mai schimbă. Negustorii cei mari ajung în fruntea republicilor italiene; iar în regatele absolutiste din Apus, regele caută să ia miniștri mai mult dintre *burghezii* bogați și învățați. Mulți din ei cumpărau cu bani titlul de nobili, sau îl căpătau din cauza bunelor servicii prestate regelui. În chipul acesta *burghezia*, adică oamenii harnici și muncitori din orașe, capătă din ce în ce mai multă putere în stat. În acelaș timp și țărani ajung la o soartă mai bună, căci plătind bani se răscumpără din "robă pământului" (*serage*) și devin stăpâni pe viața și pe peticul de pământ, lucrat de dâșii.

3. RENAȘTEREA ÎN ITALIA.

1. **Pregătirea Renașterei.** Având atâtea mașini noi și cunoscând atâtea locuri neștiute până atunci, oamenii și-au mai schimbat gândul și portul. Le plăcea acum să citească scrieri frumoase și să vadă obiecte artistice lucrute. Regii și principii se întreceau să cheme la curtea lor pe artiști și învățați, ca să se poată lăuda apoi că ei sunt protectorii artelor și științelor.

În tot timpul Evului mediu, adică în curs de o mie de ani după căderea Romei, lumea nu prețuise teatrul și nu știa ce este literatura. Dar, de la căderea Constantinopolei sub Turci, mulți învățați greci s'au refugiat în Italia. Ei au deprins pe Italieni să prețuiască iarăși literatura veche a Grecilor și Romanilor (*clasică*). Toată lumea s'a pornit atunci să se intereseze cum trăiau Grecii și Romanii și să-i imite chiar. Învățații vorbeau și scriau corect în limba latină, arhitecții clădiau după modă veche romană palate cu arcade, bolți și cupole rotunde. Iar pictorii par'că nu mai știau să picteze altceva de cât zei și zeițe, în afară de sfinți. S'au apucat atunci și poeții să imite în scrierile lor pe cei vechi și să dea lucrări de mare valoare.

2. **Secolul Renașterei.** Intrecerea aceasta a artiștilor și literaților de a imita pe cei din vechime, s'a zis *Renașterea*; ea s'a produs mai întâi în Italia și de acolo s'a lățit și în țările vecine. În mai puțin de o sută de ani, după căderea Constantinopolei s'au ivit în Italia așa de mulți artiști și poeți, cât n'au fost în toate timpurile din urmă. Principii se întreceau să-i cheme la curtea lor, să-i încurajeze și să-i cinstescă, dându-le mijloace ca să lucreze în tihnă: arhitecților le cerea să ridice palate și biserici, pictorilor tablouri și portrete, iar pe poeți îi îndemnau să cânte isprăvile lor. Cei mai vestiți protectori ai artiștilor au fost: papa *Leon X* și familia *Medici* din Florența. De aceea, sută de de ani în care s'au produs operele de seamă ale Renașterei se zice și secolul lui *Leon X* sau al *Medici-lor*. O lucrare

măiastră, de care ne minunăm pentru frumusețea ei, se zice *operă de artă* (sau „capo d'operă” italianește), iar cel ce o face este artist sau maestru. Cei mai vestiți maeștri italieni au fost *Michel Angelo, Rafael și Leonardo da Vinci*.

43. *Sfânta Familie de Rafael.*

3. Michel Angelo a trăit vreo 90 de ani și a fost maestru în toate artele; avea pricepere chiar la inginerie și poezie. Biserica *Sf. Petru din Roma*, ce stă și azi ca o minune de artă, mai mândră ca *Sf. Sofie* a lui Justinian — s'a clădit după planurile lui. A lucrat numeroase statui uriașe, ca să împodobească mormintele Medicilor din Florența și papei Iuliu II; între acele statui este una ce închipuiește pe Moise; altele reprezentau Ziua, Noaptea, Zorile și Amurgul. Din toate mai minunată era statuia *Nopții*; se părea că doarme. Un prieten văzând-o scrisese: „Noaptea ce o vezi dormind grațios fu cioplită d'un inger în stana de piatră. Fiindcă doarme, trăește. Dacă nu crezi, deșteapt-o și ea îți va vorbi”.

Michel Angelo răspunse, ca în numele *Nopții*:

Cât timp domnește ('n lume) tot crima și rușinea.

Norocul meu e ăsta, că n'am ochi nici simțire,

Deci, nu mă deșteptați vorbiți încet, încet

El a lăsat și *freseuri*, tablouri zugrăvite pe pereții capelei Sixtine din Vatican. Acolo a închipuit: Pacerea lumii, Iadul, Judecata din urmă ș. n. Era om de mare talent, dar muncea neobosit, fără să ia în seamă bolile, suferințele care-i cereau adesea-ori slăbiciunea, bătrânețea: „Eu mă istovesc de muncă, cum n'a făcut vreodată alt om, nu cuget la nimic alta, de cât a lucra ziua și noaptea”. Și totuși în poeziile sale s'a căinat amar odată, că i-a fugit timpul, fără să-și poată desăvârși opera:

„ Așa se'ntâmplă, cui prea mult așteaptă,

Cum eu făcui, că timpul mi-a fugit !

Te vezi bătrân, cu părul 'ncărunțit

Căință nu-i și nici odihn' atunci,

Zadarnic mai verși lacrimi și suspini,

Căci nu-i crimă mai mare ca timpul pierdut !

Rafael Sanzio a fost unul din cei mai mari pictori ai lumii. E vestit prin *madonele sale* (portrete ale Maicii Domnului). Nu era așa de chinul la suflet și posomorât ca *Michel Angelo*, ci blând, vesel, cu chip ca de inger, de aceea contemporanii îi ziceau *divinul Rafael*.

Leonardo da Vinci, era iscusit în mai multe de cât *Michel Angelo*; afară de cele trei arte plastice, el pricepea bine ingineria, fizica și matematica. Cea mai vestită pictură a lui este *Cina cea de taină* și un portret de femeie, al cărei zâmbet abia se observă: *Gioconda*.

4. **Poeții și scriitorii.** Doi au fost poeții vestiți din timpul acesta: *Ariosto*, care a scris o poemă glumeață „*Orlando furioso*” și *Tasso*, care a cântat în versuri isprăvile *Cruciaților* („*Gerusalemme liberata*”). Ei însă nu erau începători în poezie, căci *Dante* netezise greutățile poeziei italiene, cu două sute de ani mai înainte. Alături de ei merită să fie numit *Machiavelli*, scriitor vestit prin două cărți: *Istoria Florenței* și *Il principe*. În cartea din urmă el descrie felul de viață al principilor italieni, luptele și pasiunile lor, intriga, trădarea și otrava de care se serveau unii contra altora. El ar fi dorit să răsară un principe, care prin orice mijloace să izbutească a uni toată Italia.

5. **Invățații din timpul Renașterii.** Am văzut că maestrul italieni erau tot odată și savanți, căci ei cunoșteau științele din timpul lor. Dintre științe a progresat mai mult *astrologia*. *Copernic* din Polonia a scris cel dintâi o carte, în care dovedește că *pământul este o planetă* și că se învârtește împrejurul soarelui. Până atunci chiar învățații credeau

că pământul stă pe loc și soarele cu planete și tot cerul se învârteste împrejurul său. Se înțelege că lumea a răs de dânsul, auzind că pământul se învârteste.

Când însă și italianul *Galilei* a început să vorbiască la fel, că pământul se mișcă, lumea n'a mai răs ci s'a supărat. Papa l-a chemat la judecată și l-a silit să tăgăduiască ce a spus; amenințat cu arderea pe rug, Galilei s'a supus, dar, după ce a ieșit afară, se spune că ar fi zis „și cu toate acestea se mișcă”! Calendarul Iulian rămânea la fiecare secol cu o zi în urmă; observându-se aceasta de către astronomi, Papa Grigore XIII, a îndreptat vechiul calendar, și sistemul primit atunci s'a zis *calendarul gregorian*, pe care l-au primit de curând și popoarele ortodoxe.

6. **Renașterea în celelalte țări.** În timpul Renașterii s'au petrecut niște rășboae în Italia, la care au luat parte Francezii și Spaniolii. Fiecare voia să-și întindă posesiunile în această țară minunată, unde răsăreau operele de artă ca plantele pe o holdă îngrășată și bine stropită. Venind în atingere cu Italianii, vecinii lor au prins aceleași gusturi, ba s'au întors în patrie ducând ca trofee de rășboiu statui și tablouri. Aceasta a fost deajuns ca să stârnească și în celelalte țări din Apus Renașterea în artă și literatură. Ea s'a întâmplat mai cu seamă în Spania și Portugalia, în Franța, Anglia și Țările de jos. Ceva mai târziu s'a manifestat în Germania. Din cauza rășboaelor cu Turcii și Tătarii, în Ungaria, Polonia și Țările Române Renașterea a avut mai puțină isbândă. Mănăstirile : *Curtea de Argeș* și *Dealul seamănă* cu cele fă ute în timpul Renașterii din Apus.

4. MARTIN LI THER

Reforma în Germania.

1. **Păcatele clerului catolic.** Odată cu răspândirea cărților tipărite și înmulțirea școlilor, lumea începea să se deștepte și să observe mai bine păcatele clericilor mici

și mari. Și nu erau puține pe vremea aceea. Papa trăia în lux și petreceri, luându-se la întrecere cu principii, făcea intrigi și crime ca dâșii, iar rangurile bisericesti le dădea la rude, la copii de 8 ani și la cei cari plăteau bani. Preoții n'aveau destulă pregătire și în multe mănăstiri nu se ducea o viață sfântă. Pe lângă aceasta se făcea un târg nerușinat cu moaște de sfinți și cu lucruri mărunte, pe care călugării le dau ca sfinte. Se spunea credincioșilor că leturghiile și alte slujbe plătite cu bani, rugăciunile repetate de 30 de ori pe zi, acestea singure aduc mântuirea, și... mai ales *indulgențele*, niște hârtiuțe prin care se dăruia iertare de păcate. S'au ridicat mulți să critice aceste păcate ale bisericii. Cu mult talent și-a râs de aceste deprinderi urâte un mare învățat, *Erasmus* din Rotterdam, care a scris în latinește o carte numită „*Lauda nebuniei*”. Oamenii doritori de îndreptare cereau o reformă, să se schimbe adică, să se curețe biserica de aceste rele deprinderi, ca pe timpul papei Grigore VII. Dar capii bisericii din timpul Renașterii nu se osteneau cu asemenea gânduri.

2. **Martin Luther.** Cel care s'a ridicat cu multă hotărâre și curaj să ceară o reformă, a fost iarăși un profesor de Universitate, cum odinioară fusese Wiclef și Huss. Din părinți săraci, el se luptase curajos cu multe greutăți ca să învețe carte și să ajungă „doctor în teologie” și profesor la Wittenberg. Fiind evlavios din fire s'a călugărit, intrând în tagma Augustinilor. Era posomorât, gânditor și neconținut chinuit de ideea mântuirii. Mergând odată la Roma, să se închine la pragul Sf. Scaun, a rămas încremenit de țicăloșiile clerului; dar pentru atât nu s'a revoltat. Intors în țară auzi că nu călugăr dominican (Tetzel) vinde *indulgențe* pe bani, ca să se poată termina biserica Sf. Petru din Roma. I se păru că e cel mai mare păcat să se dea pe bani iertarea păcatelor din trecut și chiar din viitor. Și se ridică cu îndârjire să oprească răul. În discuția ce ayu cu călugărul dominican, Luther susținu câteva și a dat pe față ideile sale de reformă a bisericii și credinței.

3. **Reforma lui Luther.** După părerea lui Luther, *adevărata credință se găsește numai în Sf. Scriptură*; creștinul să lepede toate credințele și datinile, care nu se află scrise acolo. Și cum în Evanghelie nu se spune de episcopi sau papi, sau preoți el a hotărât desființarea acestor trepte bisericești; tot așa și călugări să nu fie. O dată cu acestea el se leapădă de toate datinile bisericești: liturghie, sfinți, sărbători, posturi, icoane, moaște, tămâc, fiindcă de ele nu se scrie la cartea sfântă. În locul acestora, el învăța lumea să creadă că: *„înluirea o capătă omul prin credință, iar nu prin sapte (posturi și indulgențe)*. E dator ficcare să citească Biblia, să asculte predici și să cânte cântări religioase. Dintre cele 7 taine, el nu primea de cât trei.

41. Martin Luther.

Papa trimese o excomunicare scrisă contra lui Luter, dar el o arde în piața orașului. Aceasta însemna că el de acum o rupe cu Papa și face reforma pe seama sa, pentru cei cari vor vrea să-l urmeze.

4. **Dieta germană condamnă pe Luther.** Impărăteasa atunci în Germania *Carol Quintus*, care era rege și în Spania, și nu știa limba germană. Ca să pue capăt scandalului, el pofti pe Luther să vie la o dietă (adunarea nobililor) ce se ținu la Worms (1521) și să se lepede de ideile sale. Luther a mers cu curaj și a zis că nu retrace nimic din ceea ce a spus. Dieta l-a declarat *eretic* și l-a scos de sub scutul legii: oricine putea să-l ucidă nepedepsit. Luther avu noroc de un prieten, electorul de Saxonia, care l-a apărat și l-a ascuns într'un castel. Acolo el avu răgaz ca să traducă *Biblia* în limba germană, pentru folosul reformatilor.

5. **Răspândirea reformei în Germania.** Ideile lui Luther

au avut răsunet în toată țara și mulți se grăbiau să se facă *luterani*: unii de drag să citească Biblia în nemțește, ca să o înțeleagă, alții din mânie pe clerici, dar mulți ca să tragă foloase materiale. Mulți principii se făceau *luterani* ca să desființeze mănăstirile și episcopiile din țara lor și să le ia averile imense. Mulți au început să răstăl-măcească ideile lui; atunci țărani, înțelegând că Luther vrea egalitate între toți și împărțirea averilor, s'au răscolat să dea foc castelelor. Răscoala a fost înăbușită.

Încă o dietă mai chemă împăratul, ca să aducă liniște în țară. Fiind în războiu cu Turcii, și cu Francezii el dădu voe luteranilor să păstreze ce au luat până atunci, din moșiile și ținuturile bisericești, dar mai departe să nu meargă. Ei însă au protestat și de atunci au fost numiți și *protestanți*. Împăratul a pornit cu războiu împotriva lor; principii protestanți s'au unit într'o *ligă* la *Smalkalden* și au cerut și ajutor de la Francisc I, regele Franței. Au urmat biruințe și înfrângeri de ambele părți. La urmă împăratul, obosit de multe războaie a fost nevoit să facă pace. La *Augsburg*, în 1555 s'a acordat *libertate* religioasă în Germania, adică în țările, care până atunci erau trecute la luteranism. Luther ieșise biruitor; reforma a triumfat!

5. REFORMA ÎN ALTE ȚARI.

1. **Luteranismul în țările Scandinave.** În Nordul Europei ființau, încă dinaintea Cruciatelor, trei regate, care s'au creștinat pe la anul 1000: *Danemarca*, *Norvegia* și *Suedia*. O regină dancă, *Margareta* isbutise, pe timpul luptei de la Nicopole, să unească cele trei regate. (Unirea de la Calmar). Poporul nu mai era așa doritor de vitejie pe mări depărtate, ca în vechime, când plecaseră de acolo Nortmanii. Așa au trăit țările acestea unite sub dinastia dancă, multă vreme, fără să se amestece în treburile vecinilor. Deaceea nu s'a vorbit de ele în istoria Europei.

Pe timpul lui Luhter s'a întâmplat o răscoală a Suede-

zilor, în contra regelui danez (Cristian II,) care se purtase rău cu dânsii. În fruntea răscoalei era *Gustav Wasa*, din neamul vechilor regi suedezi. Fiindcă el n'avea bani să-și întocmească oastea, a primit bucuros ideile lui Luther. S'a declarat protestant, a confiscat moșiile și bogățiile bisericii catolice din țara sa și, așa, a scăpat de încurcătură. Poporul, care nu știa multe, a fost nevoit să treacă la *luteranism*, care era predicat de niște elevi ai lui Luther. Cu toate că a fost primită de nevoie, reforma a adus un bine Suediei. Regele cel nou și urmașii săi, din familia Wasa, au dat o temeinică și serioasă întocmire statului; pe viitor Suedia va ajunge putere mare în Europa.

După pilda Suedezilor s'au răscolat și Danezii cu Norvegienii, și au schimbat pe rege cu un fiu al său, care s'a învoit să primească reforma. Danemarca rămase tot unită cu Norvegia, dar amândouă s'au făcut țări protestante.

2. **În Transilvania.** Predicatori luterani au venit și în regatul Ungariei; Era tocmai pe timpul când Turcii înaintau biruitori, după lupta dela Mohaci (1526) și sprijineau la tron pe Ioan Zapolia. Din cauza acestor turburări, reforma a prins. *Ioan Honterus* a făcut să treacă la luteranism pe toți pe Sașii din *Transilvania*; el a înființat o tipografie de cărți protestante. S'au făcut încercări de a atrage și pe Români la luteranism, prin cărți tipărite în românește. Însă Românii n'aveau nimic nici cu Papa, nici cu păcatele bisericii catolice; în contra cărora erau revoltați luteranii; deaceia reforma n'a prins la noi.

3. **Ioan Calvin.** Calvinismul. Curând după răsvrătirea lui Luther s'au ridicat și alți reformatori în țările vecine. Unul a predicat în Elveția. Dar cel mai însemnat a fost francezul *Ioan Calvin*. Fiind persecutat în Franța, s'a dus în Elveția la *Geneva*, unde a fost primit și ascultat cu plăcere. Calvin învăța și el că numai *credința* este bună, iar nu faptele; apoi că reformații sunt datori să se lepede de toate datinile bisericesti, așa cum spusese Luther. Cal -

viniștii însă merg mai departe ca luteranii : ei au lepădat și semnul crucii și au credința că : mai înainte de a se naște, omul e sortit să meargă la raiu sau la iad. Reformații din Elveția se uneau prin jurământ (Eidgenossen) ca să se apere de catolici. După numele lor și calviniștii din Franța s'au zis *Hughenoși*.

Calvinismul s'a răspândit și în regatul Scoției unde l-a predicat *Ioan Knox* ; el n'a desființat pe preoți (presbiteri), de aceea reforma s'a numit acolo *presbiteriană*. Invățătura lui Calvin s'a mai răspândit și în Țările de jos (Olanda), cum și în Ungaria. Aici au trecut la calvinism mai ales Ungurii din Transilvania. Pe timpul când Transilvania s'a deslipit de Ungaria, ca principat, vasal Sultanului, principii s'au făcut calvini și au început o prigoană contra episcopilor români, ca să-i silească a trece la reforma calvină. S'au tipărit cărți de propagandă, episcopii români au fost prigoniți, dar nici de data aceasta Românii nu și-au părăsit dreapta credință din strămoși. Totuși ei s'au ales cu un bine, de atunci : s'au deprins cu ideea că nu e păcat înaintea lui Dumnezeu să citească Românul cărțile sfinte *în românește*, ca să le înțeleagă. De atunci s'a început traducerea cărților sfinte din slavonă, în limba română iar după un veac, toate fiind traduse, s'a făcut întreaga slujbă bisericească în graiul nostru, pe înțeles.

4. **Anglicanismul.** Am văzut că reforma lui Calvin s'a întins în regatul Scoției, dar sub o formă deosebită, *presbiteriană* ; ea s'a întins puțin și în Anglia, tot sub altă formă numită *puritană*. Puritanii învățau că un creștin *curat* (latinește purus), n'are nevoie nici de rege, nici de petreceri, ci este dator să se conducă numai după Biblie. Fiindcă această sectă era contra regelui, a fost aspru persecutată și puritanii au fost nevoiți, cei mai mulți, să plece în America, pentru a trăi acolo de capul lor.

S'a întâmplat însă că, în Anglia, însuși regele s'a certat odată cu Papa, fiindcă nu-i da voie să se despartă de regină, ca să-și ia alta. Acesta era Henric VIII, urmașul

lui Henric Tudor. El scrisese o carte contra lui Luther, dar acum, fiind supărat pe Papa, n'a mai vrut să știe de ideile sale. S'a despărțit de Papa, declarându-se protestant, ca să-și ia allă regină după plac. Numai, fiindcă combătuse înainte și pe Luther, n'a primit învățătura lui, nici pe a lui Calvin, ci a făcut una după gustul său, numită *anglicană*. Apoi a chemat Parlamentul și l-a silit să voteze că : „regele Angliei să fie pe viitor capul Bisericii engleze“. A lăsat mai departe să fie preoți și episcopi, dar a luat averile bisericesti pe seama sa. Pentru că supușii săi nu primeau ideile acestea, regele Henric a măcelărit peste 70.000 protivnici. Ne având fii, au urmat la tron pe rând cele două fiice ale sale : Maria și Elisabeta. Maria fiind catolică s'a împăcat cu papa, dar a domnit doar trei ani și a venit la tron *Elisabeta*. Aceasta a trecut iar la reforma făcută de tatăl său, a primit mai multe idei de la Calvin, și a întocmit o lege de 39 articole pentru credința anglicană.

5. *Contra reforma*. Cu multă stăruință a luptat Inchiziția ca să nu se răspândească ideile de reformă în Italia și Spania. Dar Papa pierduse, din cauza reformei, aproape jumătate din credincioșii săi. Văzând că reforma se lățește cu pași repezi în toate țările; episcopii catolici s'au adunat în *Sinod la Trento* (Italia) și au discutat să ia mai multe măsuri pentru îndreptarea relelor din biserică. Tot în timpul acesta un ofițer călugărit, *Inațiu de Loyola* a întemeiat ordinul *Iezuiților*. Aceștia nu erau datori să îmbrace haina călugărească, tocmai ca să poată lucra pe aseuns. Unii erau preoți, alții laici, dar cu toții jurați, cu trup și suflet, să lupte prin ori ce mijloace, și hunc și rele, numai pentru triumful Catolicismului.

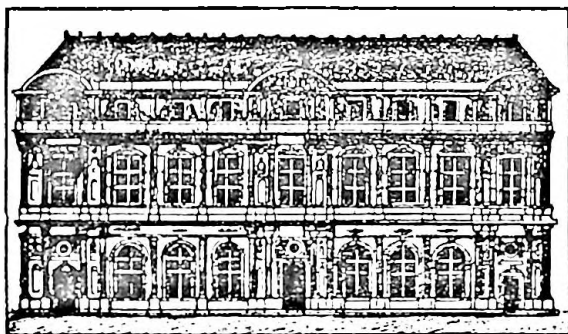
B. Statele Moderne pe timpul**Renașterei și Reformei.****CAROL QUINTUS ȘI FRANCIS I.**

1. **Puterea Casei de Austria.** La începutul Evului Modern familia de Habsburg, domnitoare în Austria, a devenit foarte puternică. Ea avea stăpâniri întinse, atât în lăuntru Germaniei cât și afară. Prin căsătorii pregătite cu multă dibăcie, Habsburgii au moștenit Țările de jos și Burgundia de la Carol Indrăsneșul, după aceea trei regate din cele mai tari în Europa : Boemia, Ungaria și Spania. Din cauza puterii și lăcomiei lor, Habsburgii au ajuns o primejdie pentru țările vecine cu dănșii. Mai amenințată dintre toate însă, era Franța, pentru că era înconjurată de stăpânirile lor. Pe timpul acesta în Franța era rege Francisc I și împărat în Germania Carol V ; între dănșii s'au ațâțat din cauza aceasta mai multe războaie, fiecare din ei voind să arate că este cel mai tare suveran din Europa.

2. **Carol Quintus** moștenise regatul Spaniei, ca nepot de fiică al lui Ferdinand Catolicul. Când se făcu alegerea de împărat al Germaniei, a candidat și Francisc I, cheltuind mult aur, ca să fie ales, dar principii electori au preferit pe Carol Habsburgul, care s'a zis pe latinește *Quintus* adică al cincilea. El era foarte înțelept, viclean în politică, energie și neobosit la războiu. Având în puterea lui atâtea țări din centrul Europei și Spania cu coloniile ei, Carol se mândrea cu vorba că „în statele lui nu apune soarele niciodată”. Iși făcu chiar planul să fie stăpânul lumii întregi. Și ar fi ajuns, dacă nu i se puneau în cale doi dușmani foarte puternici : Francisc I în Apus și Soliman Măreșul din Răsărit, cari s'au înțeleș să-l atace în acelaș timp din două părți. La aceștia s'au mai adăugat și răscoalele religioase ale protestanților. Din cauza aceasta planurile de Impărăție peste toată lumea au căzut ; ba împăratul Carol s'a desgustat chiar așa de mult, în cât la urmă a părăsit tronul și s'a retras într'o mănăstire.

3. Francisc I, regele Franței era un vrednic urmaș al lui Ludovic XI; la ori ce faptă spunea „așa-mi place așa vreau să fac și nimeni nu gândea să-i stea împotriva. Din contră, nobilii se simțeau foarte fericiți să aibă un rege ca dânsul. Căci îi aduna pe cei mai de seamă la curtea sa și-i făcea să petreacă în lux și serbări strălucite. Ca om, Francisc avea toate calitățile ca să-i atragă: era bărbat frumos, vesel și cavaler deplin. De atunci seniorii s'au desgustat de viața monotonă din castele și adunându-se la *Curtea regală*, au devenit *curtezanii*.

4. Războiul dintre Francisc și Carol V a izbucnit din lăcomia pentru stăpânirea Italiei, pe care o doreau amândoi. Carol stăpânea regatul de Neapole, dar voia să pună mâna și pe ducatul Milanului, pe care îl luase Francisc.

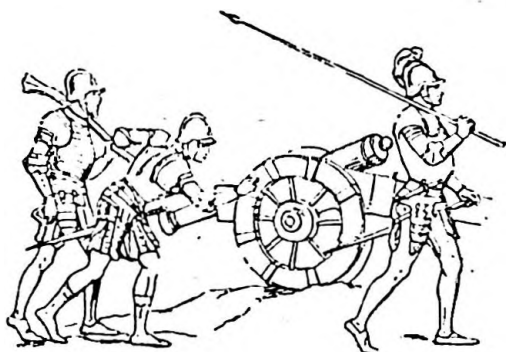
45. O fațadă a Luvrului.

Ducatul Milanului fusese cucerit de înaintașul său, Ludovic XII. dar ducele *Sforza* alungă în urmă garnizoana franceză. Francisc, venind cu oaste de cavaleri și câteva tunuri, căpătă la *Marynno* o biruință strălucită asupra Elvețienilor, cari luptau în solda ducelui. Regele însuși luptase alături cu cavalerii și, pentru vitejia sa, fu declarat *cavaler* de către *Bayard*, cel mai viteaz cavaler de atunci. Milanul rămase al Franței, iar Elvețienii au făcut o pace, prin care se legau să nu mai lupte nici odată contra Franței.

Patru războaie grele avu Francisc cu Carol V. În toate el luptă în fruntea oastei, dar cu toată vitejia sa și a ca-

valerilor săi, nu isbuti să-l birue pe Carol. Acesta avea oști multe, adunate din Germania și Spania, și generali mai buni. Văzând că singur nu-l poate răpune pe dușman, Francisc a căutat aliați de tot felul: deși *catolic*, s'a înțeles mai întâi cu *protestanții* din Germania, apoi chiar cu Turcii lui Soliman, ca să atace împreună pe Carol V. Dar mare folos n'a avut din aceste tovarășii, căci și atunci când era biruitor, nu știa să se folosească de isbândă.

5. **Pacea de la Cateau-Cambresis.** Războiul s'a potolit și s'a aprins din nou în mai multe rânduri. Luptau Francezii cu îndârjire, din când în când se ridicau protestanții și mai năvăleau și Turcii, cari au ajuns odată până la Viena. Francisc muri după ce făcuse patru războaie, dar

46.5 Mușchetar, tunar și lăncier.

Carol V încă se mai ținea. Fiind aproape bătrân și amărât de atâtea războaie și greutăți, el părăsi tronul și se retrase într'o mănăstire, unde mai trăi câți-va ani. Înainte de plecare, Carol împărți în două stăpânirile sale: *Filip*

II, fiul său, luă Spania cu coloniile și Țările de Jos — iar *Ferdinand*, fratele său, luă Austria și tronul împărătesc. Dușmănia între cele două puteri însă nu s'a stins cu moartea lui Francisc și Carol. Ea a fost moștenită de fiii acestora (*Henric II*, regele Franței și *Filip II* al Spaniei), cari încheie în urmă pacea de la *Cateau Combresis*. Franța era în câștig, fiindcă primea trei orașe episcopale, cu teritoriul dinprejur: Metz, Toul și Verdun.

6. **Renașterea în Franța.** În timpul războaielor purtate în Italia, Francezii au avut ocazie să cunoască operele maștrilor italieni și să le admire. Statui și tablouri au

fost luate ca pradă de războiu. Regele Francisc a luat la sine pe Leonardo da Vinci și a adus meșteri, cari să-i construiască și lui palate după moda Renașterii, cum este *Luvrul*. A încurajat și dânsul pe artiștii și scriitorii, cari au pus temelcul literaturii franceze, pe timpul acela : *Rabelais* un povestitor glumeț (humorist), poetul *Ronsard*, care este urmașul unui boer din țara noastră, venit în Franța pe timpul războiului de 100 de ani — și filosoful *Montaigne*.

17. Poetul Ronsard.

De citit.

INTĂLNIREA DE LA CORTUL DE AUR.

Ca să ne facem o închipuire despre obiceiurile vremii și felul cum se făcea politica externă, la începutul epocii moderne, n'am putea alege un exemplu mai elocvent de cât întâlnirea ce avu loc între Francisc I regele Franței și Henric VIII al Angliei. Cel dintâi ținea morțiș, să tocniască o alianță cu vecinul său englez, pentru a purta mai ușor războiul său cu Carol Quintus. Drept aceea invită pe Henric să vie în Franța, jurând să nu-și lase barba, înainte de a pune în faptă gândul său. Barba-l creștea însă, și regele vecin nu se arăta. În sfârșit, Henric veni și pregătirile de întâlnire se făcură cu multă cheltuială, lângă Jarmul mărlă, la *Cortul de aur* (*Camp du drapeau d'or*), cum s'a zis în urmă. Seniorii francezi, vrând să se arate mai bogăți și mai strălucitori în haine, își vânduseră moșii și pădurile, ca să se îmbrace și se asemănau cu regii; până și caii, împodobiți cu buchet de pene scumpe la cap părea că se simt mai mândrii de cât caii Englezilor. Pe locul de întâlnire Francisc ridicase corturi cu pânză aurită, dintre cari al regelui se distingea printr'o statueta de aur masiv, închipuind pe arhanghelul Mihail. Era o priveliște orbitoare, câmpul acesta acoperit cu corturi de aur!

Din partea lor, Englezii construiseră o casă cu acoperișul de etal — lucru de mare preț pe atunci — în curtea căreia, două fântâni fășnitoare arunceau apă și vin, pentru ori și cine voia să bea. Când regii s'au întâlnit la mijlocul câmpului, cu suita de paradă, în urma lor, fiecare încerca să întreacă pe cellalt. Henric dăruie lui Francisc un colier de mare preț; acesta scoase la rândul său o brățară, de valoare dublă și i-o oferie lui Henric. Jignit puțin, Henric cercă să-l întreacă în alt chip. „Frate,

fi zise dânsul, vreau să ne luptăm amândoi”: credea că-l va birui ușor. Dar Francisc, care era tot așa de înalt și de puternic, îl trânti jos în fața tuturor. Henric se ridică furios, gata să reînceapă, dacă nu l-ar fi împiedecat curtenii săi.

48. *Întâlnirea de la Cortul de Aur.*

La plecare, el făgădui lui Francisc prietenia sa, numai din buze, căci pe dată ce sosi în Anglia, intră în înțelegere cu dușmanul acestuia. De strălucita întâlnire de la Cortul de aur nimeni nu și-a mai adus aminte în urmă, afară de bieții seniori, ruinați prin datoriile contractate atunci.

2. MATEI CORVIN ȘI ȘTEFAN CEL MARE.

(Ungaria și Moldova înainte de războiul cu Soliman)

1. **Matei Corvin regele Ungariei.** Curând după moartea lui Ioan Corvin, nobilii aleg ca rege pe fiul său Matei. Era un fel de răsplată pentru marile servicii, aduse de viteazul român regatului ungar și creștinătății întregi, pe care o apăraseră de năvălirea turcească. Tânărul rege, n'avea de cât 18 ani la urcarea lui pe tron — dar semăna la inimă cu tatăl său. Birui pe toți vecinii săi, afară de Ștefan cel Mare, și întinse așa de mult hotarele regatului ungar, că nici odată n'a fost mai întins și mai glorios de cât atunci. Ungurii se mândresc cu acest rege de neam român, după

cum Bulgarii cu Ioan Asan, alt stăpânitor vestit, ieșit din neamul nostru. Matei Corvin făcu o oaste statornică în Ungaria, și după modelul altor suverani din Apus, își întocmi o curte luxoasă, având în jurul său mulțime de nobili, artiști și poeți. Dar făcea și greșeli, din cauza mândriei prea mari, a îngâmfwării, moștenite de la mama sa. Ii plăcea să fie lingușit și să se laude cu biruințele lui Ștefan cel Mare, zicând că, Domnul moldovean este numai un căpitan al său, într'o margine. Și mai ales nu-i plăcea să-și aducă aminte de înfrângerea ce suferise la *Baia*, dela Ștefan cel Mare.

2. *Războaiele lui Matei*. Dacă pe Moldoveni n'a putut să-i învingă, în schimb el a fost biruitor în toate războaiele purtate cu ceilalți vecini. Încă din timpul războalei Husiților (partizanii lui Ioan Hus) Boemia se despărțise de Impărăție și chiar de Papă; ea asculta de regele său național, George Podiebrad. Indemnăt de Papă, Matei Corvin purtă războiu cu acesta și-i smulse mai multe provincii ca *Moravia* și *Silezia*. Pe urmă s'a certat cu împăratul Frederic III, străbunul lui Carol Quintus: l-a învins și pe dânsul, luându-i o bună parte din *Austria*, împreună cu *Viena*. Dar aceste războaie făcute de Matei Corvin numai din ambiție, n'au folosit nici Ungariei, care pierdu în urmă provinciile cucerite, nici Creștinătății. În timpul acela Vlad Tepeș purta războiu crâncen cu Mahomet II; craiul Mateiaș, în loc să-l ajute, cum îi făgăduise, l-a prins prin viclenie și l-a pus la închisoare în Buda, unde l-a ținut 11 ani. Deasemeni, în loc să fie prieten cu Ștefan cel Mare, pentru a răpune pe Turci, el merse cu oaste în Moldova, ca să-l detroneze și să pună în locu-i pe Petru Aron; dar a fost învins la *Baia* și silit a fugi cu rușine din Moldova, având trei săgeți în spate. S'a războit regele Matei și cu Turcii, dar fără mult curaj, și a luat de la dânsii o parte din Bosnia. El mai este însemnat pentru că a înființat la *Buda* o mare bibliotecă, școli și tipografie, și ținea mult la dreptate. Săracii spuneau după moartea

lui I, de când a murit Matiaș, a pierit dreptatea în Ungaria”.

3. **Slăbirea și căderea Ungariei — Mohaci.** După Matei Corvin regatul a mers din ce în ce mai rău. După el-a urmat Vladislav Dobje, fiul lui Cazimir polonul, un rege molâu, care-lă toate răspundea pe limba sa : *dobje, dobje*, adică „bine, bine”. El lăsă ca urmaș pe fiul său Ludovic II, sub care s'a întâmplat Ungariei cea mai mare nenorocire. Turcii înlărindu-se și mai mult, pe timpul sultanului Soliman, au intrat cu mare putere în Ungaria. Tânărul rege a fost învins și ucis la *Mohaci*, lângă Tisa, iar țara supusă la bir. Mai târziu Soliman a prefăcut o mare parte dintr'însa în *pașalâc*.

49. Ștefan cel Mare.

4. **Ștefan cel Mare.** Pe timpul lui Matei Corvin și urmașilor săi, a domnit în Moldova Ștefan, care pentru înțelepciunea și vitejia lui s'a numit *cel Mare*. Era nepot al lui Alexandru cel Bun și a stăruit să adauge și alte îmbunătățiri la *înlocmirea țării*, pe lângă cele făcute de bunicul său. Astfel, înlocmi mai întâi oastea, compusă din boeri (*Curlea mare*) și călăreți (*curteni*), cari la un loc se numărau pân' la zece mii, dar știau să lupte și ca pedestri. În timp de grea cumpănă Ștefan făcea strîgarea de războiu, la care se adunau cetele de *țărani razeși*, sub comanda juzilor și păcălabilor din cetăți — Erau pân' la 30.000 cu toții, bine deprinși în lupta cu arcul, ghioaga și su-lița. Acei cari se distingeau în luptă, și mărginașii de la hotar, cari se îndatoriau să facă paza despre Tătari, primiau

moșii întinse cu hrisov sau act domnesc pe pergament. Tot pentru paza țării, Ștefan Vodă ridică mai multe cetăți la hotar (*Holin, Soroca, Orhei, Tighina*) și întărește pe cele vechi (*Cetatea Albă și Chilia*). El a înființat mai multe târguri noi pentru dezvoltarea negoțului și meseriilor, iar în câteva a zidit și *curți* domnești. Când mergea la vreun războiu, Ștefan alegea un sfânt de care se ruga să-i dea biruință; ca mulțumire, el ridica o biserică frumoasă și trainică în cinstea sfântului și câte războaie avu cu dușmanii, se pot cunoaște după numărul bisericilor și mănăstirilor, ridicate de dânsul în cuprinsul Moldovei — peste 40.

5. **Războaiele lui Ștefan cel Mare.** De toate părțile, Moldova era înconjurată de vecini, cari priviau lacom la pământul bogat al Moldovei. Unii după alții s'au năpustit să-l cutoropiască dar Ștefan li s'a împotrivit cu bărbăție, luptând el însuși în fruntea oastei adeseori — și i-a biruit. Infrângerile suferite de dușmani erau uneori așa de cumplite că n'au mai cutezat să se răsbune asupra lui. El avu mai întâi războiu cu Radu cel Frumos, fratele lui Țepeș, dela care cuceri cetatea *Chilia*, ca să-și întărească hotarul despre Turci. Urmașii lui Radu din Muntenia au venit la tron, mulți cu ajutorul său, dar de frica Turcilor au călcat prietenia cu Ștefan, ba au venit și cu războiu asupra lui. In aceste războaie, dintre frați de acelaș sânge, Ștefan ieșia întoldeauna biruitor și pedepsea pe vinovat alungându-l de pe tron. In acelaș timp a mai avut războiu cu Ungurii, Tătarii și Turcii. Pe *Unguri* i-a înfrânat, făcând două năvăliri de jaf în Secuime și biruind pe Matei Corvin la *Baia*. Ca preț al păcii, Matei trebui să-i dea două cetăți tari în Ardeal iar *Secuii* să-l ajute totdeauna în războiu.

Tătarii au năvălit în două rânduri, dar au fost învinși (la Lipnic și Ștefănești) așa încât n'au cutezat a trece Nistrul pân' la moartea lui. Cel mai strașnic și mai primejdios dușman al Moldovei însă erau Turcii. Intâia oară

i-a învins cumplit la *Podul Inalt*, ceea ce făcu pe Mahomet II să vină el însuși în fruntea unei oști de 200.000 având și Tătarii într'ajutor. Infrângerea lui Ștefan la *Valea-Albă* se poate asemăna cu a Grecilor la Termopile, căci ostașii săi au fost striviți de numărul cel mare al dușmanilor. Dar după două luni, întocmindu-și o oaste nouă Ștefan isbuti să-i alunge biruitor din țară. Războiul cu Turcii s'a urmat mai departe cu biruințe și pierderi.

În sfârșit, cel din urmă războiu îl purtă Ștefan cel Mare cu Polonia, pe care îi răpune la *Codrul Cosminului*. Ce folos avu Moldova din războaiele lui Ștefan? El a deschis războiul numai pentru *dreptate* și pentru *apărarea țării*, nici o dată din lăcomie ca să apuce pământ strein. Astfel țara a fost mântuită de cutropirea dușmană și libertatea Moldoveniilor asigurată. Dar și Creștinătatea a avut mare folos după urma războiului său cu Turcii; căci i-a ținut în loc pe păgâni atâta timp, făcându-i să tremure de sabia sa, și îngăduind Europei creștine să trăiască în tihnă multă vreme. Pentru aceea Papa i-a dat titlul de *alietul lui Christos*, iar urmașii i-au zis „Sfântul Ștefan Vodă”.

3. SOLIMAN CEL MĂREȚ SULTANUL TURCILOR.

1. *Intinderea puterii Turcești*. Unul din urmașii lui Mahomet II a fost Soliman cel Măreț, în timpul căruia *Impărăția Otomană* ajunse la culmea puterii. De la tatăl său, cruntul Selim, el moștenise o stăpânire întinsă, peste Asia și Africa. Într'adevăr, sultanul Selim cucerise de la șahul Persiei multe țări, întinzând stăpânirea până dincolo de Eufrat, apoi cuprinse *Siria* cu *Palestina* și *Egiptul*; el detronă pe ultimul *Calif* din *Cairo* și-și luă el singur acest rang de căpetenie a Musulmanilor, pe care l-au păstrat sultanii turci până în zilele noastre. Stăpân pe o întindere așa de mare de țări, bogate și civilizate din vechime, Soliman se gândi cum să-și întărească împărăția și s'o lățească mai departe.

2. **Organizarea Impărăției turcești sau Otomane.** Ca toți Mahometanii, Turcii se conduceau în toate după *Coran*; fiind însă multe pricini despre care nu se face vorbă în *Coran*, Soliman a dat el o serie de reguli, zise *Canun*, ca să completeze *Coranul*. Astfel Turcii l-au socotit drept un mare legiuitor al lor; *cadii* sau judecătorii împart dreptatea după aceste legi, și tot după ele se îndreptăză cârmuitorul de provincie, zis *pașa*. Acesta are un steag făcut din o coadă de cal (*tuiu*), dar alții mai mari în grad au două sau trei tuiuri. Sultanul locuște într'un palat mare și luxos, la malul Bosforului, numit *Seraiu*. El are putere să tac și să spânzure pe ori care din supușii săi, fie creștin (ghiaur) fie ture, fără nici o judecată; tot el este și *Calif* sau căpetenie a religiei, ajutat de *marele muftiu*. Pentru cârmuirea împărăției el are în jurul său mai mulți *viziri* sau miniștri, cari se adună în Palatul, numit *Inalta Poartă*.

3. **Războiul lui Soliman cu Ungaria și cu Carol V.** Sultanul Soliman a întins mai departe hotarele turcești, cuprinzând Mesopotania și toată Africa de Nord până la Maroc. După aceea se năpusti asupra Europei. Indemn de regele Franței, Francisc I, să atace pe Carol V, el trebuia să treacă prin Ungaria. De aceea se îndreptă cu puteri mari asupra acesteia, cuprinse cetatea *Belgradului* și trecu Dunărea. Tânărul rege al Ungariei, Ludovic II se grăbi să-i iasă înainte la *Mohaci*, având cu sine doar cavaleria regatului. Lupta a fost de scurta durată, căci nobilii se risipesc îngroziți de mulțimea și îndârjirea Turcilor, lăsând chiar pe rege să se înece într'o mlaștină. Soliman era biruitor (1526) și nobilimea veni să i se închine. Pentru coroana regatului se certau doi inși: *Ioan Zapolia*, fost voevod în Ardeal, și *Ferdinand* de Austria, fratele Impăratului Carol V. Soliman dădu coroana lui Zapolia, care îi făcu jurământ de vasalitate și se legă a plăti tribut. Dar astfel, *Ungaria* ajunge țară vasală a Sultanului. După aceea Soliman se îndreptă asupra *Vienei*, o înconjură câtva timp, dar nu putu să o cuprindă și se retrage. Răs-

boiul s'a urmat mai departe până la 1541, când muri Zapolya; atunci Soliman sfășie regatul ungar în trei părți: o parte cu capitala Buda fu prefăcută în *pașalâc turcesc*, alta lăsată lui Ferdinand, în schimbul unui tribut anual, iar a treia, s'a numit *principatul Transilvaniei*, care să aibă principii Unguri, dar să asculte de Sultan (închinare și tribut). Așezând un pașă la Buda, Soliman era la câți-va pași de centrul Europei și putea să amenințe în orice moment liniștea Impărăției Germane și a Europei.

4. **Inchinarea Moldovei.** Cu câți-va ani înainte de împărțirea Ungariei, Sultanul Soliman a năvălit în Moldova. Acolo era Domn Petru Rareș, fiul lui Ștefan. Folosindu-se de certurile din Ungaria el cuceri cu războiul cam a *treia parte din Transilvania*. Apoi se îndușmăni cu Polonia pentru *Pocuția*. Dar regele polon văzând că nu-l poate domoli singur pe Rareș, făcu intrigi la Poartă, pârând pe Domn că este dușman al Turcilor.

El destăinuă Sultanului că Petru Rareș vrea să ajungă Voevod al Transilvaniei; după aceea să adune 100.000 ostași din Moldova, Muntenia și Transilvania și cu puterile unite ale tuturor Românilor, să alunge pe Turci din Europa.

Soliman veni cu o oaste numeroasă, ba mai chemă în ajutor și pe Tătari. La vederea acestei groaznice primejdii boerii l-au părăsit pe Rareș, care trebui să fugă la *Ciceiu*, o cetate în Ardeal, ca să scape cu viață (la 1538). Boerii s'au închinat Sultanului și s'au învoit a plăti un tribut anual.

De atunci Moldova a rămas *vasală* Turciei, după cum era Țara Românească — plătind tribut Sultanului aproape neîntrerupt până la *războiul pentru neatârnaire*, din 1877.

5. **Răscoalele Românilor contra Turcilor.** Domnii români nu s'au mulțumit, cu toții, să asculte de poruncile Sultanului. Uneori Sultanul ridica tributul la o sumă îndoiță și cerea provizii și alte daruri. Din cauza aceasta câți-va Domni s'au răscolat, ca să scape din această asu-

prire și să fie cu totul neatârnați. Este vestită răscoala lui *Ioan Vodă cel Cumplit*, care s'a ridicat cu ajutorul *Cazacilor* de la Nipru, a biruit la început pe Turci, dar a fost învins și ucis, prin trădare, la *Roșcani*. Mai însemnată însă e răscoala lui *Mihaiu Viteazul*. În timp de opt ani numai, acesta avu nenumărate biruințe asupra Turcilor și câștigă *neatârnaarea*. Apoi cuceri *Transilvania* de la *Sigismund Bathori* și *Moldova* dela *Ieremia Movilă*, unind pentru câteva luni de zile, *pe toți Românii*, într'o singură stăpânire românească, liberă. Și el muri ca un erou, ucis mișelește, tot prin trădare (la 1601). După dânsul puterea militară a țărilor române s'a mărit și Turcii nu le mai asupreau ca înainte.

4. POLONIA, RUSIA ȘI CAZACII

(la începutul Epocii Moderne).

1. **Polonia sub Iagelloni.** Pe timpul lui *Petru Rareș*, Polonia era un regat destul de puternic, întinzându-se de la Marea Baltică până la Nistru și Nipru; dar n'a avut curaj să atace pe Turci, pe când aceștia se răsboiau cu Românii și cu Ungurii. Regii poloni erau din neamul lui *Vladislav Iagello*, de aceea se zic *Iagelloni*. *Cazimir IV* care domnea pe timpul lui *Ștefan cel Mare*, purtă un războiu crâncen cu *Cavalerii Teutoni* din Prusia; biruindu-i, le ia o parte din țară și cealaltă le-o lasă cu condiție de a plăti tribut. El avu mai mulți fii, cari au luat pe rând tronul Poloniei: *Ioan Albert*, care fuse învins de *Ștefan* la *Codrul Cosminului*, *Alexandru*, *Sigismund*. Pe timpul acestora din urmă, nobilii cei mari, *panii*, au câștigat multe drepturi și s'au întărit mult; regele nu mai putea face nimic fără voia *Senatului* (adunarea panilor), care numia și pe miniștri. Tot ei asupreau și pe *șărani*, luându-le ori ce drept asupra pământului și legându-i prin lege să nu se mute de pe un loc pe altul (*șerbie*).

2. **Polonia sub regii aleși.** Când s'a stins familia *Iagellonilor*, nobilii s'au hotărât să nu mai lase tronul de mo-

ștenire (hereditar) ci regele să fie totdeauna *ales* (electiv, ca un președinte de republică. Ei au început chiar să se mândrească cu acest obicei, zicând cu plăcere că țara lor e mai mult *republică*. Când se adunau la un loc *panii* cu *șleahța* (nobili mici), adunarea se zicea *dietă*, și avea drept să aleagă pe rege. Uneori se certau între ei și se desbinau în partide. Din cauza aceasta multe nenorociri s'au abătut asupra Poloniei.

Cel mai însemnat dintre regii aleși de nobili, a fost *Ștefan Bathori*, care a purtat războiul cu Rușii. Sub urmașul său, Sigismund Wasa, politica țării era condusă de cancelarul *Zamoiski*, care era și *halman* (capul oștilor). Era pe timpul când Mihai Viteazul se războia cu Turcii. Din nenorocire, Zamoiski a urmat vechea politică a regilor poloni, de a ține prietenie cu Turcii. În loc să ajute creștinătatea, el făcu pe placul păgânilor și, în unire cu Ungurii răsculați din Ardeal, s'au năpustit asupra lui Mihai Viteazul. ca să-l alunge atât din Moldova, cât și din Muntenia.

Mai târziu Polonia a stricat prietenia cu Turcii și a început un șir de războaie cu dâșii. Dar s'a deșteptat prea târziu și n'a avut căci un folos, numai pagube.

3. **Cazacii Zaporojeni.** Încă din timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit, Moldovenii au cunoscut pe *Cazaci*. Ei au ajutat atunci pe Moldoveni în războiul cu Turcii, dar mai târziu au început să facă năvăliri, ca dușmanii după jaf. Numai Moldova, dar și alte țări vecine au avut suferință din partea lor: mai ales *Tătarii*. Căci Cazacii erau o adunătură de oameni, între cari se amestecau Poloni, Moldoveni și mai ales Ucraineni, fugiți de biruri și greutăți și aciuiți pe lângă Nipru. În insulele și mlaștinile fluviului, și-au făcut ei un fel de tabără statornică și de acolo se porneau la jaf, în ținutul Tătarilor Crimeei. De prinși a pluti în fugă pe luntre ușoare, ei ajungeau uneori până pe malul Bosforului, după pradă.

Ștefan Bathori, regele Poloniei le-a lăsat libertatea, cu ușoare condiții, să recunoască pe *atamanul* numit de dânsul. De atunci Cazacii au adus servicii regatului polon,

în lupta cu Tătarii, ca niște grăniceri de margine. Pe timpul lui Vasile Lupu însă, ei au făcut o răsccoală sângeroasă : în unire cu țărani ucraineni au scuturat jugul polon, făcându-se neatârnați, cu *atamanul Bogdan Hme'nișki*. Fiul acestuia, Timuș, năvăli odată în Moldova și sili pe Vasile Vodă a-i da pe frumoasa Ruxandra în căsătorie. Timuș ajută în urmă cu Cazacii pe socerul său, dar căzu mort la Suceava.

4. **Rusia sub Ivan cel Groaznic.** Ivan III, principele Moscovei, isbutise a scăpa de jugul tătăresc, și cuprinse mai multe principate rusești vecine. Nepotul său *Ivan IV* și-a luat titlul de *zar*, adică împărat și gândea că țaratul său este continuarea Impărăției Bizantine, căzută sub Turci. De atunci și-au făcut Rușii planul să pună mâna pe Constantinopole. Fiindcă rămăsese de mic orfan, sub tutela mamei și a boerilor mari, el văzu făptuindu-se multe neglijări în jurul său. Boerii n'aveau nici o rușine în purtarea lor, răpiau chiar averile domnești și la urmă au ucis pe mama lui Ivan. Deaceea, când ajunse major, el se purtă cu o cruzime care amintește pe *Neron* și pe *Vlad Țepeș*. Descoperind o trădare a boerilor săi, el ucise *câteva mii*, și se făcu *monarh absolut*, cu drept de viață și de moarte asupra tuturor, întocmai ca Sultanul turecesc.

Ivan IV a stăruit să mai civilizeze puțin țara lui : a adus tipografie, și oameni învățați din Apus ; a întocmit un *codice* de legi rusești, traduse din grecește. Apoi, întocmindu-și o oaste de călărime, pedestrași și tunuri, a cucerit hanatul tătăresc dela *Cazan* și pe cel din *Astrahan*. La Don erau Cazaci, întocmai ca Zaporojenii de la N'stru. Ei s'au supus lui Ivan și au început să cucerească hanatul *Sibir* din Asia, care s'a numit în urmă Siberia. În acelaș timp însă, despre Apus, Ivan a avut pagubă, fiindcă Suedezii i-au luat țărmlu Balticeii (Ingria), tăindu-i legătura cu țările apusene.

Mai târziu d'nastia lui *Ruric*, din care se trăgea și Ivan IV, s'a stins. Boerii-au chemat la tron pe *Mihail Romanov*, întemeietorul dinastiei *Romanovilor*, cari au domnit până la 1917.

C. Epoca războiului religios.**FILIP AL II, REGELE SPANIEI****și războiul religios din Țările de Jos.**

1. **Contra reforma.** Ne aducem aminte că pentru a împiedeca lățirea reformei, s'a adunat un sinod catolic la *Trento*. Atunci s'au luat mai multe măsuri, pentru a se face viața mai curată în biserica romano-catolică și să atragă din nou pe *protestanți* la catolicism. S'au înființat mulțime de școli de preoți (seminarii), ca preoții să fie mai învățați și să poată țină predici frumoase. Papii și episcopii au început a se purta mai corect și cu multă evlavie, ca să dea exemp'u preoților și călugărilor. Este știut de când lumea, că *cei mici își modelează purtarea lor toldeau-a după cei cari sunt mai mari peste dânșii*. De aceea, când conducătorii unei țări, sau ai unei nații, vor să stârpiască moravurile rele din societate, trebuie ca mai întâi dânșii să se lepede de păcate.

În acelaș timp, s'au luat și măsuri polițienești în contra reformei și ereziei în țările catolice: cărțile care cuprindeau ceva contrar religiei, erau pusela *index* (o listă neagră) și oprite; tribunalul *Inchiziției*, format de călugări zeloși, cercetau pe cei puțin respectuoși față de catolicism, îi judecau și-i osândeau la moarte, prin cele mai înfiorătoare chinuri. Au suferit această mucenicie și mulți filozofi, pentru ideile lor înalte și pentru progresul științei. În sfârșit, s'a răspândit în toate țările tagma de călugări *Iezuși*, supuși orbește la ordinele Papei; ei lucrau în secret pentru întărirea bisericii catolice, prin ori și ce mijloace, chiar prin viclenie și trădare.

2. **Filip II** era fiul lui Carol V și primi de la acesta regatul Spaniei cu Țările de Jos și întinsele colonii spaniole din America. (Ferdinand, fratele lui Carol primise restul, adică Austria și Impărăția Germană). Deși având numai

o parte din stăpânirile tată'ui său, Filip era cel mai puternic monarh d'n Europa. Fiind catolic fanatic, el n'a cruțat nimic pentru a face să biruască iarăși catolicismul, împotriva protestanților și altor dușmani. Pentru aceea a făcut războaie și prigoniri săbatice împotriva Maurilor ce se mai găseau în Spania și contra ereticilor. Voia să se arate mai catolic chiar de cât Papa, căci a ținut opt ani la închisoare pe arhiepiscopul primat al Spaniei și la liberat numai după stăruința Papei. Când muri regele Portugaliei, el se prezintă ca moștenitor, fiind rudă cu acela, și ajunsese astfel stăpân și peste întinsele colonii portugeze. Având atâta putere, el se hotărî să dea o lovitură și puterii turcești. E' un corăbiile sale cu ale altor aliați și le trimete sub comanda fratelui său, *Don Juan de Austria*; acesta câștigă o frumoasă biruință la *Lepanto* (1571), unde corăbiile turcești au fost nimicite cu totul. Păcat numai, că Filip s'a mulțumit cu atâta și, în loc să ducă mai departe războiul cu păgânii, s'a năpuslit asupra creștinilor, cari nu voiau să asculte de Papa. Astfel Sultanul și-a refăcut îndată corăbiile, cu banii luați de la noi și de la alte țări tributare și nici n'a simțit de paguba suferită la Lepanto.

3. Războiul religios din Țările de Jos. Belgia și Olanda de azi erau unite pe atunci sub numele de „Țările de Jos” și stăpânite de Spanioli. Pentru că aici se răspândise calvinismul, Filip trimete *inchizitori*, ca să descopere și să chinuiască pe calviști. Guvernatorul spaniol, ducele de Alba, a lăsat o amintire grozavă prin cruzimile sale. Dar poporul olandez era însuflețit de credința sa cea nouă și ne mai putând suferi jugul strein, se răscoală, Chiar Belgienii, cari erau catolici, s'au dat de partea răsculaților, conduși de viteazul *Wilhelm de Orania*. Un războiu crâncen s'a deschis atunci între rege și supușii săi, până ce Belgienii s'au supus. Olandezii însă au dus războiul mai departe și s'au declarat *nealțârnași* (Uniunea dela *Utrecht* 1579). Ei au isbutit să alunge oștile spaniole,

și fiind buni negustori și marinari, au pus mâna pe câteva colonii portugheze foarte bune (Colonia Capului ș. a.). Din coloniștii olandezi se trag *Burii*, ce s'au luptat acum 20 de ani cu Englezii pentru libertate. Olanda s'a dezvoltat apoi ca o țară civilizată, urmând și ea mișcarea Renașterii. Pictorii olandezi *Rubens* și *Rembrandt* au făcut portrete și tablouri tot așa de frumoase ca maeștrii italieni.

4. **Decăderea Spaniei.** În afară de războiul purtat în Țările de jos, Filip trimitea oștile sale ori unde se întâmpla în Europa vreo luptă între catolici și protestanți. Odată și-a trimis toate corăbiile, o flotă mândră prin numărul și puterea ei, ca să detroneze pe Elisabeta, regina protestantă din Anglia. Era sigur de biruința flotei sale — o numise *invicibile Armada*—și a trimis cu dânsa un poet, *Lope de Vega*, să-i cânte isprăvile. Dar „mândrilor le stă Dumnezeu împotriva”. S'a întâmplat o furtună pe ocean, tocmai atunci—și flota lui Filip a fost distrusă de valuri. Aceste războaie n'aduceau nici un câștig Spaniei, dar îi secau visteria. Cu toate că Spania era stăpâna aurului din America, ajunse în curând o țară săracă, din cauza războaielor lui Filip și din cauza lenei, ce stăpânea pe supușii săi. Fiind că dâșii nu lucrau, tot aurul mergea în țările streine pe mărfuri cumpărate. Țara era plină de călugări cerșetori și păstori. Filip curățise Spania de eretici și Mauri, însă aceia fuseseră cei mai iscusiți și mai harnici agricultori și meseriași. Acesta a fost rezultatul politicii nechibzuite a lui Filip. De unde în timpul său Spania era cea dintâi putere în Europa, după moartea sa căzu între cele din urmă.

Renașterea italiană a avut urmări și în Spania. Ea avu doi scriitori mai însemnați: *Lope de Vega*, care a scris multe piese de teatru și *Cervantes* (cit. *Servantes*) autorul romanului *Don Quijote* (cit. *Chihote*), unde își face răs de cavalerii din timpul său, cari umblau după aventuri ca în Evul Mediu. Pictori vestiți au fost: *Velasquez* și *Murillo*.

2. ANGLIA PE TIMPUL STUARTILOR.

1. **Maria Stuart, regina Scoției.** Filip II, regele Spaniei, declarase războiul Angliei din următoarea cauză : pe când în Anglia domnea regina Elisabeta, Scoția era regat deosebit, cărmuit și el tot de o regină, frumoasa *Maria Stuart*. Văduvă fiind, după moartea regelui, purtarea Mariei n'a plăcut poporului, care se răscoală și o alungă din țară. În fruntea răscoalei fusese Ioan Knox, care predicase acolo presbiterianismul. Pribeagă din țara ei, Maria Stuart a căutat refugiu la varsa, regina Elisabeta ; dar aceasta în loc s'o ajute, o pune la

50. *Maria Stuart.*

51. *Elisabeta Tudor.*

închisoare. O învinuise de trădare ; bănuia că Maria Stuart, fiind catolică, s'ar fi înțeles cu partida catolică și fiind mai frumoasă ca Elisabeta, ar fi atras de partea sa pe mulți, ca să-i apuce tronul. Pentru a o scăpa, Filip trimisese flota sa, care după cum știm, n'a isbutit. După o închisoare de 19 ani Maria Stuart fu condamnată la moarte.

2. **Iacob I Stuart** era fiul Mariei ; el fu proclamat rege în Scoția după alungarea mamei sale. Când ajunsese major, nu făcu nici o încercare de a scăpa pe mama sa de la în-

chisoare. Ii era teamă ca Elisabeta să nu-l desmoștenească, fiindcă el era mai de aproape înrudit cu dânsa și urma să o moștenească. În adevăr, după moartea Elisabetei, care n'avu fii, el fu chemat la tronul Angliei. Astfel se uni Scoția cu Anglia sub dinastia Stuartilor. Iacob a încercat să domnească în chip absolut, cum era deprins în Scoția. Zicea că Parlamentul englez a fost înființat din bunăvoința unui rege și că, prin urmare, ori ce rege are dreptul să-l desființeze. Cu ideile acestea a nemulțumit pe toată lumea. Catolicii din Irlanda îl urau că nu stăruie să înlăture reforma anglicană, el care era catolic. Dar tocmai pentru aceasta țineau la dânsul anglicanii.

3. Carol I Stuart, fiul său, făcu marea greșală de a intra fățiș în luptă cu Parlamentul. Voia să domnească în chip absolut ca ceilalți regi din Europa. Dar Englezii nu se lasă nici odată să-și piardă libertățile ce au câștigat odată cu mari jertfe. Regele era un om pornit, gata să facă orice pentru a-și împlini gândul său. Luându-se după câți-va curtezani lingușitori punea biruri, fără să mai ceară aprobarea (votul) Parlamentului — cum era datina. Ne suferind această tiranie și greutatea birurilor, mulți Englezi părăseau țara, să meargă în colonii. Cei mai îndârjiți contra lui erau puritanii. Regele luă măsuri să împiedice emigrarea puritanilor; între cei întorși înapoi de pe corăbii era și Oliver Cromwell. Văzând însă că tot nu iese la capăt, regele trebui să cheme parlamentul.

4. Războiul dintre rege și Parlament. Deputații au pretins ca dânsii să numiască pe funcționari, cum era dreptul lor din vechime. Apoi au dat în judecată pe ministrul Strafford și l-au ucis. Din aceasta s'a născut cearta. Regele plecă din Londra, având de partea sa mulți nobili și o cavalerie vitează. De partea Parlamentului erau locuitorii Londrei, flota și orașele. La început biruința a fost de partea regelui; când însă Cronwell organizează o armată de puritani fanatici, numiți „Coaste de fier”, soarta luptei se schimbă. Regele fuge la Scoțieni, dar aceștia erau

supărați, că nu le dăduse și lor libertăți ca Englezilor; deaceia l-au dat pe mâna dușmanilor săi. Cronwell era capul răscoalei. El dădu în judecată pe rege pentru trădare de patrie, și formă un tribunal din oameni ai săi ca să-l judece. La întrebările puse, Carol I nu vru să dea nici un răspuns și fu condamnat la moarte. Se urcă pe eșafod și primi moartea cu mult curaj.

Cronwell rămâne stăpân pe țară, cu titlul de *Lord Protector* al republicei engleze; dar el cârmui mai despotice chiar de cât regele ucis. În Anglia, ca și în celelate țări s'au dezvoltat în timpul acesta literatura și științele. Artiști de mâna întâi n'au fost atunci, dar în schimb, pe timpul Elisabetei trăi cel mai mare dramaturg (autor de piese de teatru), *William Shakespeare* (cit. Uiliam Șekpir). Nu este țară cultă pe lume, unde piesele lui să nu fi fost traduse și jucate; mai de seamă sunt: Negustorul din Veneția, Hamlet, Macbeth, Otello, Romeo și Julieta, etc.

3. RĂSBOIUL RELIGIOS ÎN FRANȚA.

HENRIC IV.

1. Cele două partide. Francisc I, ajutase pe protestanții din Germania, contra lui Carol V; sub urmașii săi izbucnește și în Franța războiul între catolici și reformați (calvini). Se formară două partide, care se luptau între ele ca să atragă pe rege de partea sa și să aibă puterea. Partidul catolic era condus de familia *Guise*, iar cel reformat de familia *Bourbon*; de sânge regal erau amândouă, însă Bourbonii domneau chiar în micul regat de Navara, dela poalele Pirineilor. Regii Franței erau catolici și favorizau partidul catolic. Dar, fiindcă ducii de Guise prea erau ambițioși, nu voiau să le facă pe plac și să nimicească pe reformați — ci doreau împăcarea între cele două tabere. Mai ales un ministru de ispravă, *Michel de l'Hôpital*, se ostenea să împace pe compatrioții săi, arătându-le ce

urată și nefolositoare este vărsarea de sânge între creștini. „De ce este nevoie de atâtea măceluri? zicea el. N'avem de cât să ne împodobim cu virtuți și purtări bune, dacă voim să biruim erezia; cu armele dragostei creștine, cu rugăciuni și îndemnuri bune din evanghelie se cuvine să ducem o asemenea luptă”. Cuvinte adevărate, care se potrivesc pentru toate timpurile. El a chemat pe căpeteniile partidelor la împăcare, dar a fost în zadar. Catolicii susțineau că este ocară pentru religia catolică să fie

52. *Scenă din războiul religios în Franța (Execuție dela Amboise).*

îngăduiți la viață reformatii; iar aceștia nu se mulțumiau să fie doar îngăduiți, voiau chiar să guverneze țara.

2. **Războiul religios în Franța.** Cu asemenea idei și cu ura ce clocotea la ambele partide, era firesc să vezi că războiul va izbucni dintr'o nimica toată. Niște catolici au sărit să măcelărească pe țărani din Vassy, cari ascultau predica reformată într'un șopron. După aceea crimele și salvăciile făcute, și de unii și de alții, nu se mai pot număra; dar cei mai cu asupra măsură erau catolicii. S'au dat lupte crâncene, în toată regula. Patima și orbirea i-a

îndemnat să cheme și pe streini în țară : catolicii au cerut oști dela Filip II al Spaniei, calviniștii de la Englezi sau Germani. De multe ori s'a încheat pace, dar pentru scurtă vreme căci războiul se aprindea iarăși, ațâțat de o parte sau de alta și a durat 30 de ani. Regele Carol IX se împrietenii odată cu *Henric de Bourbon*, capul partidei calvine și-i dădu pe sora sa în căsătorie. Catolicii se temeau că regele, slab de fire cum era, va lăsa pe calviniști să guverneze și erau desperați. Atunci, după îndemnul *Caterinei de Medici*, mama regelui, catolicii organizează un complot în plină pace. La miezul nopții de *Sf. Bartolomei*, în sunet de clopote, ei măcelăresc în toată țara vreo zece mii de calviniști. Regele dă-

53. *Henric (IV) de Bourbon, tânăr.*

duse aprobarea, numai fiind speriat cu vorba că *hughenoșii* (cum zic în Franța reformaților), au făcut ei complot să-lucidă. Henric Bourbon abia scăpă să nu fie junghiat, în noaptea aceea groaznică ; dar și regele muri curând, muștrat de cuget pentru crimele făptuite atunci.

Războiul se purtă mai departe, în domnia fratelui său Henric III. Pentru a pune capăt vărsării de sânge, acesta făcu o pace favorabilă calviniștilor. Atunci Catolicii au format o *Ligă*, jurând că vor face să fie în Franța „o singură credință”. Un călugăr fanatic ucise pe rege.

3. **Henric IV de Bourbon.** Prin această nelegiuire familia domnitoare se stingeă fără urmași. Se puneă chestiunea cine să urmeze la tron. Cel cu drepturi mai multe era Henric din familia Bourbon, o ramură a dinastiei franceze. Căsătorit cu sora regelui precedent, el fusese nevoit, în noaptea de Sf. Bartolomei, să treacă la catolicism pentru a scăpa cu viață. După aceea isbuti să fugă din Paris și

trecu iar în fruntea partidei calvine. Tronul fiind vacant, Henric veni cu oștile de calviniști să-și ia coroana și impresură capitala. Catolicii luptau și ei desperați cu ajutor spaniol să nu ajungă coroana pe capul unui reformat. Henric își dădu seamă că o : pace durabilă tot nu s'ar face în țară, dacă el rămâne calvinist. Pentru liniștea poporului

54. Regele Henric
IV.

el se lepădă a doua oară de credința sa și Parisul îi deschide porțile, primindu-l în triumf; (în anul 1593, când Mihai Viteazul se urca pe tronul Țării Românești). În curând el dădu o poruncă, zisă *edictul Nantes*, prin care lăsa libertatea religioasă reformatilor și câteva orașe întărite, ca să se poată apăra de atacul catolicilor. Cu aceasta s'a pus capăt războiului religios în Franța, care durase aproape 30 de ani.

Domnia lui Henric IV a fost una din cele mai norocoase pentru Franța. Pe când Spania sărăcea, cu tot aurul său, Franța se îmbogățea văzând cu ochii. Ea n'avea colonii bogate, dar regele era ca un părinte înțelept și îngrijitor de toate, iar supușii săi harnici. Metode noi s'au introdus în cultivarea pământului și a pomilor, s'a dezvoltat industria mătăsurilor, a sticlăriilor — cu meșteri aduși anume din țări streine. Datoriile statului s'au plătit, negoțul a crescut repede, iar Francezii au prins gust să ocupe colonii în continentul nou. În timp ce Englezii au ocupat Canada și țărmul Atlanticului de Nord, Francezii au întemeiat *Compania ost-indică* pentru a cuceri piețe în India.

4. Ludovic XIII și Richelieu. Această bine cuvântată domnie a fost întreruptă năprasnic de crima unui catolic nebun, care asasină pe rege, când trecea în faetonul său pe străzile capitalei. Lui Henric îi rămase un fiu minor, numit *Ludovic XIII*, pus sub epitropia mamei sale *Maria de Medici*, o risipitoare. La etatea 16 ani el își luă ca

ministru pe cardinalul *Richelieu*. A fost o alegere norocoasă, pentru că acest ministru știu să alunge pe curtezanii risipitori și lingușitori de la curte și cărmui după ideile lui Henric IV. În țară el a isbutit să mai micșoreze puterea calviniștilor, și înfrână pe nobili, cari deveneau prea îndrăsneți față de rege. În afară, el luă partea protestanților din Germania, când izbucni acolo rășboiul de 30 ani. Scopul său era, ca și al lui Francisc I: să slăbiască puterea *Casei de Austria*, adică a dinastiei de Habsburg, care domnea în Germania. La început a ajutat pe protestanți numai cu bani și intrigi, dar la urmă a trimes și oștile franceze în contra Impăratului. Cardinalul Richelieu muri puțin înainte de a se termina acest rășboiu și după dânsul în curând muri și regele său Ludovic XIII. Acesta lăsă deasemeni un fiu minor, Ludovic XIV, căruia îi dădu ca ministru pe *Mazarin*.

4. RĂȘBOIUL DE 30 ANI ÎN GERMANIA

1. Cauzele rășboiului. Cel dintâi rășboiu religios în Germania se făcuse pe timpul lui Luther. După pacea încheiată la 1555, Germanii priviau în liniște cum se rășboiesc vecinii (Spaniolii și Francezii). Dar, când vărsarea de sânge pentru forma credinței s'a potolit la vecini, pe neașteptate izbucni din nou în Germania. Rășboiul acesta dură 30 de ani și în danțul lui s'au prins mai toate puterile Europei. Socotind apoi, câte provincii s'au pustiit de pe urma lui și câte victime s'au jertfit, rășboiul acesta a fost mai sângeros de cât toate celelalte; dar a fost în schimb cel din urmă rășboiu făcut din pricina religiei.

El s'a început astfel: la pacea din 1555 numai luteranii au primit libertatea de închinare în legea lor — iar calviniștii nu. Cehii din Boemia fiind calviniști, au cerut de la Rudolf II permisiune specială pentru dânsii, ca să-și facă biserici calvine. Impăratul Rudolf, căruia îi plăcea să stea mai mult în Praga (unde l-a găsit și Mihai Viteazul

în pribegia sa din 1601), le-a dat o *Carte de maiestate*, prin care le da dreptul să-și ridice biserici. Ferdinand II, urmașul acestuia n'a vrut să respecte aceste drepturi câștigate de poporul ceh. Crescut în școlile Iezuiților, el era fanatic pentru religia catolică și mai ales în statele austriace nu suferea să vadă picior de protestant. Puse deci să dărâme bisericile calvine, ceea ce împinse pe Cehii din Boemia la răscoală.

2. **Wallenstein.** În primii ani ai războiului, cumpăna biruinței a fost de partea împăratului, care găsi un ajutor neprețuit în talentul generalului Wallenstein. Oștile împărătești au bătut pe cehi, spânzurând pe capii răscoalei și confiscându-le averea. Boemia n'a mai fost socotită ca regat aparte cu drepturi ca până atunci, ci încorporată definitiv la statele austriace.

Războiul putea să fie terminat, dacă nu săreau atunci protestanții din Impărăție. De teamă ca să nu li se întâmple și lor la fel, s'au răscolat împotriva Impăratului. În ajutorul lor au venit și alte *trei țări reformate*: Anglia și Olanda cu bani, Danemarca cu oaste. Era un fel de alianță a tuturor popoarelor protestante, contra Impăratului catolic. Dar, ca să se facă aceasă alianță, stăruise mult cardinalul Richelieu, cu toate că era catolic. Pe toți dușmanii aceștia s'a însărcinat să-i distrugă generalul Wallenstein. El căpătase voie să înroleze pe seama sa, căci era bogat, o oaste de muschetari (pușcași), unii cu soldă, alții cu gândul la pradă, sau „în dobândă” cum se zicea la noi; avea și multe tunuri grele. În urma biruințelor lui se părea că partida protestantă este învinsă.

2. **Gustav Adolf și Francezii în războiu.** Richelieu urmărirea cu interes mare desfășurarea războiului. Ca să învingă pe Impărat fără să intre în războiu, el chemă pe regele Suediei, *Gustav Adolf*. Acesta era un viteaz fără pereche și bun strateg. După ce birui oștile împărătești, se întâlni și cu armata lui Wallenstein la Lützen. Luptând în fruntea oștilor sale, el căzu mort de un glonț, dar Suedezii săi au

câștigat biruința asupra lui Wallenstein, care se credea de neînvins. Murind Gustav, oștile protestante rămăneau în Germania fără conducător; dar și cele catolice îl pierdură pe Wallenstein. Impăratul trimete niște soldați să-l ucidă mișelește, bănuindu-l de trădare.

Văzând atunci Richelieu că nu mai are, din puterile streine, pe cine să arunce în luptă, trimese chiar oștile franceze peste Rin. Ele erau puse sub comanda a doi generali vestiți *Condé* și *Turenne*. Fiind învins în câteva rânduri, împăratul se văzu nevoit să ceară pacea, care s'a încheiat în două orașe din provincia Westfalia.

3. **Pacea din Westfalia, 1648**, aduse mai multe înoiri de mare importanță în Europa. Printr'însa se hotăra următoarele:

1. Protestanții și calviniștii au deplină libertate religioasă.

2. Franța primește *Alsacia*, ca despăgubire și trece în rândul întâi ca mare putere în Europa, în locul Spaniei, care ajutase pe Impărat. Suedia care ajutase la biruință, primește parte din Pomerania și devine mare putere.

3. Elveția și Olanda, țări protestante, sunt recunoscute de toți ca *neatârnavale*.

4. Toții principii din Germania, catolici sau protestanți devin aproape liberi, și numai cu numele atârnavă de Impărat: au drept a face alianțe și rășboae cu streinii. *Impăratul rămănea stăpân cu adevărat numai pe țările Casei de Austria*, căci principii din Germania puteau să nu-i dea ascultare. Cu alte cuvinte, puterea dinastiei de Austria era slăbită și Germania desbinată, tocmai după cum dorea Richelieu.

4. **Românii pe timpul rășhoiului de 30 ani.** După căderea tragică a lui Mihai Viteazul, ucis la 1601 de oamenii lui

55. Călăraș român în sec. XVII.

Basta, *Unirea* înfăptuită pe o clipă se desfăcu. Cei mai însemnați principii, după dânsul au fost: Matei Basarab în Muntenia, Vasile Lupu în Moldova și Gheorghe Rakoczi în Transilvania. Rakoczi fiind calvin, a luat parte la războiul de 30 de ani, luptând contra Impăratului. Pe dânsul l-a ajutat și Matei Basarab — aliatul său, cu 6000 ostași, cari s'au bătut bine cu Austriacii. Matei și Vasile au avut războiu între dâșii, dar au lucrat mult și pentru binele țării. Din timpul lor au început a se traduce și în limba română mai multe cărți religioase și a se scrie cronici — s'au întemeiat tipografii școli înalte și multe biserici. Era o pornire frumoasă pentru dezvoltarea culturii românești.

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Prefața	3

ISTORIA OMENIRII ÎN EVUL MEDIU

Epoca I. Gârșitul lumii vechi și regatele barbare (—800)

1. Impărăția Romană pe timpul Năvălirilor	5
2. Lumea Barbarilor	8
3. Năvălirile barbare și Atila	12
4. Căderea Romei. Clovis și Teodoric	16
5. Justinian	20
6. Heraclius și Barbarii	24
7. Arabii, Mahomet	27
8. Impărăția Bizantină sub Iconoclaști	32
9. Carol cel Mare, Impăratul Apusului	35
10. Impărăția lui Carol și desmembrarea ei	39

Epoca II. Formarea popoarelor și statelor noi (800—1100)

1. Feudalismul	42
2. Otto cel Mare	45
3. Celelalte țări pe timpul lui Otto I	49
4. Creștinarea popoarelor slave și schisma cea mare	52
5. Vasile II Bulgaroctonul	55
6. Năvălirea Ungurilor. Ștefan cel Sfânt	58

Epoca III. Cruciatele (1100—1300)

1. Cruciata întâia	62
2. Regatul Ierusalimului și celelalte Cruciate	65
3. Filip August și Ludovic IX cel Sfânt	68
4. Gulielm I. Plantagenetii în Anglia	72

	<u>Pag.</u>
5. Frederic Barbăroșie și Frederic II	76
6. Comnenii. Asăneștii. Imperiul Latin	80
7. Năvălirea Tătarilor	84
8. Viața și obiceiurile Lumii feudale	87
<i>De cetit</i> : Civilizația feudală	91

IV. Europa după Cruciate

1. Războiul de o sută de ani, între Franța și Anglia	95
2. Ludovic XI în Franța. Războiul celor 2 roze	100
3. Ferdinand Catholicul și Isabela. Italia după cruciate	104
4. Împărații germani și papii după cruciate	106
5. Ludovic cel Mare din Ungaria și ginerii săi	110
6. Basarabii și Mușatinii	113
7. Împărăția Bizantină și țările slave	116
8. Turcii în Europa	120

EAUL MODERN

Civilizația modernă

1. Invențiunile moderne	126
2. Descoperirea pământurilor noi	129
3. Renașterea în Italia	132
4. Martin Luther. Reforma în Germania	135
5. Reforma în alte țări	138

Statele Moderne pe timpul Renașterii și Reformei

1. Carol Quintus și Francisc I	142
<i>De citit</i> : Întâlnirea dela Cortul de aur	145
2. Matei Corvin și Ștefan cel Mare	150
3. Soliman cel Mareș Sultanul Turcilor	150
4. Polonia, Rusia și Cazacii	153

C. Epoca războaielor religioase

1. Filip al II regele Spaniei	156
2. Anglia pe timpul Stuartilor	159
3. Războiul religios în Franța. Henric IV	161
4. Războiul de 30 de ani în Germania	165

DE ACELAȘ AUTOR :

Revoluția lui Țudor Vladimirescu, 1921.

Despre Morlachi, 1921.

Istoria Românilor p. cl. IV, ed. IV, 1924

Introduction à l'étude de la question agraire dans l'Empire Byzantin (*Revue Historique du S.-E. E.* nr 7-9, 1924).

Paysans et Komai dans l'Orient hellénistique (*Mélanges de l'Ec. Roum. II*)

Réforme sociale ou réforme fiscale? Un problème de l'histoire agraire de l'Empire Byzantin (*Bull. de la Sect. Hist. de l'Académie Roumaine*, 1924, sub tipar). Comunicare ținută la Congresul de Bizantinologie, April 1924.
